

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΞΕΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

—
ΤΟΜΟΣ Η' 1884
—

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
1884

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ.κ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Περνασσός» πρὸς ἄλλας κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἀξιὸν λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Περνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες ἄρα παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῶν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελές ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κ.κ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προκιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877

Ὁ ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΓΙΑΝΝΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ.κ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Περνασσός» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἀξίαι διατριβαὶ καὶ ποικίλων γνώσεων πύργοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλεται ἰκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις δικτηρῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνθηταῖς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὄρων ἐν τῇ διχλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωματίων. Ἡ διὰ περιοδικῆς διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λόγοις εἰς περαιτέρω ἐρεῦνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ δεσμεύει ἐπισυμβάλλουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρησιμὸν τὴν φιλομασίαν καὶ ἰκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἐκάστοτε εἰς γνώσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὅπως δὴποτε τοιαῦτα εὐρήματα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἐπιστάσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὕτως συστατινομένου περιοδικοῦ ὁ «Περνασσός».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΑΤΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΥΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΙ *

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπίσταται ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν
κκ. Παναγιώτου Ι. Φέριμπου, Σπυρίδωνος Γ. Λάμπρου,
Ν. Γ. Πολίτου καὶ Στ. Βάλβη καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέ-
δρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Πολλοὶ τὴν σήμερον πρὸςθεύουσιν ὅτι ἤγγικε τὸ τέλος τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους, τοῦλάχιστον ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ δοξασίς αὕτη δὲν εἶνε νέα. Ἐν δικστήματι δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων, βασιλεῖς, ὑπουργοὶ καὶ στρατηγοὶ περιώνυμοι δὲν ἔπκυσαν κατὰ πᾶσαν εἰκοσαετίαν ἢ εἰκοσιπενταετίαν προαγγέλλοντες τὴν ἐπικειμένην πτώσιν τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου οικοδομήματος. Ὅθεν φρόνιμον ἐνάμισα, πρὶν τάζωμεν νέαν πρὸς τοῦτο προθεσίαν, νὰ ὑπομνήσω εἰς ὑμᾶς τὰς τύχας τῶν προτέρων.

Τῇ 23 μαρτίου τοῦ 1711 ἔτους ὁ μέγας Πέτρος διὰ κηρύγματος αὐτοῦ πρὸς ἅπαντας τοὺς μητροπολίτας, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους καὶ τοὺς κλέφτας τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμι καὶ κράζω εἰς τὸ ἀσκέρι μου καὶ εἰς τὸ μεγάλο τάμπουρ μου, καὶ ἐσεῖς νὰ φέρετε τοὺς πιστοὺς σας φίλους. Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ σπαθιοῦ μου νὰ εὑρετε ἡσυχίαν καὶ νὰ γλυττώσετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.» Συγχρόνως δὲ ἀντήχει ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἄσμα δημοτικὸν, χρηστὰς ἐπαγγελλόμενον προσδοκίαις περὶ προσεχεστάτης καταλύσεως τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους.

Ἀκόμη τοῦ· τὴν ἀνοιξι,
ραγιαδες, ραγιαδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
καυμένη Ρούμελη·
ὅσο νὰ ῥθῆ ὁ Μόσκοβος,
ραγιαδες, ραγιαδες,
νὰ φέρῃ τὸ σφερί του
Μωρηὰ καὶ Ρούμελη.

Ἄλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰουλίου μηνὸς ὁ Μόσκοβος, ἀντὶ νὰ ἐλαύνη νικηφόρως διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας, κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζίρη

* Ἀπηγγέθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 10 Ἰανουαρίου 1884.

Baltadschy Μωχαμέτ πρῶτον ποταμὸν, ἠναγκάσθη νὰ συν-
ομολογήσῃ συνθήκην, δι' ἧς ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν τὸ ὑπ' αὐτοῦ
κυριευθὲν φρούριον Ἀζόφ μετὰ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, κατηδάρισε τρία
παρὰ τὰ τουρκικὰ σύνορα φρούριά του καὶ ὑπεχρέωθη νὰ μὴ ἔχη ἴδιον
πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη. τῷ 1715, ὁ
μέγας βεζίρης Damad Ἀλλῆ πρῶτος ἀπέδωκεν ἐξ ἀπάσης τῆς Πελοποννή-
σου τοὺς Ἑνετούς, συμπληρῶν οὕτω πρῶτην φορὰν τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν ἐφ' ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τινῶν
παρὰ τῶν τῆς Ἡπείρου.

Παρήλθον ἕκτοτε ἔτη εἴκοσι καὶ ἕν. Ἐβραγέντος δὲ τῷ 1736 τοῦ πο-
λέμου, ὃν διεξήγαγον κατὰ τῆς Τουρκίας ἀπὸ κοινοῦ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς
Ῥωσίας Ἄννα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Γ', ὁ μὲν στρα-
τάρχης τῆς Ῥωσίας Μῦντς ἐβεδάκίου ὅτι θέλει βαδίσει ἐπὶ τὴν Κωνσταν-
τινουπόλιν ἐκθύμους πρὸς τοῦτο ἔχων συνεργοὺς τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ ἐπὶ
τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Γαλλίας Amelot ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Κων-
σταντινουπόλει πρεσβευτὴν Villeneuve, ὅτι, ἐὰν ὁ πόλεμος παραταθῇ ἐπὶ
ἐν ἀκόμῃ ἔτος, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα δύνανται νὰ ὑποτά-
ξωσι πᾶσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ὁ ἀγὼν ἐν τούτοις διήρκεσεν
ἀκόμῃ δύο ἔτη, ὄχι ἕν, καὶ τότε συνομολογηθεῖσης τῆς εἰρήνης ἐν Βελι-
γραδίῳ, ἡ Ῥωσία προσεκτήσατο μὲν τὸ Ἀζόφ, ἀλλὰ ἀφοῦ κατηδαφίσθη-
σαν τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἠρημώθη ἡ περίχωρος· πλὴν τούτου ἔλαθε
μὲν τὴν ἄδειαν νὰ κατσκευάσῃ φρούριον εἰς Κουβάν, ἀλλὰ ρητῶς ὑπε-
χρέωθη νὰ μὴ ἔχη οὔτε στόλους οὔτε ναυπηγεῖται ἐν τῇ Μαιώτιδι λίμνῃ
καὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ. Ἡ δὲ Αὐστρία καθυπεβλήθη εἰς ἔτι αὐστηρο-
τέρας συνθήκας· διότι ἐδέχθη νὰ ἀποδώσῃ τῇ Τουρκίᾳ τὴν αὐστριακὴν
Βλαχίαν, τὴν Ὀρσοβὴν, τὴν Σεβίαν σὺν τῷ Βελιγραδίῳ καὶ τὸ Σαβάζ.
Ἐκτοτε δὲ τὰ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας ὄρια παρέμειναν, ἐκτὸς ἐλα-
χίστων τινῶν μεταγενεστέρων τροποποιήσεων, οἷα διετέλεσαν ὑφιστά-
μενα ἐπὶ 139 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1878.

Οἱ πόλεμοι τῆς Αἰκατερίνης Β' ἀπέβησαν πολὺ εὐτυχέστεροι τῶν προ-
τέρων. Ἐπὶ τοῦ πρώτου, 1768—1774, πρὸς βορρᾶν οἱ Ῥῶσοι κατέλαβον
τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, ὑπήγαγον ὑπὸ τὴν
κυριαρχίαν αὐτῶν τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον, καὶ διαβάντες τὸν Ἰστρον
προήλασαν μέχρι Σούμλας· πρὸς νότον δὲ κατεπυρπολήθη ὁ τουρκικὸς στό-
λος εἰς Τσεσμέν ὑπὸ τοῦ ἐν τῆς Βαλτικῆς καταπλεύσαντος Ῥωσικοῦ, καὶ
ἤρχισαν πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς Πέτρον τοῦ Μεγάλου καὶ αἰ
προσδοκίαι τοῦ Μῦντς, διότι ἐπανεστήσθη ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ
καὶ πολλαὶ νῆσοι. Γενομένης ὁμοῦ τῇ 17 Ἰουλίου 1774 τῆς πολυθρῦλῆ-
του εἰς Καϊνερδσχε συνθήκης, αἱ ἐδαφικαὶ προσκτήσεις τῆς Ῥωσίας ἀπέ-
βησαν ὅπως δυτανάλογοι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς θριάμβους. Ἡ Ῥωσία ἀπέ-

δωκεν εἰς τὴν Πύλιν τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Μολδαβίαν, τὴν Βλαχίαν, τὰς
νήσους, ὅσας κατεῖχεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, τὴν Γεωργίαν καὶ τὴν
Μιγγριλίαν, δὲν ἐκράτητε δὲ εἰμὴ τὰς δύο Κοβάρδας, τὴν μεγάλην καὶ
τὴν μικρὰν, τὸ Ἀζόφ, τὸ Κίλβουρνου, καὶ προσέτε τὴν Κριμαίαν κατ' ἀρ-
χὰς ὑπὸ τὴν ἔμμεσον καὶ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τὴν ἄμμεσον αὐτῆς κυριαρχίαν.
Ἀλλὰ δύο ὄρια τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης εἰτήγαγον τὸν διηνηκεῖ ἐκεῖνονπολέμιον
εἰς αὐτὰ τὰ σπλάγγνα τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους· ἡ ἐλευθέρωσις θαλασσοπολοῖα
ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, καὶ τὸ ἀπονεμηθὲν τῇ
Ῥωσίᾳ δικαίωμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας τοῦ ὁρθοδόξου πληρώ-
ματος, ὅπερ ἀπετέλει τὸ πλεῖστον τῶν κατοικῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ
ἀξιόλογον μέρος τῆς αἰατικῆς Τουρκίας. Ὅθεν, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ὑπο-
γραφήν τῆς εἰρήνης ἤτοι τῇ 17 Αὐγούστου 1774, ὁ πολὺς Thugut, ὁ
τῆς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος, ἔγραψε πρὸς τὴν ἀν-
τὴν του, μετὰ τῆς ἐνδεχομένης ἐπὶ τοιούτων πολυπλόκων ζητημάτων
περινοίας, ὅτι ἡ ἐπικειμένη πτώσις τοῦ ἀθλίως κυβερνωμένου τούτου κρά-
τους ἤθελεν εἶναι ἀναξίη συμπαθείας τινός, ἐὰν δὲν ἐπέπρωτο δυστυχῶς
νὰ συνεπαγάγῃ δεινοτάτας εἰς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον συμφοράς.

Ταῦτα ἐπρέσβευεν ὁ Thugut πρὸ 110 ἐνικυτῶν. Ἐν δὲ τὴν κατα-
στροφὴν ὑπελάμβανεν ἐπικειμένην ὁ ψυχρὸς ἐκεῖνος τῶν πραγμάτων ἐκτα-
στής, τί πρὸς ὅσον ὅτι αἱ θερμουργοὶ κεφαλαὶ τῆς Αἰκατερίνης Β' καὶ
τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἰωσήφ Β' ἤρχισαν ἤδη συνεννοού-
μενοι περὶ τῆς διανομῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ὡς μύκητες προσέκυ-
ψαν τὰ περὶ τούτου σχέδια, ὧν τινὰ δὲν ἠκούοντο εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς
τῆς Τουρκίας κτήσεις, ἀλλὰ ἐπέβαλλον χεῖρα καὶ εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ. Ἄν-
δρες ἐγγηράσκοντες ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ, οἷς ὁ ἀρχικαγκελλάριος τῆς
Αὐστρίας πρίγκηψ Κάουνιτς, κατελήθησαν ὑπὸ τῆς μανίας ταύτης. Μόνη
ἡ ὄντως συνετὴ Μαρία Θηρεσία, ἡ τοῦ Ἰωσήφ Β' μήτηρ, ἔγραψε τῇ 31
Ἰουλίου 1777 πρὸς τὸν ἐν Περσίῳ ἀντιπρόσωπον αὐτῆς κόμητα Mercy
«ἡ διανομὴ τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους ἤθελεν εἶναι τὸ ἐπισφαλέςτατον τῶν
ἐπιχειρημάτων. Ἦτι ἠθέλωμεν κερδίσει ἐκτείνοντες τὰς κατκτηθεῖς ἡμῶν,
ἔστω καὶ μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως; ἐπαρχίας νοση-
ράς, χέρσου, ἐρήμους κατοικῶν ἢ οἰκουμένους ὑπὸ γραικῶν, εἰς οὓς οὐδε-
μίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πεποιθήσιν, ἐπαρχίας ἐνὶ λόγῳ, αἵτινες δὲν θέ-
λουσι κρατῦναι ἀλλὰ ἐξαντλήσει τὰς δυνάμεις τῆς μοναρχίας.» Τὸ καθ'
ἐκυτὴν, προσέθετεν, οὐδέποτε θέλει συμπράξει εἰς τοιαύτην τινὰ διανο-
μήν, ἐλπίζει δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἔγγονοί της θέλουσιν ἴδει τὴν Τουρκίαν
ὑφισταμένην ἔτι ἐν Εὐρώπῃ.

Ἄλλ' ἡ φωνὴ αὕτη τῆς ἀληθοῦς προνοίας δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ δύο ἡγε-
μόνες ἐξηκολούθησαν βουλευόμενοι περὶ τοῦ πῶς θέλουσι διατεθῆ αἱ νοτιοα-
νατολικαὶ τῆς Εὐρώπης χῶροι. Πολλὴ εἰλικρίνεια δὲν ἐπεκράτει μετα-

ξύτων· ἡ Αἰκατερίνα δὲν ἀπεθύμει τὴν σύμπραξιν τοῦ Ἰωσήφ εἰμὴ ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ἀντίπραξιν· ὁ δὲ, ὅπως οὖν ἀμφιταλαντευόμενος, δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὰς προτροπὰς αὐτῆς, εἰμὴ ἵνα ἀναβάλῃ ὅσον οἶόν τε τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐκάτερος ἠγωνίζετο νῆ προσοικειωθῆ τὸν ἕτερον διὰ θωπειῶν παρὰ δόξαν. Λαθούσά ποτε εὐχάριστον τοῦ Ἰωσήφ ἐπιστολὴν, ἡ Αἰκατερίνα ἀνέκρξεν, ἀποτεινομένη πρὸς τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ, τὸν κόμητα Λουδοβίκον Cobenzl· «Voilà de ces décisions qui peignent le grand prince, l'homme d'un génie supérieur» πρὸς δὲ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, Ségur εἶπεν ἐν συντριβῇ καρδίας, «καὶ τί ἄρα ἔπραξεν ἵνα ἀξιωθῶ τοῦ ἐνθέρμου ἐκείνου καὶ μεγαλοφύχου φίλου;» Ἄφ' ἑτέρου ὁ γέρον Κόουνιτς ἔγραψε πρὸς τὸν Cobenzl· «Δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ γῆς δύο ἄνθρωποι τοσοῦτον ἐπιτήδειοι νὰ δημοφρονήσωσιν ὅσον ἡ Αἰκατερίνα καὶ ὁ Ἰωσήφ. Νομίζει τις ὅτι ἡ πρόνοια ἠθέλησε νὰ παραγάγῃ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ αἰῶνος, τούτου περιόδῳ δύο ὄντα τοσοῦτον διακεκριμένα καὶ σπάνια, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἔταν θέλη, δύναται νὰ δημιουργήσῃ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ὅτι σπανιώτατα ποιεῖται χρῆσιν τῆς παντοδυναμίας αὐτῆς ταύτης.» Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῶν ἐξαιρετῶν τούτων φιλοφρονήσεων, αἱ μεταξὺ τῶν δύο φίλων σχέσεις δὲν ἦσαν πάντοτε ὁμαλαὶ καὶ ἀμικτοὶ τινος πικρίας. Ὁ Ἰωσήφ ἐπέμενε νὰ παραλάβῃσιν συνεργὸν τοῦ ἀγῶνος καὶ συμμετόχον τῶν πλεονεκτημάτων τὴν Γαλλίαν· ἡ δὲ Αἰκατερίνα ἀθίστατο εἰς τοῦτο καὶ ἐπὶ τέλους ἐνδούσα εἶπε πρὸς τὸν Cobenzl ἐν τῇ μυστικῇ ἀκροάσει, ἐν ᾗ ὑπεδέξατο αὐτὸν τῇ 15 Δεκεμβρίου 1782· «Je dirai là dessus comme Harpagon dans la comédie: donnons, mais donnons le moins que nous pouvons.» Δεξαμένης δὲ μετ' οὐ πολὺ τῆς Πύλης ἀπαιτήσεις τινὰς τῆς Ρωσίας, ἃς ἡ Αὐστρία εἶχεν ὑποστηρίξει, ὁ Ἰωσήφ ἔσπευσε νὰ γράψῃ πρὸς τὴν φίλην αὐτοῦ ὅτι κἀλὸν ἤθελεν εἶναι νὰ ἀρκεσθῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς ταῦτα καὶ νὰ ἀναβάλῃσιν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου βουλευμάτος. Ἀλλὰ τότε ἡ Αἰκατερίνα ἀπήντησεν ὅτι μάταιον εἶνε νὰ πιστεύωσιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῆς Πύλης· ἐὰν δὲ ἀπετάθῃ αὐτῷ, ἀπετάθῃ ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι μεταξὺ τῆς παραδοχῆς καὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ μεγάλου ἐκείνου, καὶ κοινωφελος καὶ ἀξίου τῆ ἀληθείας Καίσαρος ἐπιχειρήματος, μέση ὁδὸς δὲν ὑπάρχει. Συγχρόνως ὅμως πέμψασα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τὸν Ποταόμκιν καὶ διατάξασα νὰ συνταχθῇ περίληψις ὅλης αὐτῆς τῆς φλυαρίας, un résumé de tout ce bavardage, ἐπέλεγε «Σκέψιν οὐδεμίαν ἐπιφέρω εἰς πάντα ταῦτα, διότι σταθερὰν ἔχω ἀπόφασιν νὰ πράξω μόνη τὰ δέοντα. Quand le gâteau sera cuit, chacun prendra de l'appétit.»

Καθὼς βλέπετε, αἱ δύο ψυχαὶ αἵτινες ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἵνα συμφωνῶσιν ἐν παντί, διεφώνουν ἐνίοτε πρὸς ἀλλήλας· ἡ δὲ Αἰκατερίνα ἥτις ἐξέθειάζε τὴν μεγαλοφυίαν καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ φίλου της, ἐσάκις τοῦτο συνέφερε, δὲν ἐδίτταζε νὰ τὸν εἰρωνεύηται· ἀμὰ ἔβλεπεν

αὐτὸν καρκίνοβοκτοῦντα. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἀκριβῶς δὲν ἤξευρε τί ἤθελεν. Ἐπεδίωκε μὲν προσκλήσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπόθει ὅμως νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις του· καὶ ἐνῶ ποικίλους εἶχε πόθους, ἐρροδεῖτο ἐν ταύτῳ μήπως ἐξελθῶν τοὺς πλοκάμους του πρὸς νότον ἀρωγησιασθῆ ἀπὸ βροχῆ μὲν ὑπὸ τῆς Πρωσίας, ἀπὸ δυσμῶν δὲ ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἐπειλεῖτο μὲν καὶ ἡ Ρωσία ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἕνεκα τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς πολιτικῆς· ἀλλ' ἡ Ρωσία τότε δὲν ἦτο ὅσον τὴν σήμερον εὐπρόσιτος ἀπὸ θαλάσσης· καὶ πλὴν τούτου ἡ Ρωσία ἐπεδίωκεν ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν. Τίς ἦτο ὁ σκοπὸς οὗτος; Δὲν ἤξεύρω ἀν' ἡ δύναμις ἐκείνη ἐμελέτητέ ποτε βουδαίως νὰ προσκρήσῃ εἰς τὰς ἐκυτῆς κτήσεις ὅλας τὰς ἐν Εὐρώπῃ χώρας τῆς Τουρκίας· ἀλλ' ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης τοιοῦτό τι βεβιαίως δὲν ἐβουλεύθη. Ἡ Αἰκατερίνα ἤρκετο εἰς τὸ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατὰ κτησιν τῶν ἀρκατικῶν παραλιῶν τοῦ Εὐξείνου, τὰ ὁποῖα τῶντι ἦσαν ἀπαραίτητα αὐτῇ, ἐν δὲ τῇ ὑπολοίπῳ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, προηρεῖτο νὰ ἐγείρῃ κράτη χριστιανικά. Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἐπιτρέπεται ἀμφιβολίαν, ἀφ' ἧς πρὸ 15 ἔτων ἐδημοσιεύθη ἡ τῷ 1782 καὶ 1783 ἀνταλλαχθεῖσα μεταξὺ Αἰκατερίνης καὶ Ἰωσήφ ἀλληλογραφία. Διὰ τῶν ὄντων· ἱστορικῶν τούτων ἐπιστολῶν συνεφωνήθη ὅτι ἡ Βεσσαρβία, ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία θέλουσιν ἀποτελέσει τὸ βασιλείον τῆς Δακίας, ὑπὸ ἡγεμόνα ὀρθόδοξον· ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει θέλει ἀνιδρυθῆ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ μοναρχία ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν τότε νεώτατον τῆς Αἰκατερίνης ἔγγονον, τὸν μέγαν δούκα Κωνσταντῖνον καὶ ὅτι τὰ σύνορα τοῦ κράτους τούτου θέλουσιν εἶναι πρὸς μὲν τὴν Ρωσίαν ὁ Εὐξείνος, πρὸς δὲ τὴν Δακίαν ὁ Ἰστρος, πρὸς δὲ τὴν Αὐστρίαν αἱ κτήσεις, ἃς θέλει προσλάβῃ ὁ Ἰωσήφ διὰ τῆς καταλύσεως τῆς Τουρκίας. Τὸ μόνον ἐλάττωμα τοῦ μεγάλου τούτου βουλευμάτος ὑπῆρξεν ὅτι δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκτελεσθῆ. Ὁ μὲν αὐστριακὸς στρατάρχης Lacy ἤξίου ὅτι ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ἐκστρατείας, οἱ Ρῶσοι δύνανται νὰ καταλάβωσιν τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἡ δὲ Αἰκατερίνα ἐβεβιαίου, ἐν τῇ ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1782 ἐπιστολῇ αὐτῆς πρὸς τὸν Ἰωσήφ, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς κοινῆς αὐτῶν ἐπιχειρήσεως ἦτο ἀναμφισβήτητος. Ὁ ἐπὶ τούτῳ ἀγῶν ἤρξατο τῷ 1788. Οἱ τε Ρῶσοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Ἕλληνες ἔπραξαν ἔργα πολλὰ γενναϊότερα ἢ ἐπὶ τοῦ προτέρου πολέμου. Τότε ὁ ἡμέτερος Λάμπρος Κατζζῶνης προκινήγειε διὰ τῶν ναυτικῶν αὐτοῦ ἀθλῶν τὰ κατωρθώματα ὅσα ἔμελλον νὰ κλείσωσιν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπικρασίας τῆς Ἑλληνικῆς ὀνομα διὰ τοῦ Μικαῦλη, τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Κανάρη. Τότε οἱ Ρῶσοι ἐκυρίευσαν τὸ Otschacof, τὸ Ἰσμαήλιον, τὴν Ἀνάπκν, ἠὲδοκίμησαν εἰς Κουβάν καὶ εἰς Καύκασον, διεπέρασαν τὸν Ἰστρον, κατετρόπωσαν περὶ Matschin τὸν σερασκέρην Ἀχμέτ πασᾶν καὶ ἐξόντωσαν τὸν ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἔδρεψεν ὀλιγωτέρως ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ δάφνας· ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Β' ἀπέθανε τῷ 1790· ὥστε

ὁ διάδοχος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λεοπόλδος Α' ἐνόμισε φρόνιμον καὶ συνομόλογησῆναι τῇ 4 Αὐγούστου 1791 ἐν Σιστόβω εἰρήνην, δι' ἧς ἠρκέσθη καὶ καταλάβῃ τὴν πάλαιον Ὀρσοβαν. Ἡ δ' Ἀγγλία, ἡ Πρωσία καὶ ἡ Ὀλλανδία αἵτινες οὐ μικρὸν εἶχον συντελέσει εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἀπήτησαν ἤδη ἀπὸ τὴν Ρωσίαν καὶ ἀποθέσῃ τὰ ὄπλα. Καὶ τῶντι διὰ τῆς ἐν Ἰασίφ συνθήκης, τῆς ὑπογραφείσης τῇ 9 Ἰανουαρίου 1792, ἡ Αἰκατερίνα, ἐγκαταλιποῦσα τὰ πάλαι χροῦσθ' ὄνειρα, προσεκτήσατο μόνον τὸ Otischacof ὄριον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἐτάχθη δὲ ποταμὸς Δάναστρις.

Μετὰ πεντεκαίδεκα ἔτη ἐγένετο τῷ 1807 ἡ πολυθρόνητος συνέντευξις τῶν αὐτοκρατόρων Ἀλεξάνδρου Α' καὶ Ναπολέοντος Α' ἐπὶ σχεδίας τοῦ ποταμοῦ Νιέμεν καὶ συνωμολογήθη ἡ μεταξὺ αὐτῶν εἰρήνη ἐν τῇ περκασιμένῃ πόλει τοῦ Τίλισι. Τί ἀπεφασίσθη τότε ὑπ' αὐτῶν περὶ τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἐγνώσθη ἄχρι τοῦδε ἀσφκλῶς, ἕως διότι οὐδὲν ὠρισμένον ἀπεφασίσθη. Ἐξ περιόπου μῆνας κατόπιν ὁ Talleyrand ἔλεγε πρὸς τὸν ἐν Παρισίῳι πρέσβην τῆς Αὐστρίας· «Ἀνάγκη καὶ ἀναμιχθῆτε εἰς τὰ περκασκευαζόμενα πράγματα. Πᾶσα ὡς πρὸς τοῦτο πλάνη εἶνε οὐ μόνον ἐπικίνδυνος, ἀλλὰ δύνηται καὶ ἐπιφέρει, τὸν ὄλεθρον ὑμῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ (ὁ Ναπολεων Α') δύο βυσσοδομεῦει βουλευματα, ὧν τὸ μὲν ἔχει πραγματικὴν βάσιν, τὸ δὲ εἶνε ὀπωσοῦν μυθιστορικόν· τὰ πρῶτον εἶνε ἡ διανομή τῆς Τουρκίας, τὸ δεύτερον ἡ ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν στρατεία. Ἀμφοτέρων δέον καὶ κοινωνήσητε. Ὅπου ἐμφανισθῶσι Γάλλοι καὶ Ῥῶσοι στρατιῶται, ἀνάγκη καὶ παρίστανται καὶ Αὐστριακοί. Γάλλοι, Αὐστριακοὶ καὶ Ῥῶσοι θέλουσιν εἰσελάσει ποτὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν.» Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Μέττερνιχ ἐν ἐτέρῃ συνεντεύξει τίνας χώρας ἀξιοῖ καὶ καταλάβῃ ἡ Γαλλία, ὁ Talleyrand ἀπήντησεν· «ἡ μὲν Πελοπόννησος, αἱ νῆσοι καὶ ἡ Αἴγυπτος θέλουσιν ἐπιτραπῆ τῇ Γαλίᾳ· τῇ δ' Αὐστρίᾳ προσήκουσιν ὁ Δουναβίος, ἡ Βοσνία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἐὰν οἱ Ῥῶσοι δὲν κατεῖχον ἤδη τὴν Κριμαίαν, εἰς τὸν ὑμέτερον κληρὸν ἤθελε περιληφθῆ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις· ὅπως δὲ νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, οἱ Ῥῶσοι δικαιοῦνται μᾶλλον ἢ ὑμεῖς καὶ λάβωσι τὴν πόλιν ταύτην.»

Αἱ προτάσεις αὗται ἐξητάσθησαν σπουδαίως ἐν Βιέννῃ, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1808 ὁδηγίας τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ κόμητος Φιλίππου Stadion πρὸς τὸν Μέττερνιχ, ἣτις πέρουσι τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη. Ὁ Stadion ἀντέταξεν ἰκανὰς εἰς τὰ σχέδια ἐκεῖνα ἐνστάσεις, καὶ ἐν περιπτώσει κατ' ἡν δὲν ἤθελον εἰσακουσθῆ αἱ ἐνστάσεις του, καθυπέβαλε ποικίλας τῶν προτεινομένων τροπολογίας. Ἡ περιεργότερα τῶν ἐνστάσεων ἦτο αὐτὴ ἡ Τουρκία, ἐξωσθεῖσα ἐξ Εὐρώπης καὶ συμπεκνωθεῖσα ἐν Ἀσίᾳ, θέλει ἀποθῆ σύμμαχος χρησιμώτατος τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἡ Γαλλία ἤθελεν ἀποβάλλει ὄλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ὄφελος τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας· καὶ πλὴν τούτου, ὁ Ναπολέων, ἐὰν ἐμελλέ ποτε

καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ περὶ Ἰνδικῆς ἰδεώδους αὐτοῦ βουλευματος, ἤθελεν ἀπκνήσει περὶ τὴν ἐκτέλεσιν του πρόκομμυ δυσυπέβλητον ὅπερ αὐτὸς οὗτος πρόέκυτο καὶ δημιουργήσῃ. Αἱ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι τροπολογίαι ἦσαν, ὅτι ἔδει καὶ παρκαχωρηθῶσι τῇ Αὐστρίᾳ, πρῶτον, πλὴν τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Βουλγαρίας ἡ ἐν τῷ μεταξὺ κειμένη Σερβία, καὶ δεύτερον εἰς μὲν λιμὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, εἰς δὲ ἕτερος ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, ἡ Θεσσαλονίκη.

Προτάσεις καὶ τροπολογίαι μάταιαι.

Μετὰ ἔτος ἐν, οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Ῥῶσοι, ἀντὶ καὶ συμπορεύονται ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐμάχοντο κατ' ἀλλήλων περὶ Δουναβίον καὶ μετὰ ἕτερον τρία ἔτη οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ῥῶσοι ἀντεπάλαιον κρατερῶς περὶ Μόσχαν, ἀντὶ καὶ διανεμονται ἀδελφικῶς τὴν Τουρκίαν. Πρὸς ταύτην διεπολέμει ἡ Ρωσία ἀπὸ τοῦ 1807· καὶ τῷ 1810 ἔτι ἐβεβαίω ὁ Ναπολέων πάννηγυρικῶς ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὅτι ὁ φίλος καὶ σύμμαχος του προσήρτησεν εἰς τὸ ἀχαλῆς αὐτοῦ κράτος τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν. Ὁ σύμμαχος ὁμοῦ οὗτος καὶ φίλος, ἰδὼν ἀφφνης τῷ 1812 τὸν κυρίαρχον τῆς δύσεως ἐλαύνοντα πρὸς βορρᾶν, ἔσπευσε καὶ εἰρηνεύσῃ πρὸς νότον διὰ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης, ἀρκεσθεῖς εἰς μόνην τὴν Βεσσαραβίαν. Αἱ δὲ Ἴόνιοι νῆσοι, αἵτινες εἶχον παρκαχωρηθῆ δυνάμει τῆς ἐν Τίλισι συνθήκης ὑπὸ τῶν Ῥῶσων εἰς τὸν Ναπολέοντα, ἐτέθησεν τῷ 1814 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, διὰ τῆς ἐν Βιέννῃ συνθήκης. Ἀπαντα λοιπὸν τὰ γιγάντεια φαντασιοκοπήματα τῶν δύο αὐτοκρατόρων διέρρευσαν ὅπως τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον σικαγραφήθῃ.

Ἄλλ' ἐρχόμεθα εἰς τὰ θετικώτερα γεγονότα τῶν τριῶν τελευταίων ρωσοτουρκικῶν πολέμων. Ὁ πρῶτος, 1828—1829, προσιωνίζετο εἴπερ ποτὲ πιθανώτερον τὸν ὄλεθρον τοῦ ἐν Εὐρώπῃ ὀσμανικοῦ κράτους. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτης Β', ὅστις, καίτοι ὦν βεβιαῖος οὐχὶ κοινὸς ἀνθρώπος δὲν εἶχε δυνηθῆ καὶ καταβάλλῃ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν· τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἠθικὸν κράτος εἶχε σφόδρα διασεισθῆ διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ ἀπὸ 6 Ἰουλίου 1827 συνθήκης τῆς Ἀγγλίας, Ρωσίας καὶ Γαλλίας, τὸ δὲ ὑλικόν, διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ναυτικῶν αὐτῶν δυνάμεων καταστροφῆς τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου ἐν Πύλῳ· ὁ σουλτάν Μαχμούτης, ὅστις δὲν εἶχεν ἔτι συμπληρώσει τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν αὐτοῦ μεταρρύθμισιν, ἀνέλκθεν οὐδὲν ἤττον καὶ ἀγωνισθῆ πρὸς τὸν κολοσσὸν τῆς ἄρκτου. Ὁ συνήθως ἀτάραχος Μέττερνιχ ἐθορυβήθη σφόδρα. Ἰδίως ὁμοῦ οἱ δύο πιστότατοι αὐτοῦ ὑποκακτικοὶ διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων τὰς γνώμας, ὡς ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν. Εἰς τὸν Gentz, ὅστις δὲν ἀπηξίου καὶ κοσμητὴ τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν διὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ποιήσεως, τὸ μέλλον ἐπεφάνη «σκοτεινότερον τοῦ τάφου.» Ὁ πόλεμος, ἔγραφε πρὸς τὸν λόρδον Strangford, δύνηται καὶ ἀφκρίσῃ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ζωῆς δις ἑκατόνταχιλίους

Ρώσους, ἀλλ' οἱ περιλιπόμενοι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ θέλουσιν ἐνθρονισθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἐν ἣ διατελεῖ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, οὐδὲν δύνανται νὰ παρκαλώσῃ τοὺς Ρώσους νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν βασιλεύουσιν ἐκεῖνην ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Καὶ μὲν ὁ Γζάρος δὲν ἀποβλέπει ἐπὶ τοῦ προόντος εἰς μεγάλας κατακτήσεις, ἀλλὰ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος, περὶ ἧς Αὐστρία, Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἠδύναντο μόνον νὰ ἀποφασίσωσι, θέλει ἤδη ἀτρακτισθῆ ὑπὸ τῆς ἀπολύτου θελήσεως τῆς Ρωσίας. Ὁ πόλεμος οὗτος εἶνε ἂν μὴ ὁ τελευταῖος, ὁ προτελευταῖος, ὃν ἡ Πύλη ἔχει νὰ διεξαγάγῃ ἐν Εὐρώπῃ.» Ὁ δὲ Prokesch ἀπ' ἐγκνίτας τοσοῦτον ὀλίγον ἐπίστευεν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἀπὸ βορρᾶ κατερχομένου πολέμου, ὥστε ἔγραψε πρὸς τὸν Gentz αὐτῆς λέξεσιν· «Ἄν ἤμην Τούρκος καὶ μέγας βεζῆρης, ἠδυνάμην νὰ στοιχηματίσω μὲ τὸ κεφάλι μου, ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα τῶν Ρώσων θέλει ἀποτύχει.»

Τὰ πράγματα, ὡς πολλάκις συμβαίνει, δὲν ἐδικαίωσαν οὔτε τὴν ἀπελπισκὴν τοῦ Gentz, οὔτε τὸ θράσος τοῦ Prokesch. Ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ ἐκστρατεία, ὑπὸ τὸν γηραιὸν στρατάρχην Witgenstein, ἀπέτυχε τῶντι διότι οἱ Ρῶσοι ἠναγκάσθησαν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1828 νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐκ Σούμλας καὶ Σιλιστρίας. Ἐν Ἀσίᾳ ὅμως ὁ Πασκέβιτς ἐκυρίευσεν τὸ Κάρς καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος τὸ Ἐρζερούμ. Κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ 1829 ἔτος, ὁ νέος ἐπὶ τὰδε τοῦ Βύξεινου ἀρχιστρατήγος Diebitsch, διασκελίσας τὸν Αἴμον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπωνομάσθη Zabalkanskoy, εἰσήλασεν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐκεῖ, τῇ ἐπιμόνῳ προσπαθείᾳ τῶν πρέσβων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας καὶ μάλιστα τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλαμένου τῆς Πρωσίας στρατηγοῦ Müffling, συνωμολογήθη τῇ 14 Σεπτεμβρίου συνθήκη δι' ἧς ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθη εἰς εὐλογόν τινα χρηματικὴν ἐπὶ τῇ δαπάνῃ τοῦ πολέμου ἀποζημιώσιν, καὶ ἐδέησε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν τε αὐτονομίαν τῆς Σερβίας ἐπὶ πληρωμῇ μετρίου φόρου καὶ τὰς ὑπὲρ Ἑλλάδος συνθήκας τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπὸ 6 Ἰουλίου 1827 καὶ ἀπὸ 22 Μαρτίου 1829. Ἀλλ' ἡ Ρωσία ἐπέδωκε τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὅλας τὰς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐδαφικὰς αὐτῆς προσκτήσεις, πλὴν τῶν στομιῶν τοῦ Ἰστρου ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐλαχίστης τινὸς χώρας ἐν Ἀσίᾳ. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος μὴ θέλων νὰ ἐξηρεθίσῃ εἰς ὑπερβολὴν τὴν καθ' ἑαυτοῦ δυσμένειαν τῶν ἄλλων δυνάμεων, ἠρέσθη εἰς τὸ νὰ ταπεινώσῃ ἑλεεινῶς τὸν ἀντίπαλον καὶ νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὡς ὁ τελεσιουργότερος προστάτης τῶν χριστιανῶν αὐτῆς κατόικων.

Ἐπὶ ἱκανὸν δ' ἔτι χρόνον ἐξηκολούθησεν εὐλαβούμενος μὲν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ δύναιεν τῆς ἄλλης Εὐρώπης, ἐπεικῶς δὲ συνεννοούμενος, ἰδίως μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, περὶ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Ἀνατολῆς. Τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1833 κατήλθεν εἰς Münchengrätz τῆς Βοημίας, ἵνα προσωπικῶς διαλεχθῇ περὶ τούτου πρὸς τὸν αὐτοκρά-

τορα Φραγκῆσκον. Καὶ ἐπειδὴ ἐσάκις ἤθελεν, ἦτο ὁ ἐπαγωγότερος τῶν ἀνθρώπων, χαιρετίσας τὸν Μέττερνιχ εἶπεν· «Ἐρχομαι ἐνταῦθα ἵνα τεθῶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ μου, καὶ πέποιθα ὅτι θέλετε μὲ νεύσει ἄμω σφάλλω περὶ τι.» Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεντεύξεως ὑπῆρξεν αἴσιον· Διὰ τοῦ πρώτου ἀρθροῦ τῆς αὐτόθι συνωμολογηθείσης μυστικῆς συμβάσεως, οἱ δύο αὐτοκράτορες ὑπεσχέθησαν ἀλλήλοις νὰ συντηρήτωσι τὸ ὁσμάνικὸν κράτος, ὅπως ἔχει νῦν, ἐφ' ὅσον χρόνον τὸ πρᾶγμα εἶνε δυνατὸν (aussi longtemps que cette combinaison politique sera possible). Τὸ δὲ ἀρθρον δεύτερον ἔλεγεν ἐπὶ λέξει· τὰδε· «Αἱ δύο αὐτοκρατορικαὶ αὐλαὶ, ὑπογράφουσαι τὴν παροῦσαν σύμβασιν, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ προῖδωσι τὴν περίστασιν, καθ' ἣν πρὸς τὰς εὐχὰς αὐτῶν καὶ τὰς κοινὰς προσπαθείας ἡ παροῦσα τάξις τῶν πραγμάτων ἐν Τουρκίᾳ ἤθελεν ἀνατραπῆ. Τούτου τυχὸν γενομένου, οὐδεμία θέλει ἐπέλθει μεταβολὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὡς πρὸς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς κοινοπραγίας, ἣν ἡ παροῦσα σύμβασις προτίθεται νὰ καθιερώσῃ. Ὅθεν συνωμολογεῖται ὅτι, δοθείσης τῆς ἀνάγκης, αἱ δύο αὐτοκρατορικαὶ αὐλαὶ δὲν θέλουσι πράξει εἰμὴ ἐκ συμφώνου καὶ ἐν πληρεστάτῳ πνεύματι ἀλληλεγγύης ὡς πρὸς τὴν ἰδρυσιν τῆς νέης τῶν πραγμάτων τάξεως τῆς πρῶρισμένης νὰ ἀντικαταστήτῃ τὴν σήμερον ὑφισταμένην, καὶ θέλουσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιμεληθῆ, ὥστε ἡ μεταβολὴ ἢ ἐπελευτομένη ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καταστάσει τοῦ κράτους τούτου, νὰ μὴ προσβάλλῃ μὲν τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπικρατειῶν καὶ τῶν δικαίων, ὅσα ἐκατέρω κέκμηται διὰ συνθηκῶν, νὰ μὴ διατραπέξῃ δὲ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν.»

Μετὰ ἔτη ἑνδεκκ, τῷ 1844, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὑπὸ τῶν αὐτῶν περίπου αἰσθημάτων ἐμφορούμενος ἐπορεύθη εἰς Λονδίνον. Ἡ Τουρκία, εἶπεν εἰς τὸν λόρδον Aberden, εἶνε ἐπιθάνκτος· εἰμποροῦν νὰ γίνωσι προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῆς, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται θέλουσιν ἀποτύχει· ἡ Τουρκία θέλει ἀποθάνει καὶ πρέπει ν' ἀποθάνῃ. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ λάβω οὔτε σπιθικὴν αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεὶς ἄλλον τινα θέλω ἐπιτρέψει τοιοῦτό τι. Κατόπιν δὲ τῶν διαλέξεων τούτων, ὁ Κόμης Nesselrode ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὑπόμνημα διπλωματικώτερον ὀπωσοῦν, ἀναπτύσσων τὰς προαιρέσεις τοῦ κυριάρχου αὐτοῦ. Τὰ γενικὰ συμπεράσματα τῆς ἐπελευτοῦσης ἀγγλορωσικῆς συνεννοήσεως ὑπῆρξαν αὐτὰ ἐκεῖνα ἀπαράλλακτα, ὅσα ὤρισεν ἡ μυστικὴ σύμβασις τοῦ Münchengrätz. Ἀλλὰ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, οἱ χρωματισμοὶ ἦσαν ὀπωσοῦν διάφοροι. Ἡ Ἀγγλία ἐπηρεΐδετο μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συντηρήσεως τοῦ καθεστώτος, ἡ Ρωσία μᾶλλον ἐπὶ τῶν πιθανότητων τῆς ἀνατροπῆς αὐτοῦ. Ὅθεν τὸ ὑπόμνημα κεραιῆρει ὅτι ἡ Τουρκία τείνει πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ὑποχρεώσεις, αἱ ἐπιβάλλουσιν αὐτῇ αἱ μετὰ τῶν δυνάμεων συνθηκαί, καὶ πλὴν τούτου πολλὰς δυσχερείας περὶ τῷ Σουλ-

τάνω ὁ συμβιβασμὸς τῶν μουσουλμανικῶν νόμων πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰς τὰ συμφέροντα τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων εὐλάβειαν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ ὑπόμνημα πρῆγεν εἰς μέσον δύο ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἠδύνακτο νὰ δώσωσιν ἰδίως εἰς τὴν Ρωσίαν ἀφορμὰς ἐπεμβάσεων, ἐπιτηδείων νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν καταστροφὴν. Ὅπως δὲ ἦτο, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς λοιποὺς ὄρους τῆς συνεννοήσεως, ἡ ἐπέμβασις δὲν ἠδύνακτο νὰ γίνῃ μονομερῶς, ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο ἀποσοδηθεῖς.

Ἄλλὰ μετ' οὗ πολὺ ἡ ἐσπερία καὶ ἡ μέση Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ ἄκρου ἔως ἄκρου· τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπικουρίαν τῆς Ρωσίας πρὸς περιστολὴν τῆς φοβερᾶς οὐγγρικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλκος πρέσχε γενναιοφρόνως τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ καὶ ἀποκκτέστησε τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῆς δυσηλίου ἐκείνης χώρας. Συγχρόνως ὅμως ἐφρόνησεν ὅτι ἡ εὐεργεσία αὕτη, ἀν μὴ ἔλυε τὰ δεσμὰ, εἰς ἃ εἶχε καθυποβληθῆ διὰ τῶν συνθεσιῶν τοῦ Münchegrätz, ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὴν εὐγνώμονα Αὐστρίαν ἐπισκευστέρην περὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν. Καὶ ἐπελευθύνθη τῷ 1850 τῆς περὶ τῶν ἁγίων τόπων ἔριδος μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν καθ' ἣν ἡ Γαλλία ἀνέλαβε νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ὁ αὐτοκράτωρ λησμονῶν τὴν κοινοπραγίαν τοῦ Münchegrätz ἀντιπρόσθη ἰδιογνώμωνως πρόμαχος τῆς ὀρθοδόξου δυνάμει τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τοῦ Kutschuk Kainardsche. Πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, πρὸς ἣν εἶχε ἀναλάβει παρεμφερεῖς ὑποχρεώσεις, ἔδειξε πλείονα εὐλάβειαν· καὶ ἐνόμισεν ἔτι συνετὸν νὰ γνωρίσῃ τὰς περὶ τοῦ προκειμένου διαθέσεις τῶν πολιτικῶν αὐτῆς ἀνδρῶν. Τότε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1853 ἐγένοντο αἱ περιβόητοι πρὸς τὸν sir Seymour διαλέξεις αὐτοῦ, περὶ τοῦ «ἀσθενοῦς ἀνθρώπου.» Πιστεύσατέ με, ἔλεγε καὶ ἀκατακλύστως ἐπανελάμβανεν ὁ αὐτοκράτωρ· πιστεύσατέ με, ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας ἄνθρωπον ἀσθενῆ, πολὺ ἀθηνῆ, καὶ ἤθελεν εἶναι δυστύχημα ἐὰν ἐξέπνεε καμμίαν ἡμέραν πρὶν ἢ ληρθῶσι τὰ ἀναγκαῖα περὶ τῆς κληρονομίας αὐτοῦ μέτρα. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀντιπαρετήρει ὁ sir Seymour, δὲν ἔχομεν κανένα λόγον νὰ πρᾶδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀσθενὴς πνέει τὰ λοιπὰ· καὶ ἔγραψε συγχρόνως εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ὅτι ὁ μονάρχης ὁ τοσοῦτον πεισματωδῶς ἰσχυρίζομενος τὴν ἐπικειμένην πτώσιν κράτους μεθορίου, δὲν εἰμπορεῖ εἰμὴ νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὅτι ἐφθασεν ἡ ὥρα, ἐὰν μὴ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ, βεβαίως ὅμως τῆς καταλύσεως.

Λόγιον σοφώτατον, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ πρίγκιψ Menschschikow, ἀπήτησεν ἀπὸ τὴν Πύλην νὰ ὑπογράψῃ μυστικὴν συνθήκην δρίζουσαν τὰ δίκαια καὶ προνόμια τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἡ Πύλη ἀπήνησεν, ὅτι σέβεται καὶ θέλει πάντοτε σεβασθῆ τὰ δίκαια καὶ προνόμια ταῦτα, ἀλλὰ συνθήκην δὲν ὑπογράφει. Τούτου γενομένου διεκόπησεν αἱ μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων διπλωματικαί

σχέσεις καὶ ὁ κόμης Νεσελρόδε ἀνήγγειλεν, ὅτι ρωσικὸς στρατὸς θέλει καταλάβει τὰς ἡγεμονίας, μέχρις οἷ ἡ Τουρκία ἀποδεχθῆ τὸ τελεσίγραφον τοῦ πρίγκιπος Menschschikow. Μετὰ δύο μῆνας οἱ ῥῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν· τῆ 22 Σεπτεμβρίου ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ τῆ 15 Φεβρουαρίου 1854, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνεμάχισαν μετ' αὐτῆς.

Μικρόταται καὶ πολυπλοκάταται ἐγένοντο διπλωματικαὶ ἐνέργειαι ὑπὸ ἐκατέρως τῶν ἀντιπάλων μερίδων, ἵνα προσλάβῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσίαν, ἰδίως δὲ τὴν πρώτην εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλκος, ἀποῦ ἐν συνεντεύξει μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ εἰς Olmütz ἐβεβαίωσεν αὐτῆς, ὅτι ἡ Ρωσία οὐδεμίαν ἀποβλέπει νὰ προσαρτήσῃ ἑαυτῇ τουρκικὴν χώραν, ἔπειτα δι' ἐπιστολῆς κομισθείσης ὑπὸ τοῦ Meyendorf προέτεινεν εἰς ἀντιστάθμισιν τῆς ὑπ' αὐτῆς διενεργηθείσης ἤδη καταλήψεως τῶν δύο παριστρίων ἡγεμονιῶν, τὴν κατάληψιν τῆς Σερβίας, Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης· καὶ πάλιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1854 ἀνέλαβε διὰ τοῦ Ὁρλώφ τὴν ὑποχρέωσιν, ἐὰν ἡ περαιτέρω τῶν γεγονότων ἀνάπτυξις συνεπαγάγῃ μεταβολὴν τινὰ τῆς ἐν Τουρκία καταστάσεως τῶν πρᾶγματων, νὰ μὴ ἀποφασίσῃ τι μετὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἕνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Ὁ μονάρχης τῆς Αὐστρίας ἀπεκρίθη εἰς τὸν Ὁρλώφ, ὅτι κινήθεντων ἄπαξ τῶν σλαυικῶν ἐθνῶν, ἡ Ρωσία δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ περιστείλῃ τὰς δρμὰς αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ὁρλώφ ὑπέδειξεν ὅτι ἡ Ρωσία εἶνε δικατεθειμένη νὰ ἐνασχῆ τὴν προστασίαν αὐτῆς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας, ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἀντιπροστήρησεν, ὅτι ἡ προστασία θέλει εἶναι κοινὴ ἐπὶ ψιλῶ μόνον ὀνόματι, πράγματι δὲ, διὰ τὸ ὁμόφυλον καὶ ὁμόθρησκον, θέλει ἐπικρατεῖ ἡ Ρωσία, ὥστε ὁ συνδυασμὸς οὗτος οὐδένα ἄλλον καρπὸν θέλει παραγάγει εἰμὴ ἀδικαιήτους μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατορικῶν ἀλλῶν διενέξεις. Ὅπόσον συνετῶς ὠμίλησεν ὁ νεκρὸς ἐκεῖνος μονάρχης, ὅστις τότε ἦτο μόλις εἴκοσι καὶ τεσσαρῶν ἐτῶν.

Ἐπὶ τέλος αἱ δύο γερμανικαὶ δυνάμεις ἔμειναν οὐδέτεραι· ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἀπέκλινε μᾶλλον πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις, διότι πειθναγκάσασα τὴν Ρωσίαν νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκ τῶν ἡγεμονιῶν καὶ καταλαβοῦσα αὐτὰς τῆ 8 Σεπτεμβρίου ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ συμπυκνώσωσι τὸν τε στρατὸν αὐτῶν καὶ τὸν στόλον εἰς τὴν Κριμαίαν ὅπου ἐκρίθη ὁ ἀγών. Τὰ δίκροτα δι' ὧν ὁ νεκρὸς Νεχίμοφ κατεπευρπώλησε τὸν τουρκικὸν στόλον ἐν Σινώπῃ κατεποντώθησαν ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐν τῷ λιμένι τῆς Σεβαστουπόλεως, ἀν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ἢ ὑπὸ τῆς ἐξαιρέτου δεξιότητος τοῦ Τοτλέμπεν καθοδηγουμένη ἡρωικῇ ὄντως ἀφοσίωσις τῆς φρουρᾶς αὐτῆς. Τὸ μέγα τοῦτο δρμητήριον τῆς κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον ναυτικῆς τῶν Ῥώσων δυνάμεως, ἐάλω τῆ 27 Αὐγούστου

1855, τὰ προεισθόδια τῆς εἰρήνης ὑπεγράφησαν ἐν Βιέννῃ τῇ 20 Ἰανουαρίου 1856, ἡ δὲ δριστικὴ συνθήκη ἐν Παρισίοις τῇ 18 Μαρτίου.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἀνωμολογήθη ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἀκεραιότης τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους· προσωρίσθη δὲ ὅτι ἐὰν προκύψωσι διαφωνίαι μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἐνὸς ἢ πλείονων ἐκ τῶν συμβαλλομένων, δυνάμεναι νὰ ταραξῶσι τὰς σχέσεις αὐτῶν, οἱ λοιποὶ συμβαλλόμενοι θέλουσι προσπαθῆσαι νὰ προλάβωσι πᾶσαν ρῆξιν διὰ τῆς ἐαυτῶν μεσολαβήσεως.

Ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν ἡ συνθήκη ὥρισεν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκεν ἀυθορμητῶς τῇ 6 Φεβρουαρίου Χάτι χουμαγιούν, τὸ ὁποῖον ἐξεδήλου τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προαιρέσεις του καὶ ἀνεκοίνωσε τοῦτο εἰς τὰς συμβαλλομένας δυνάμεις, αἱ δυνάμεις αὗται ὁμολογοῦσι τὴν ἐξαιρετικὴν ἀξίαν τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης, ἐννοοῦσαι ὅμως ὅτι διὰ τοῦτο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται αὐταῖς, εἴτε ἀπὸ κοινοῦ εἴτε ἰδίᾳ, νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ἢ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους αὐτοῦ διοίκησιν.

Ἡ Ρωσία παρεχώρησε τῇ Μολδαυίᾳ μέρος τῆς Βεσσαραβίας καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου, αἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν εὐρωπαϊκῆς ἐπιτροπῆς. Περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν εἰς μίαν, πολὺς ἐγένετο λόγος ἐν ταῖς συνδιασκέψεσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπεφασίσθη δριστικόν· αἱ ἡγεμονίαι παρέμειναν μὲν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης, ἀλλ' ἡ συνθήκη ἡγγυήθη τὰς προνομίας καὶ ἐλευθερίας, αἱ ἐνέμοντο. Τελευταῖον ἡ συνθήκη ἀπεφάνητο ὅτι ὁ Εὐξείνιος Πόντος εἶνε θάλασσα οὐδετέρη, ἐν ἧ οὔτε ἡ Ρωσία οὔτε ἡ Τουρκία δύνανται νὰ ἔχωσι πολεμικοὺς ναυστάθμους.

Ὁλόκληρον λοιπὸν τὸ οἰκοδόμημα τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ὑπεροχῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὸ ἐγεσθὲν διὰ τηλικούτων θυσιῶν καὶ ἀγῶνων μιᾶς περιόδου ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Αἰκατερίνης Β' μέχρι Νικολάου, ἐφάνη αἰφνης καταρρεῦσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος Β', κληρονόμος γενόμενος συμφορᾶς, ἥς ὑπῆρξεν ὄλω· ἀνεύθυνος, ὑπέκυψεν εἰς αὐτὴν ὅπως ὑποκύπτουσιν οἱ ἄνθρωποι οἱ πεποιθότες ὅτι θέλουσιν ἀνακύψει. Ὄταν τρία μόλις ἔτη μετὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην, τῷ 1859, ὁ Beust ἀπεφάνητο ἐαυτὸν πρόθυμον νὰ προτείνῃ εἰς τὰς δυνάμεις τὴν κατάργησιν τῶν ὄρων αὐτῆς, ὅσοι ἰδίως προσέβηλλον τὴν φιλοτιμίαν τῆς Ρωσίας, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήνητσε διὰ τοῦ Gortschakow ὅτι τὸ διάθεμα εἶνε κατεσπευμένον, μὴ θέλων νὰ ζητήσῃ ὡς χάριν ὅ,τι ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἐλάμβανε διὰ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων. Ἐπὶ τούτῳ σπουδαίως ἐπεχειρήσεν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ μεταρρυθμίσεις, ριζικῶς δ' ἐτροπολόγησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἕνα τῶν κυριωτάτων ὄρων τῆς προτέρης ρωρικῆς πολιτικῆς. Ἐγκαταλιπὼν τὴν περὶ ὀλοκλήρου τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος μέριμναν καὶ περιορισθεῖς εἰς μόναν τὰς πρὸς

τοῦ· ὁμοφύλους σχέσεις, ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἀμφορον μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ὄγκον τῶν Βουλγάρων. Ἡ φυλὴ αὕτη, ὑπαγομένη εἰς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ὑπέκυπτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτο εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ γλώσσης, ἣν ἐξέπροσώπει ἡ ὑπερτάτη ἐκείνη ἐκκλησιαστικὴ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχή. Ἡ ρωσικὴ διπλωματικὴ ἀποφασίσασα νὰ χωρίσῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ περιποιήσῃ εἰς τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους πρῶτην τινὰ αὐθιπόστατον ὑπαρξίν, ὑπέκλινεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτονομίαν των. Ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, ὅστις ἐφημιζέτο ἐπὶ συνέσει, ἐνέπεσεν οὐδὲν ἦτο εἰς τὴν παγίδαν. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐξερεθίσει αὐτὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ πλὴν τούτου ἐπίστευεν εἰς τὴν εἰσήγησιν τοῦ Ἰγνάτιεφ ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν δύο φυλῶν ἦθελεν ἐξασθενήσει ἀμφοτέρως. Συνέταξε λοιπὸν καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσίας, τὸ φερμάνιον τῆς 28 Φεβρουαρίου 1870, δι' οὗ ἡ Τουρκία ἰδίαις χερσὶ παρέχώρησεν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἐξουσίαν ἐν ὅψει, ἂν οὐχὶ ἐν ἐπιγνώσει τῶν νικητῶν τῆς Σεβαστουπόλεως, τὰ ὅρια, ὅσα μετὰ ὀκτώ ἔτη ἔμελλε νὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν. Ὁμολογητέον ὅτι ὁ Ἰγνάτιεφ ἦτο ἐπιτήδειος ἄνθρωπος. Μήπως ὁ δυστυχῆς Ἀβδούλ Ἀζίζ δὲν ἀνέκραξε μίαν ἡμέραν ὅτι ἕνα καὶ μόνον εἶχεν ἀληθινὸν φίλον, τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ρωσίας;

Κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 1870, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Β' ἔδραψε καὶ ἕτερον θρίαμβον. Εἶχε τότε ἐραγῆ ὁ μέγας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Γαλλίας πόλεμος· ἐντεῦθεν δύο ἐκ τῶν ὑπογραψατῶν τὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην δυνάμεων, ἐξ ὧν ἡ μία ἦτο ἕκτοτε πρωτεύουσα, ἡ δὲ ἄλλη ἐπρώτευεν ἀπὸ τοῦ 1866, δὲν ἠυκαίρουσαν νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα. Ἡ Αὐστρία, τεταπεινωμένη πρὸς τετραετίας, εἶχεν ἐνγωνίως ἐστραμμένην ἄπασαν αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τὰς περιπετείας τοῦ κολοσσαίου ἐκείνου ἀγῶνος. Ὄθεν ὁ πρίγκηψ Gortschakow ὠφελήθη ἐκ τῶν περισπασμῶν τούτων τῆς μέσης Εὐρώπης, ἕνα πράξι ὅ,τι δὲν ἠθέλησε νὰ ὀφείλῃ εἰς τὰς μεσιτείας τοῦ Beust· καὶ δι' ἐγκυκλίου ἐδήλωσε τῇ 19 ὀκτωβρίου 1870 εἰς τοὺς ὑπογράφαντας τὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην, ὅτι ἡ Ρωσία δὲν ὑπολαμβάνει ἐαυτὴν τοῦ λοιποῦ δεσμευομένην ὑπὸ τῶν περιορισμῶν, ὅσοι ἐτέθησαν τότε εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἐνέργειαν.

Ἐνθὺ δὲ οὕτω δεξιῶς ἐπολιτεύετο ἡ Ρωσία, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη περιέπιπτεν ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα. Ἡ κατάστασις τῶν ἐπαρχιῶν ἀντι νὰ βελτιουταί, ἐδεινοῦτο. Ἐντεῦθεν ὠφελοῦμενα τὰ σλαβικὰ κομιτάτα ὑπέκλιναν τῷ 1875 τὴν σπουδαίαν ἐπανάστασιν τῆς Ἐξεγοβίνης καὶ τὴν μικροσκοπικὴν τῆς Βουλγαρίας. Μετ' οὗ πολὺ δὲ προσέκαλεσαν τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Σερβίας. Ὡς ἂν μὴ ἦ-

κουν δὲ αἱ περιπλοκαὶ αὐται, ἡ κυβέρνησις κηρύττει ἐπίσημως τὴν χρεωκοπίαν τοῦ κράτους, φονεύονται ἐν Θεσσαλονίκῃ οἱ πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας, δολοφονεῖται ὁ σουλτάν Ἀβδούλ Ἀζίζ, ἡ δὲ Βουλγαρία, ἥς τὸ κίνημα ἠδύνατο νὰ περισταλῆ διὰ δύο ἢ τριῶν ταγμάτων τακτικοῦ στρατοῦ, περσίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Κιρκασίων καὶ τῶν βρσιβουζούκιδων καὶ τὰ ἄγρια ταῦτα στίφη σωρεύουσι θύματα ἐπὶ θυμάτων, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ μὲν τὴν ἀγγλικὴν ἀνάκρισιν συνεποσώθη εἰς 12,000, κατὰ δὲ τὴν γαλλικὴν εἰς χιλιάδας εἰκοσιν. Τὸ περιεργότερον εἶνε ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἀνοσιουργημάτων τούτων ἐξετελέσθησαν βεζιρεύοντος τοῦ Μαχμούτ Νεδδίμ πασᾶ, ὅστις ἀνετράπη ὑπὸ τῶν σοφάδων τῆ 12 Μαΐου 1876, ὡς τυφλὸν ὄργανον τῆς ρωσικῆς πρεσβείας.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ δυνάμεις ἤρχισαν ὑψοῦσαι φωνήν. Αὐστρία, Γερμανία καὶ Ρωσία ἀπαιτοῦσι νὰ συνομολογηθῆ ἀνακωχὴ πρὸς τοὺς Ἑρζεγοβίνους· ἀλλ' ἡ Πύλη ἀποποιεῖται. Αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, θεωροῦσα τὴν συγκίνησιν, ἣν ἐπροξένησαν εἰς τὴν Εὐρώπῃν αἱ φριβραὶ σφαγαὶ τῆς Βουλγαρίας, ἐδήλωσε διὰ παραγγελίας τοῦ λόρδου Derby πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν sir Elliot, ὅτι ἐὰν τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ γενόμενα ἐπαναληφθῶσιν «ἡ ἀγανάκτησις τῆς Εὐρώπης θέλει ἀποβῆ ἀκκατάσχετος καὶ θέλει ἐπαγάγει ἀμέσως ἐπέμβασις πολέμικὴν τῆ Τουρκία.» Καὶ ἡ μὲν Ἑρζεγοβίνα ἐσώθη διὰ τῆς γενναίας ἐπιδρομῆς τοῦ Μαυροβουνίου· ἀλλ' ἡ Σερβία ἠττήθη καὶ ἐκινδύνευε νὰ καταληφθῆ ἅπασα ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ὅτε αἱ δυνάμεις, περιλαμβανομένης καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀπήτησαν ἀπὸ τὴν Πύλην νὰ υπογράψῃ ἀνακωχὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μιλάν. Ἀλλ' ἡ Πύλη πάλιν ἀπεποιήθη καὶ διέταξε τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Τότε ὁ στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ ἐκ διαταγῆς τοῦ πρίγκηπος Gortschakow ἐπέδωκε τηλεσίγραφον διαλαμβάνον, ὅτι ἂν ἡ Πύλη ἐντὸς δις εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν δὲν συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν ἄνευ ὄρου πρὸς τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν Σερβίαν, ὁ πρεσβευτὴς θέλει ἀπέλθει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μεθ' ὅλων τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ. Ἡ Πύλη τελευταῖον ὑπέγραψεν.

Ἀλλ' εἶδει νὰ κανονισθῶσι τὰ πράγματα τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Ἑρζεγοβίνης, τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ νὰ δρισθῶσιν αἱ ἐγγυήσεις, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἀπαιτηθῶσι παρὰ τῆς Πύλης περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τῶν ἀπορρακισθησομένων. Ἐπὶ τούτῳ δύο ἐγένοντο ἀπόπειραι, ἡ μὲν διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δικασίσεως, ἡ δὲ διὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ πρωτοκόλλου. Ἀμφότεραι ἀπέτυχον. Ἡ στιγμὴ ὑπῆρξε κρίσιμος. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἤθελε τὸν πόλεμον. Οὐ μόνον ἐπεθύμει τὴν κοινὴν τῆς Εὐρώπης σύμπραξιν, ἀλλὰ κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ μεγάλα ἐσωτερικὰ μεταρρυθμίσεις τοῦ ἔχρηζον ἔτι εἰρήνης μακρῆς, ἵνα φέρωσι τοὺς καρπούς αὐτῶν. Τὴν γνώμην ταύτην συνεμερίζοντο

ὅτε Gortschakow καὶ ὁ Schouwalow τὴν δὲ ρῆξιν ἀπήτουν ὁ Ἰγνάτιεφ, ὁ Μιλιούτιν καὶ τὰ κομιτάτα. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος· τοῦτου εἰμὴ βλάβηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον· παρεσύρθη ὅμως ἐπὶ τέλους καὶ τῆ 12 Ἀπριλίου 1877 ἤρξατο ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος, ὅστις ἐντὸς 10 μηνῶν ἐπέβλεπεν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἐν Ἀγίῳ Στεφάνῳ συνθήκην. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης τὸ νεογνὸν τεκνίον τῶν κομιτάτων ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ τὴν εὐρεῖαν χώραν τὴν ἀπλουμένην ἀπὸ τοῦ Ἰστρου μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐζείνου μέχρι τῆς Ἀλβανίας. Εἰς τοὺς παλαιμάτους αὐτοῦ ἀδελφοὺς ἐρρίφθησαν ὀλίγα τινὰ ὄστᾶ. Αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ φυλαὶ, Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὶ, οὐδὲ μνείας ἠξιώθησαν. Πόλεμος καὶ συνθήκη δὲν ἐγένοντο εἰμὴ ἵνα δημιουργηθῆ μέγα βουλγαρικὸν κράτος περιλαμβάνον τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, τὴν μὲν πρώτην ὀλόκληρον, τὰς δὲ δύο τελευταίας, πλὴν μόνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Καλλιπόλεως, καὶ τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν ἀμέσων αὐτῶν περιχώρων,

Τὰ κομιτάτα καὶ οἱ ἡγέται αὐτῶν ἐθριμύβευον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπεδείχθη ὁ πόσον ὁ καλὸς αὐτοκράτωρ εἶχε δίκαιον ὅτε ἐδίσταξε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς Εὐρώπης. Ἡ σύμπραξις ἐπῆλθε μετὰ ἑκατὸν ἀκριβοῦς ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐτελέσθη ἡ ἐν Ἀγίῳ Στεφάνῳ πανήγυρις. Ἀλλ' ἤδη παρέστη εἰς μέσον οὐχὶ ἵνα ρυθμίσῃ ἀπὸ τοῦ ἴσου πρὸς τὴν Ρωσίαν τὰ ἀνατολικά πράγματα, ὡς ἤθελε συμβῆ ἂν ἐγίνετο πρὸ τοῦ πολέμου· παρέστη ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν θέλησιν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἀναλώσαντα ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς πόρους καὶ τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ νικητῆν. Τῶντι διὰ τῆς ἐξαισίας δεξιότητος καὶ τῆς ἀνευδότου ἐπιμονῆς τοῦ πρίγκηπος Βίσμαρκ, τῆ 1 Ἰουνίου 1878 συνεκροτήθη μὲν ἐν Βερολίῳ σύνοδος ὅλων τῶν μεγάλων δυνάμεων, συνομολογήθη δὲ ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἡ συνθήκη, ἡ ρυθμίτασα τὸ μέγα ζήτημα. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης καὶ τῶν περσικῶν αὐτῆς καὶ τῶν παρακολουθημάτων, ἡ Βουλγαρία περιωρίσθη εἰς τὴν μεταξὺ Ἰστρου καὶ Αἰμου χώραν· ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίαν· ἡ Ἑλλὰς τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας καὶ μικρὰν τῆς Ἠπείρου ἀπορῶγα· ἡ Ἀγγλία τὴν Κύπρον καὶ τὴν Αἴγυπτον· ἡ Γαλλία τὴν Τύνιδα· εἰς δὲ τὴν Ρωσίαν δὲν παρεχωρήθησαν εἰμὴ ἐν Εὐρώπῃ μὲν ἡ Βεσσαραβία, ἐν Ἀσίᾳ δὲ τὸ Κάρς, τὸ Ἀρδαχάν καὶ τὸ Βατούμ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἡ Ρωσία ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἦτο θέσιν πρὸ 66 ἐτῶν. τῷ 1812, ὅτε κατὰ πρῶτον ἔλαβε τὴν Βεσσαραβίαν, ἣν ἔπειτα τῷ 1856 εἶχεν ἀποβάλλει.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἄμεσα καὶ ἔμμεσα ἀποτελέσματα τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Ἐπιτρέπεται ἄρα γε νῦν νὰ εἴπωμεν ἀσφαλέστερον ἢ ἄλλοτε μέχρι τίνος θέλει διακρίσει ἡ νέα αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις; Ἐὰν ἀνκλογισθῶμεν ὅτι ἡ Τουρκία κατὰπολεμουμένη ἐν διαστήματι 167

ἐτῶν ἀδικαλείπτως σχεδὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας, δὲν εἶχεν ἀπολέσει εἰμὴ τὴν ἀρκτικὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου παρχλίαν, ἐνθὲ κατὰ τὰ ἀπὸ τοῦ 1878 ἐξ ἔτη περιορίσθη ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ διὰ μιᾶς εἰς μόνην τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἑπείρον· τὸ δὲ ἐπισπουδαιότερον, ὅτι ἡ Ἀγγλίκα καὶ ἡ Αὐστρία, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀνέκαθεν ἡ δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκτὸν ἔτη, ὑπῆρξαν οἱ θερμότεροι πρόμαχοι τῆς ἀκερικιότητος τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους, ἐπέβηλον ἤδη χεῖρα πλατεῖαν ἐπὶ τὸν ἰμκτισμὸν αὐτοῦ, βεδικίως ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ κατάλυσις φαίνεται πιθανωτέρα τῆς συντηρήσεως. Ἐὰν ὁμῶς ἐξετάσωμεν προσεκτικώτερον, ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς, τὰ πράγματα, αἱ πιθανότητες αὗται ἐνδεχόμενον ἂν ἀντιστραφῶσιν.

Αἱ ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τῆς Τουρκίας χῶραι δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο τάξεις· τὰς ἀποδοθείσας εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ τὰς ὑπὸ τινων ξένων δυνάμεων καταληφθείσας. Αἱ πρώται, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, φηκοῦντο ὑπὸ δημοφύλων ἀμα καὶ δημοθρήσκων· οἷοι ἦσαν οἱ Ρωμοῦνοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἕλληνες· αἱ δεύτεραι ἢ ἦσαν χῶραι εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ὁποίων δὲν ἐνδιεφέροντο πολὺ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ὅπως ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ερζεγοβίνα, ἢ ἦσαν χῶραι τῶν ὁποίων τὴν κατὰλήψιν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ παρακωλύσωσιν αἱ δυνάμεις αὗται, οἷον ἡ Κύπρος, ἡ Τῦνις καὶ ἡ Αἴγυπτος. Καὶ μὲν ἡ Τουρκία περιορίσθη ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ εἰς τὸ τρίτημόριον περίπου τῶν ὄσων ἄλλοτε ἤρχεν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως· ἀλλὰ τὰ καταλειφθέντα αὐτῇ οἰκοῦνται ὑπὸ ἰθαγενῶν ἢ δημοθρήσκων μὲν οὐχὶ δὲ καὶ δημοφύλων, ἢ δημοφύλων μὲν οὐχὶ δὲ καὶ δημοθρήσκων. Πλὴν τούτου αἱ χῶραι αὗται, ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεως συνδέονται μὲν στενῶς πρὸς ζωτικώτατα καὶ ἀντιστρατευόμενα συμφέροντα ὄλων σχεδὸν τῶν δυνάμεων, εἶνε δὲ καὶ εἰς ἀπάσας τὰς δυνάμεις προσιταί. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι εἴτε ἡ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς παραχώρησις, εἴτε ἡ ὑπὸ τῶν δυνάμεων κατάληψις τῶν ἐν Εὐρώπῃ περιλειπομένων κτήσεων τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους, παρίστανσι πολὺ πλείονας δυσκολίας τῶν ὅσαι ὑφίσταντο ὡς πρὸς τὰς κτήσεις ὧν ὠρίσθη ἤδη ἄλλως ἡ τύχη. Τόγε νῦν λοιπὸν ἡ Υ. Πύλη εἶνε ὁ χρησιμώτερος αὐτῶν θεματοφύλαξ, ἅτε προλαμβάνουσα πᾶσαν ἐμφύλιον ἐν αὐταῖς ρῆξιν, καὶ πᾶσαν περὶ αὐτῶν φθορὰν τῶν δυνάμεων σύγκρουσιν.

Ἐπολείπεται, ὡς εἰκόσ, πάντοτε τὸ ἀπροσδόκητον. Καὶ ἐν τῶν ἀπροσδοκῆτων τούτων εἶνε βεδικίως τὸ ἀπὸ τινος χρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβατικόν. Ἡ κυβέρνησις, ἀνατρέπουσα κατὰ τῆς πραγματικῆς τετρακοσιέτη, ἐπιχειρεῖ ἀνευ οὐδενὸς λόγου νὰ ἐξευτελίση τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ προσβάλλῃ τὰ δίκαια τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἄλλο δὲν ζητεῖ εἰ μὴ τὴν συντήρησιν τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίῳ συνθήκης ὀρισθέντος καθεστῶτος· καὶ μὴ ἀρκουμένη εἰς τοῦτο περιβάλλει διὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῆς

εὐνοίας τὴν βουλγαρικὴν ἐξάρχιν, ἣτις παρκακεύασα ἀπαξ τὴν συνθήκην τοῦ ἀγίου Στεφάνου, προδήλως ἀγωνίζεται διὰ τῶν αὐτῶν τοῦ 1870 μηχανημάτων νὰ ἀναστηλώσῃ αὐτὴν καταπεσοῦσαν. Εὐχόμεθα νὰ κατανοήτῃ ἐγκαίρως ἡ Ὑ. Πύλη τοῦ ἐνδέχεται νὰ φέρῃ αὐτὴν τὸ ὀλισθημα τοῦτα. Ἐπὶ τέλους ἡ Εὐρώπη δὲν εἰμπορεῖ νὰ τὴν σώζῃ καθ' ἐκάστην. Ἡ πολιτικὴ τέχνη ὁμοιάζει ὀλίγον τὴν ἱατρικὴν, ἣτις θεραπεύει μὲν πολλὰ νοσήματα, ἀλλὰ τὴν αὐτοκτονίαν δὲν δύναται νὰ θεραπεύσῃ.

Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΕΤΗΡΙΔΟΣ ΤΟΥ ΛΟΓΘΗΡΟΥ *

Κατὰ τὸ μῶλις λήξαν ἔτος 1883 συνεπληρώθησαν τετρακόσια ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Λουθήρου, τοῦ πρώτου ἰδρυτοῦ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἰδίως τοῦ λουθηρανισμοῦ. Ἡ Γερμανία σχεδὸν ἅπασα καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι χῶραι, ἐν αἷς εἶναι ἐξῆλωμένη ἢ λουθηρανικὴ μεταρρυθμισις, ἐπανηγύρισαν τὴν ἐορτὴν ταύτην τῆς τετρακοσιετηρίδος αὐτοῦ μεγαλοπρεπέστατα. Ἰδίως ἐν πόλεσιν, ἐν αἷς ὁ μέγας μεταρρυθμιστὴς εἰργάσθη, καὶ αἵτινες συνδέονται στενῶς μετὰ τοῦ βίου του, αἱ τελεταὶ ἐγένοντο μετὰ μεγάλης πομπῆς, ῥήτορες δὲ διαπρεπέστατοι, ἔξοχοι καθηγηταὶ τῆς θεολογίας καὶ ἱεροκήρυκες ἐξύμνησαν κατ' αὐτὰς τὰς πράξεις αὐτοῦ ἦτοι τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως, εἰς τὸ ὅποιον κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν φείλει οὐ μόνον ἡ Γερμανία καὶ αἱ ἄλλαι λουθηρανικαὶ χῶραι τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν πρόδον, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα ἡ νεωτέρα Εὐρώπη τὴν πρόδον αὐτῆς καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἐλευθερίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Βεδικίως ἐν τοῖς ἐπαίνοις τούτοις ἐρρήθησαν καὶ πολλοὶ ὑπερβολαί, ὡς σύνηθες τοῖς ἐγκωμιάζουσιν, ἀλλ' ἀρ' ἐτέρου πρέπει καὶ πᾶς ἀμερόληπτος καὶ ἀπάθης κριτῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας· νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Λούθηρος ἀνήκει εἰς τοὺς μεγάλους ἀνδρας τῆς ἱστορίας, ὅτι ἡ ἐμφάνισις του καὶ ἐνέργεια ἐπήνεγκεν μεγίστην ἀλλοίωσιν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον, καὶ ὅτι τὸ ἔργον του ἔσχε σπουδαιότατα ἀποτελέσματα, ὧν τὰς συνεπειὰς μέχρι πῆς σήμερον αἰσθάνεται πᾶσα ἡ Εὐρώπη. Ὁ Λούθηρος ὑπῆρξεν εἰς τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες δὲν ἔρχονται, ὅπως οἱ συνήθεις ἀνθρωποι, εἰς τὸν κόσμον καὶ παρέρχονται χωρὶς νὰ ἀφήσωσιν ἔχνη τῆς διαβάσεώς των, ἀλλὰ συγκινοῦσι διὰ τῶν ἰδεῶν καὶ ἔργων των τὴν σύγχρονον ἐπαχὴν τῶν καὶ ἐγγαζάττουσι βαθύτατα καὶ ἀνεξάλειπτοις γράμμασι τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τῇ δέλτῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῆ 13 Ἰανουαρίου 1884.

Ὁ Λούθηρος μετερρῦθμισε τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Τοῦτο εἶναι τὸ μέγχα ἔργον του. Ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε, διότι καὶ ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν λαῶν τῆς δύσεως κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, οἵτινες ἦσαν ἢ νηπιώδης καὶ παιδικῆ ἡλικία αὐτῶν, καὶ ἕνεκα τῶν φιλαρχικῶν τάσεων τῶν πκπῶν καὶ τοῦ δυτικοῦ κλήρου ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ἐν τῇ βωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ πολλοὺς λόγους ἐξαχρειωθῆ καὶ διαστραφῆ. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία εἶχε ἐν πολλοῖς διαφθαρῆ, ὡς ἀρκούσι νὰ ἀποδείξωσιν αἱ περὶ συγχωροχρετίων καὶ περὶ πουργατορίου διδασκαλίαι. Οἱ τότε θεολόγοι ἀντὶ νὰ ἐλέγχωσι τὴν πλάνην καὶ νὰ ἀναζητῶσι τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων πκτέρων καὶ διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐξετάσεως τῆς θρησκευτικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐσπούδαζον διὰ σοφισμάτων νὰ δικαιολογῶσι τὰς πλάνης καὶ καταχρήσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ κατέτριβον τὸν χρόνον αὐτῶν εἰς μικρολόγους, ἀκάρπους καὶ γελοίας πολλὰκις ἐρεύνας καὶ συζητήσεις. Εἰς τίνα οἰκτρὰν κατὰπτωσιν κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἡ σχολαστικὴ θεολογία δεικνύουσι τὰ ζητήματα, περὶ ἃ καθὼς λέγει ὁ Ἐρασμος (ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ του εἰς τὸ χωρίον Ἀ΄ Τιμοθ. α', β') ἐν ταῖς πλείστοις σχολαῖς ἡσυχολοῦντο οἱ τότε θεολόγοι. Τοιαῦτα ἦσαν π. χ. ἂν ὁ Θεὸς δύναται οἰοῦν ἡμᾶς κακὰν καὶ αὐτὰ τὸ μῦθος πρὸς ἑαυτὸν. νὰ διατάξῃ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ καλὸν τι, ἂν δύναται νὰ μεταδώτῃ τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργεῖν, ἂν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠδύνατο νὰ γίνῃ κάρθαρὸς ἢ κολοκύνθη, ὡς ἐγένετο ἀνθρώπος, ἂν δύναται ὁ πάππς νὰ ἐπιτάσῃ τοὺς ἀγγέλους, ἂν δύναται νὰ ἐξαφκνίσῃ δλόκληρον τὸ πουργατόριον! Ἡ Γραφὴ ἠρμηνεύετο ἀτελῶς, διότι αἱ ἀρχικαὶ γλῶσσαι αὐτῆς ἢ ἑβραϊκὴ καὶ ἑλληνικὴ ἠγνοοῦντο, ἢ ἐξήγησις ἐγένετο ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ Ἱερωνύμου. Ἡ κριτικὴ ἦτο ἄγνωστος ἐπιστήμη τότε. Τὰ δὲ δόγματα δὲν ἐξητάζοντο μετὰ ἀληθοῦς φιλοσοφικῶς πνεύματος, εἰσδύοντος εἰς αὐτὴν τὴν θρησκευτικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ φιλοσοφία θεωρουμένη ὡς ἀπλὴ δούλη τῆς θεολογίας, ἐχρητίμευεν εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ συνήθως διὰ σοφισμάτων καὶ τὰς μᾶλλον ἡμαρτημένους δοξατίας. Τοῦ μὲν ὀνόματος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἄρων καὶ λογικῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἰδίως ἐγένετο μεγάλη χρῆσις καὶ κατὰχρησις δύναται τις εἰπεῖν· ἀλλ' ἀληθῆς φιλοσοφικὴ μόρφωσις καὶ ἀληθῆς ἐφαρμογὴ τοῦ φιλοσοφικῶς, τ. ἔ. κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σκέπτεσθαι δὲν ἐλάμβανε χώραν. Ἐγένετο ἄλλαις λέξεσι τυπικὴ χρῆσις τῆς φιλοσοφίας, οὐχὶ δὲ πραγματικῆ. Πόσον ὀλίγον ἠνθόουν οἱ σχολαστικοὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὸ ὅτι τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη ἐγνώριζον καὶ ἀνεγίνωσκον οὐχὶ ἐν τοῖς πρωτοτύποις, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀρχαίαις μεταφράσεσι. Ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ὑποτιμῶμεν ἐντελῶς τὴν ἀξίαν ἐνίων σχολαστικῶν. Ἐξοχα πνεύματα βεβαίως ἀνεφάνησαν καὶ μετὰ αὐτῶν. Ἄνδρες, οἳ ὑπῆρξαν Ἄνσελμος

ὁ Κανταβριγίνας, ὁ Ἀβελάρδος, ὁ Λομβάρδος, ὁ Ἀλβέρτος Μάγνος, ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτος, ὁ Σκῶτος καὶ ὁ Βοναβεντούρας, δὲν εἶναι συνήθη πνεύματα, καὶ ἄπασαι αἱ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος ὀλίγους ἀνέδειξαν τοιοῦτους νόκς. Ἰδίως δὲν νὰ θυμῶσῃ τις ἐν αὐτοῖς τὴν λεπτότητα τοῦ πνεύματος, ἣτις ἐδεικνύετο ἐν τῇ δικλεκτικῇ ἀναλύσει τῶν δογμάτων καὶ ἐν ταῖς αἰθερίας θεωρίαις περὶ αὐτῶν, καὶ τὸν ἀκαταπόνητον ζῆλον αὐτῶν ἐν τῇ συγγραφῇ ὀγκωδεστάτων θεολογικῶν βιβλίων. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶναι πάντοτε τέκνα τῆς ἐποχῆς των, καὶ φέρουσι τὴν σφραγίδα αὐτῆς. Ἡ ἐπιτήμη εὑρίσκετο τότε ἔτι ἐν σπκργάνοις· τὰ φῶτα ἦσαν ὀλίγα· οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦταν ἀκόμη χρόνοι σκότους. Πολλοὶ σχολαστικοὶ ἦταν μεγάλοι θεολόγοι ὡς νόες, καὶ ἂν ἔζων σήμερον μετὰ τῶν νέων φῶτων θὰ διέπρεπον ὡς ἐξοχώτατα πνεύματα· ἀλλὰ τότε εἰργάζοντο διὰ τῶν πνευματικῶν μέσων τῆς ἐποχῆς των, ἐκέκτηντο μόνον τὸν πνευματικὸν πλοῦτον τῶν χρόνων ἐκεῖνων. Ἐντεῦθεν αἱ ἐλλείψεις τῆς σχολαστικῆς θεολογίας. Καὶ ἡ *Latrelia* δὲ κατήντησε παρὰ τοῖς δυτικοῖς τότε ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν χρόνων εἰς ὅχι εὐχάριστον κατὰστασιν. Αἱ τελεταὶ περιεβλήθησαν μαγικὸν τινα χαρκατῆρα, διότι ἐπιστεύετο, ὅτι ἐνεργοῦσιν *ex opere operato*, τ. ἔ. ὅτι ὠφελοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς νὰ ἦναι ἀναγκαῖα ἀγαθὴ προδιάθεσις παρὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῶν (ἄρα τὸν σχολαστικὸν Γαβριὴλ Βιέλ Sententt. I. IV. D. I. 31). Ἡ προσευχὴ καθ' ἑαυτὴν ἀπλῶς ἀπαγγελλομένη ἐνομιζέτο, ὅτι ἐπενήργει ἐπωφελῶς ἐπὶ τὸν λέγοντα ὡς ἐπωδὴ τις· διὸ ἐπεβίβλετο πολλὰκις τοῖς μετανοοῦσι πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν νὰ λέγωσι 1000κις ἢ 100κις τῆς ἡμέρας τὸ *Pater Noster* καὶ *Ave Maria*. Ἐνῶ δὲ αἱ τελεταὶ ἐπολλαπλασιασθήσαν καὶ αἱ εορταὶ ἐγένοντο ἀναριθμηταί, ὥστε νὰ ἐθίζωσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀργίαν, παρημελήθη πολὺ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, σπανιώτατα ἀκουόμενον. Ἡ λατρεία, διότι ἄλλως ἐγένετο καὶ λατινιστὶ ἐν γλώσση δηλ. μὴ ἐννοουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, κατέπεσεν οὕτως εἰς νεκρὸν τινα τύπον μηχανικῶς ἐκτελούμενον. Ὁμοίως καὶ ἡ διοίκησις τῆς βωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἶχε καταλήξει εἰς τέλειον καὶ ἀπεριόριστον δεσποτισμὸν. Ὁ πάππς ἦτο τὸ πᾶν, συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀπορροφῶν ἄπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ Πιπίνου μέλιστα ἀναδείξεως τοῦ πάππς καὶ ὡς κοσμικοῦ ἡγεμόνος τῆς Ρώμης οἱ ἐπίσκοποι ταύτης ἱκανοποιούντες τοὺς αὐτρχικούς αὐτῶν πόθους καὶ ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐλαθείας τῶν τότε ἔτι βρβαίων ἀγγλοσαξωνικῶν λαῶν τῆς δύσεως, κατῴρωσαν κατὰ μικρὸν οὐ μόνον τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν νὰ συγκεντρώσωσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ νὰ ὑποτάξωσιν τελείως ἑαυτοὺς τοὺς κατὰ τόπους μητροπολίτας καὶ τὰς ἐπισκοπικὰς συνόδους τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ αὐτὰς τὰς τότε γενομένας οἰκουμενικὰς λατινικὰς συνόδους, ἃς ὡς ἀπλᾶ συμβούλια ἑαυτῶν μετεχειρίζοντο, ἀλλὰ νὰ ὑπόβᾶ-

λωσιν ὑπὸ τὴν δύναμιν των καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς αὐτοκράτορας. Οἱ αἰῶνες ἐκεῖνοι ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῶν ἀπλότῃ ἐπίστευν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκε πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τῷ πάπῃ, τὴν τε ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ ὅτι τὴν τελευταίαν ταύτην αὐτὸς ἐκουσίως παρῆχε τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ἐντελοδόχοις αὐτοῦ. Ὁ πάππας ἐνόμιζον ὅτι δύνανται νὰ δίδῃ τὰ στέμματα· αὐτὸς δικαιούται νὰ ἀναβιβάξῃ καὶ καταβιβάξῃ τοὺς βασιλεῖς· οἱ βασιλεῖς ὀφείλουσιν ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ρώμην νὰ ἀσπάζωνται τὸν πόδα τὸν πάππῃ! Ὁ,τι εἶπε Γρηγόριος ὁ Ζ', ὅτι καθὼς ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ ἡ κοσμικὴ ἀρχὴ λαμβάνει τὴν ἐκουσίαν παρὰ τοῦ πάππῃ, ἥτο λίαν διαδεδομένη τότε παρὰ τοῖς δυτικοῖς λαοῖς πεποίησις. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν τότε ἡγεμόνων ἢ ὑπεροχῇ αὐτῆ τῶν παπῶν καὶ πρεσβυτικῆς εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῶν κρατῶν, ῥάκις ἐτύγχανον ἐπὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης καθήμενοι ἄνδρες περωτισμένοι καὶ χρηστοί, ἥτο ὠφέλιμος, διότι περιέστελλε ποῦτο τὴν ὠμότητα τῶν ἀρχόντων καὶ ἔσωζεν ἐνίοτε τοὺς λαοὺς ἀπὸ ἀδικῶν καταπίεσεων· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν παπῶν κατεχρῶντο ὑπὲρ τῶν ἐγωϊστικῶν αὐτῶν σκοπῶν τῆς ἀπολύτου ταύτης ἐξουσίας, ἣν ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων εἶχε δώσει αὐτοῖς. Ἐπειτα ἡ κηδεμονεὶα αὐτῆ, ἣν ὁ παπισμὸς εἶχε σφετερισθῆ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, εἶχε λόγον τινα ὑπάρξεως, ἐφ' ὅσον ἐπεκράτει τελεία πολιτικὴ αὐθαιρεσία καὶ βαρβαρότης· ἀρ' ὅτου ὅμως ἤρχισαν οἱ λαοὶ τῆς δύσεως νὰ ἐξέρχωνται τῆς κατκστάσεως ταύτης καὶ νὰ ἀναπτύσσωνται, ἠσθάνθησαν δικαίως αἱ κυβερνήσεις ὡς λίαν ἐπαχθῆ τὸν ζυγὸν τῆς κηδεμονεῖας ταύτης καὶ ἐστέναντο ὑπὸ τὸ βάρος αὐτοῦ. Ἐν γένει ἡ κατ' ἀρχὰς πατρικὴ παπικὴ ἐξουσία κατῆντησε τυχρῶς βαρύτερος πνευματικὸς δεσποτισμὸς ἐπικληόμενος ὡς ἐπιβάτης ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν λαῶν τῆς δύσεως. Ὁ παπισμὸς ἐπέζεε τὰς κυβερνήσεις· ἐπέζεε τοὺς λαοὺς· ἐπέζεε τὴν ἐπιστήμην· ἐπέζεε τὴν συνείδησιν. Ὅπλα αὐτῷ ἐχρησίμευσον οἱ διωγμοὶ, αἱ ἐξορίαι, οἱ ἀρροισμοὶ, αἱ ἀπαγορεύσεις (Interdicta), ἡ ἱερὰ ἐξέτασις, ὄργανα δὲ πρὸ πάντων τὰ μοναχικὰ τάγματα. Οἱ βασιλεῖς ἔπρεπε νὰ κυβερνώσι κατὰ τὴν θέλησιν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ πάππῃ· οἱ θεολόγοι καὶ ἐπιστήμονες νὰ διδάσκωσιν ὅ,τι ἢ ἐν Ρώμῃ ἀλάσθητος πυλὴν ἐχρησιμοῦται· ἢ ἀνθρωπίνῃ συνείδησιν ἥτο ἐν γένει δεδεσμευμένη ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ. Ἡ ταπεινώσις, ὁ διωγμὸς, ὁ ἀφορισμὸς, ἡ πυρὰ αὐτῆ περιέμενον πάντα ἀνθιστάμενον εἰς τὸν παντοδύναμον τοῦτον ἐπίγειον Θεόν. Ὁ Ἐρρίκος Δ' βασιλεὺς τῆς Γερμανίας ἐν πλήρει ταπεινώσει περιβεβλημένος τὸ ἔνδυμα τῶν μετανοούντων ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κινόσσης ζήτητ' ἰουδαίας συγχώρησιν παρὰ τοῦ πάππῃ Γρηγορίου τοῦ Ζ', πρὸς ὃν εἶχεν ἐρίσει. Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἔρχεται εἰς Ρώμην ἵνα ἐξευμενίσῃ τὸν κατ' αὐτοῦ ὀργισθέντα πά-

ππῃ Ἰννοκέντιον τὸν Γ', καὶ σώζει τὴν βασιλείαν του τότε μόνον, ὅτε ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς παπικὸν φέροντον. Ὁ Οὐίκλεφος ἐξορίζεται, ὁ Οὐσος, ὁ Ἰερώνυμος ἐκ Πράγης καὶ ὁ Σχβονκρόλας κλίνονται ἐπὶ πυρὰς, διότι ἐτόλμησαν νὰ καταδικάσωσι κατὰ τὴν τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας. Ὁλίγον βραδύτερον ὁ Γαλιλαῖος ὅπως σώσῃ τὴν ζωὴν του ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήτῃ ἐνώπιον τῆς παπικῆς ἀνακρίσεως, ὅτι ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τῶν ἡλίων εἶναι αἰρετικὴ! Οὐδέποτε ἄλλοτε ἢ Εὐρώπῃ εὐρέθη ὑπὸ φροδρώτερον δεσποτισμὸν. Ἡ κατὰστασις ἥτο ἀφόρητος. Καὶ τὰ ἦθη δὲ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἦσαν ἀνάλογα τῇ ὄλῃ κατὰστάσει. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀγαμία ἀρ' ἐνὸς καὶ ἀρ' ἐτέρου ἢ μεγάλη δύναμις καὶ ὁ ὑπέρμετρος πλοῦτος τῆς ἐκκλησίας εἶχον διαφθείρει τὸν κλήρον. Ἡ παπικὴ αὐλὴ ἥτο κέντρον μεγάλων σκανδάλων. Γρυπηλότης καὶ ἀκολασία ἐδυσίλευον ἐν Ρώμῃ παρὰ τοῖς ἀνωτάτοις λειτουργοῖς τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὁ Αούθηρος καὶ ὁ Ζβίγγλιος ἐπέστησαν τελείως περὶ τοῦ ἀδιορθώτου τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἐλθόντες εἰς Ρώμην εἶδον ἐκ τοῦ σύνεγγος τὴν ἐκεῖ ἐπικρατοῦσαν διαφθοράν. Εἶναι γνωστὸν διὰ ποίου ἀπαισίου δνόματος χαρακτηρίζεται ἡ ἱστορία τὴν ἐποχὴν τῶν παπῶν τοῦ Ι' αἰῶνος, ὅτε εὐτελεῖ γύναια, ἡ Μαροκίκα καὶ ἡ Θεοδώρα, ἀνεβίβαν καὶ κατεβίβαν τοὺς ἀνωτάτους τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας ἀρχοντας, καὶ τί διηγείται περὶ τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος παπεύσαντος Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ', ὅστις περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζεν εἰ μὴ πῶς νὰ περιβάλλῃ διὰ τιμῶν καὶ πλοῦτου τοὺς πέντε νόθους υἱοὺς του καὶ ἰδίως τὸν αὐτῷ ἀγαπητὸν Κάισρα Βόργικν. Ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου δὲν ἐκάθησαν καὶ χρηστώτατοι ἄνδρες, οἷος ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Γρηγόριος Ζ'. Ἀλλὰ τὸ σύνθημα ἦτο, ὅτι ἡ ἀπεριόριστος ἐξουσία, μεθ' ἣς ἦσαν περιβεβλημένοι, καὶ ὁ πλοῦτος, ἐν ᾧ ἔζων, ἐξήσκουν λίαν ἐπιβλαβῆ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τοῦ βίου τῶν τότε παπῶν. Τὰ αὐτὰ αἴτια διέφθειραν καὶ τὸν λοιπὸν κλήρον. Ὅτε ἐγένετο ἡ ἐν Κωνσταντίῳ οἰκουμένην ἡ λατινικὴ σύνοδος (1414—18), εἰς ἣν συνέρρευσαν περὶ τὰς 15 χιλιάδας κληρικῶν, ἠκολούθησαν ὅπως διασκεδάσωσιν αὐτοῦ· καὶ συνεκέντρώθησαν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν πολλὰι χιλιάδες ὑποκριτῶν, μουσικῶν θεάτρων, γελωτοποιῶν καὶ φαύλων ὑποκειμένων! Ὑπῆρχε βεβίως εὐσέβεια παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκεῖνους, ἀλλ' ἦτο εὐσέβεια βαρβάρων λαῶν, ἀναμειγμένη μετὰ δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιτριζομένη εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους, εἰς νηστείας μόνον, μικρὰς προσευχὰς, ἀποδημίας εἰς ἱεροὺς τόπους· καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐνῶ ὁ βίος τῶν εὐσεβῶν τούτων ἦτο πολλὰκις πλήρης σκληροτήτων καὶ ἀπανθρωπιῶν, ἀκολασίας, πλεονεξίας καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων. Ὑπῆρχε λοιπὸν εὐσέβεια μᾶλλον ἐξωτερικῶν τύπων, ἢ εὐσέβεια τῆς καρδίας, μικρυρομένη ἐν τῷ βίῳ δι' ἔργων ἀγαθῶν. Ὑπῆρχεν βεβίως τότε καὶ πολ-

λοι ἀληθῶς ἄγιοι ἄνθρωποι, ψυχῆ ἀγναί καὶ θεῖαι, οἷα ἡ τοῦ μεγάλου Βερνάρδου τοῦ ἐκ Κλερβῶ, ἀλλὰ τὰ τοικῦτα παραδείγματα γνησίως εὐσεβεῖας ἦσαν σπάνια καὶ ἐξαιρεσεῖς. Ὁ συνήθης τύπος τῆς εὐσεβεῖας ἦτο ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ κατὰ τύπον εὐτέβεια. Ὁ μεσαιὼν ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι αἱ μέγιστα ἀντιθέσεις ἠδύναντο νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν. Ἀπῆντα τις τὴν τολμηροτέραν ἀνταπόρνησιν ὀλίγων παρὰ τῷ κτηνωδεστέρῳ ἐγωϊσμῷ τῶν πολλῶν, τὸν λεπτότερον ἱπποτικὸν σεβασμὸν παρὰ τισὶ πρὸς τὰ δικαιώματ᾽ αὐτῶν ἄλλων παρὰ τῇ βρῦβρωτέρῳ βίῳ τοῦ πλήθους, παρὰ τισὶ τὴν ἀνισχυνοτέραν περιφρόνησιν πρὸς τὰ θεῖα παρὰ τῇ παχυλωτέρῳ ἀμαθείᾳ καὶ δευτερευόντι τῶν πολλῶν. Ἡ ἀθλιὰ ἠθικὴ κατὰστάσις τοῦ πλήθους συνείχετο μετὰ τῆς ἀμαθείας αὐτοῦ. Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς ἀπηγορεύετο τῷ λαῷ (Concil. Tolosan. a. 1250. c. 14. Concil. Biterr. a. 1246. c. 36). Τὸ κήρυγμα σπκνίως ἠκούετο. Μετὰ ταῦτα τί ἠδύνετο τις νὰ προσδοκᾷ παρὰ τοῦ λαοῦ; Πόσον ἐσφαλμέναι ἠθικὰ ἀρχαὶ παρὰ τούτῳ ἐπεκράτουν, ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ τοῦτο, ὅτι εἰς τὸ ἀγαθὸν ἔργον καθ' ἑαυτὸ, ἀσχετῶς πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ πράττοντος, ἐδίδετο ὅλη ἡ ἀξία. Ἡ ἀγαθὴ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς opus operatum. Δόγμα μὲν δὲν ἦτο ἡ τοιαύτη δοξασία, ἦτο ὅμως πρόληψις λίαν διαδεδομένη καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως βεβαιουμένη. Τόσον εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε τινὲς ὑποβλλόμενοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς νηστείαν ἐμίσθουν ἄλλους, ἵνα νηστεύωσιν ἀντ' αὐτῶν. Ὁ ἀμαρτάνων ἀφ' ἑτέρου ἠδύνετο νὰ ἀγοράσῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν του λαμβάνων ἐπὶ χρήματι συγχωροχάρτια (indulgentias). Πλήρη δὲ ἄφεςιν τῶν ἀμαρτιῶν του ἠδύνετο νὰ λάβῃ τις, ἐὰν ἠτύχει νὰ ἀποδημήσῃ εἰς Ῥώμην κατὰ τοῦ Ἰουβιλιακοῦ ἔτη.

Τοιαύτη ἦτο ἡ θρησκευτικὴ κατὰστάσις τῆς Εὐρώπης, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνεφάνη ὁ Λούθηρος. Ἡ κατὰστάσις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξῆκκολληθῆσιν εἰς τὸ μέλλον· ἦτο ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως· ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία ἐξήρχετο ὁσημέρῃ τῆς μεσαιωνικῆς βρῦβρωτικῆς καὶ εἶχεν ἀνάγκη θρησκευτικῆς διδασκαλικῆς καθρωτέρας, ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἐλευθερωτέρας, λατρειῆς πνευματικωτέρας καὶ εὐσεβεῖας ἀληθεστέρης. Ὁ καθολικισμὸς ἦτο θρησκευτικὸς τοῦ μεσαιωνοῦ, ἦτο θρησκευτικὸς, ὅπως ἐνόησαν αὐτὴν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν νηπιώδει καὶ βρῦβρῳ καταστάσει. Εἶχε λοιπὸν ὁ καθολικισμὸς μετὰ τῆς παχυλῆς διδασκαλικῆς του, τοῦ σιδηροῦ δεσποτικοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ, τῆς πομπῆς ἐξωτερικῆς λατρειῆς του καὶ τῶν ἐξωτερικῶν εὐσεβῶν ἔργων του λόγον ὑπάρξεως ὡς πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς δύσεως μόνον κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Τοιαύτης θρησκευτικῆς ἐχρηζόν τότε οἱ λαοὶ· ἡ δὲ παπικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ βρῦβρωτικῇ ἐκείνῃ ὑπῆρέτησεν ἀληθῶς ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν δυτικὴν εὐρώπην. Οἱ πάπαι ἀπὸ τοῦ 4' αἰῶνος παρὰ πάσας τὰς παρεκτρο-

πὰς των, παρὰ πάντα τὸν δεσποτιμὸν των, ἐπεμβδίνοντες εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν τότε ἔτι ἀπολιτίστων γερμανικῶν κρατῶν, περιώριζον πολλακίς τὴν ἀθθαίρεσίαν καὶ ἀδικίαν τῶν ἀρχόντων. Ὁ δυτικὸς κληρὸς ἀφ' ἑτέρου καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα ὑπῆρξαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὠφελιμώτατοι τοῖς λαοῖς τῆς δύσεως. Διὰ τῶν μοναχῶν ἐξηπλοῦτο ὁ χριστιανισμὸς εἰς νέας χώρας· μοναχοὶ ἦσαν οἱ μόνοι διδάσκαλοι τῶν λαῶν· αὐτοὶ διέσωσαν ἐν τῷ κατὰκλυσμῷ τῆς μεσαιωνικῆς βρῦβρωτικῆς τὰ γράμματα· αὐτοὶ διὰ τῶν ἀντιγραφῶν των διετήρησαν τῇ νεωτέρῳ Εὐρώπῃ τὰ κειμήλια τῆς κλασσικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιότητος· αὐτοὶ ἐπαίδευσαν ἐν γένει τοὺς τότε βρῦβρῳ λαοὺς, διδάξαντες πολλαχοῦ αὐτοὺς καὶ αὐτὴν τὴν γεωργίαν καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐκπολιτίσαντες αὐτοὺς. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐξετέλεσε τότε ἀληθῶς σπουδαῖον προορισμὸν. Τοῦτο ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσῃ τις. Ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἤδη κατὰ τὸν 15' αἰῶνα εἶχε τελειώσει τὸν προορισμὸν της. Ἐκάστη ἐποχὴ ἔχει ἰδίως ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκας. Ἐκάστη ἐποχὴ ἀπαιτεῖ χριστιανισμὸν κατὰ ἴδιον τύπον, προκαλεῖ ἰδίαν διατύπωσιν αὐτοῦ. Ἡ αὕτη οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διατυπῶνται κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους διαφόρως ἀναλόγως πρὸς τὴν ὅλην κατὰστάσιν τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν. Ἐνοεῖται, ὅτι ὁ τύπος δὲν εἶναι ἀδιάφορος πρὸς τὴν οὐσίαν ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅσον ὁ τύπος εἶναι τελειότερος, τόσον ἐμφράζει τελειότερον καὶ τὴν οὐσίαν. Ἀπὸ τοῦ 15' αἰῶνος ἀνέτελλε διὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην νέα ἐποχὴ. Ἠρξάτο ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ τότε ἀικνεωλεῖται ἑλληνικὴ παιδεία διέχυσε νέον φῶς εἰς τὸν κόσμον· ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν διὰ τῶν οὐμανιστῶν παρεῖχε τοῖς πεπαιδευμένοις τελειότερα μέτρα πρὸς ἔρευναν τῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς· οἱ λαοὶ ἐκπαιδευόμενοι ἤρχινον νὰ μὴ ἀρκῶνται εἰς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν μορφήν τοῦ χριστιανισμοῦ. Παρελθούσης τῆς νηπιώδους καὶ παιδικῆς ἡλικίας του ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος ἤθελε δικαίως νὰ χειραφετηθῆ ἀπὸ τῆς κηδεμονείας τῶν παπῶν καὶ τοῦ κληροῦ· ἡ πολιτεία ἀρξάμενη νὰ συναισθάνηται τὰ ἐκυτῆς δίκαια, ἐζήτει τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῆς· καὶ ἀνεξαρτησίαν· ἡ παιδεία μὴ ἀνεχομένη πλέον τὰς πέλας, ἃς εἶχεν ἐπιβάλλει αὐτῇ ὁ παπισμὸς, ἔτσινεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν της, ἐζήτει νὰ ἀναπνέῃ ἐλευθέρως· οἱ οὐμανισταὶ οὐ μόνον δὲν ὑπῆκουον τῷ παπισμῷ, ἀλλὰ καὶ μετεχειρίζοντο πᾶσαν τὴν εὐφυῖαν αὐτῶν καὶ τὸν σαρκασμὸν κατ' αὐτοῦ· ὁ κληρὸς τῆς Γερμανίας, Ἀγγλίας καὶ τῶν ἄλλων μάλιστα βρῦβρῳ χωρῶν ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ Ῥώμης καὶ ἐπεζήτει νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ τοῦ πιέζοντος αὐτόν· ὁ λαὸς τέλος ἔπυσε πλέον νὰ τρέμῃ πρὸ τῶν παπικῶν ἀφορισμῶν καὶ πικραχόθεν ἐβδῶν πάντες ὑπὲρ τῆς κατὰρχήτως τῶν κατὰρχήσεων τῆς ἐκκλησίας,

ὑπὲρ τῆς παύσεως τῆς πωλήσεως τῶν συγχαροχαρτίων, ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀπολύτου πικτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀπομικρύνσεως πάντων τῶν ἄλλων κακῶν. Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο ὁσημέραι ἐπικισθητότερα, κατὰ μικρὸν δὲ ἐμορφώθη ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ μεγάλη μερὶς θεολόγων, ἐπισκόπων καὶ ἄλλων ἐπιζητοῦντα τὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆν καὶ ἔχουσα ἀναγεγραμμένον ἐπὶ τῆς σημερινῆς αὐτῆς τὸ πρόγραμμ. *Reformatio in capite et in membris*, τὴν μεταρρύθμισιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν μελῶν! Ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἦτο νομιμωτάτη ἢ ἐποχὴ ὑπεδείκνυε τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως· ὁ πικτισμὸς ὤφειλε νὰ ἐνδῶσθαι ὡφείλε νὰ ἀνεχθῆ μετ' ἀνταπεκνήτεως τὴν περιστολὴν τῆς ἐξουσίας του, ἥτις ἀπεριόριστος ἕως τότε οὔτε ἕνεκεν τῆς ἄλλοτε κατὰστάσεως τοῦ κόσμου, κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ περιορισθῆ ἄν ἐντὸς τῶν προπόντων ὁρίων. Ὅταν ὁ πικτικὸς γούμενος καὶ κηδεμονεύμενος ἀνδρούται, πύει ἀνεγκλίως ἢ πικτικῶς καὶ κηδεμονεῖα. Ὁ πικτισμὸς ἔπρεπε νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν του ἐξουσίαν καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δὲ ταύτῃ σφαιρᾷ ὡφείλε νὰ μὴ ἐξαιρουθῆ ἀρχὸν ἀναιρέτως, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς κυβερνητικὴ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας νὰ κυβερνᾷ ταύτην κατὰ τοὺς κανόνας τῶν οἰκουμένων συνόδων, ἃς ἔπρεπε νὰ ἀνεγνωρίσθαι ὡς ἀνωτάτας ἀρχὰς τῆς ἐκκλησίας, εἰς ἃς νὰ δύναται τις νὰ ἐκκλητῆ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ· ἔπρεπε πρὸς τούτοις οὐ μόνον νὰ ἀνεχθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσηγήσθαι αὐτὸς ὁ πικτισμὸς πᾶσας τὰς ἀνεγκλίως βελτιώσεις τὰς ὑποδεικνυμένας ὑπὸ τῆς προοδευτικῆς ἐποχῆς ἢ τῆς κοινῆς συνειδήσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν, τὴν λατρείαν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν βίον. Δυστυχῶς ὁ πικτισμὸς μὴ θελήσας νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀπαξ κατὰκτεθεῖσαν ὑπέροχον θέσιν του, ὅπως συνήθως οἱ ἀνθρώποι δὲν ἀφηνουσι νῆν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἔχουσιν ἐξουσίαν, προδότημα εἰς πάντα ταῦτα νὰ ἀντιτείνῃ τελείαν ἀνησιν, τὸ non possumus. Εἰς μάτην συνεκροτήθησαν αἱ τρεῖς μεγάλα μεταρρυθμιστικὰ συνέδοι τῆς Πίζης (1409), Κωνσταντίας (1414) καὶ τῆς Βασιλείας (1431), ἐν αἷς ἄνδρες ἔξοχοι, οἵοι ὁ Γέρσων καὶ ὁ Δαίλλυς καὶ ἄλλοι μετὰ μεγάλης πολυμαθείας καὶ εὐγλωττότατα ἀπέδειξαν τὴν ἀνάγκην τῶν μεταρρυθμίσεων. Εἰς μάτην ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Οὐέλφρος καὶ διδασκῶν καὶ γράφων διέδιδε τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἰδέας. Εἰς μάτην τὰς ἰδέας ταύτας μετέδιδεν εἰς Βοημίαν καὶ Γερμανίαν ὁ Οὐσος καὶ ὁ μαθητὴς του Ἰερώνυμος. Εἰς μάτην τέλος ὁ Σαβοναρόλας ὡς ἄλλος προφήτης μετὰ κύρους ἁγίου ἀνδρὸς κατεκεραυνοβόλοι ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Φλωρεντίας τὰς παπικὰς ἀξιώσεις καὶ κατὰχρήσεις. Ὁ πικτισμὸς ἔμεινε ἀκαμπτος. Αἱ συνέδοι ἐκεῖναι διελύθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἀπικτικῶν· οἱ δὲ κήρυκες ἐκεῖνοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἐξωρίσθησαν ἢ ἐκλήθησαν ἐπὶ πυρᾶς. Οἱ πάπαι ἐθριάμβευσαν τότε· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ θρίκμοι χεῖρονες τῆς ἡττης καὶ ὀλέθριοι τοῖς θρίκμοῦσι. Καὶ ὁ θρίκμος

τῶν παπῶν ἦτο ψευδὴς καὶ πρότικος. Ἡ πρόδος τῆς ἀληθείας δύναται ἐπὶ τινὰ μόνον χρόνον νὰ ἐπισχεθῆ, ἐπὶ τέλος ὁμοῦς θρίκμοῦσι. Ἡ ἀλήθεια κέκτηται σθένος, οὔτινος στερεῖται τὸ ψεῦδος· ἐκεῖνη θὰ βρασιλεύῃ πάντοτε ἐπὶ τέλος, τοῦτο δὲ θὰ ὑποχωρῆ. Οἱ πάπαι μὴ θελήσαντες τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, προὐκάλεσαν τὴν θρησκευτικὴν ἐπαναστάσιν. Τοῦτο εἶναι ὁ προτεσταντισμὸς, μεταρρύθμισις ἐπιβεβλημένη δι' ἐπαναστάσεως καὶ βίαις. Οἱ πάπαι ἔπαθον, ὅτι αἱ δεσποτικαὶ κυβερνήσεις πάσχουσι συνήθως, αἰτινες ἐκ φιλαρχίας καὶ πείσματος ἀποκοροῦσαι τὰς ὡς ἀνεγκλίως ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὑποδεικνυμένας φιλελευθέρως μεταρρυθμίσεις, ἐμπίπτουσι τάχιον ἢ βράδιον εἰς τὴν ἐπαναστάσιν. Τὴν σημερινὴν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ πικτισμοῦ ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαρὰς αὐτοῦ χεῖρας εἰς μοναχὸς. Ὁ μοναχὸς οὗτος εἶναι ὁ Λούθηρος, οὔτινος ἕως ταῦτα κατὰ τὸ ληξὶν ἔτος τὸ ἦμισυ τῆς Εὐρώπης τὴν τετρακοσιετηρίδα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, καὶ ἄν σήμερα ἢ προτεσταντικὴ Εὐρώπη ἐξυμνεῖ ὡς τὸν θρησκευτικὸν ἥρωα αὐτῆς, τὸν ἀπκλάξαντα αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πικτικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ δόντα αὐτῇ τὸν χριστιανισμόν, ἄν ἐπόθει.

Ὁ Λούθηρος εἶχε πάντα τὰ προσόντα τὰ ἀπαιτούμενα ἵνα ἀναλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Εἶχε βαθύτατον θρησκευτικὸν αἴσθημα, ὡς ἀληθὴς καὶ γνήσιος γερμανός. Οὐδεὶς λαὸς ὡς γνωστὸν εἶναι θρησκευτικώτερος τοῦ γερμανικοῦ, αἰσθάνεται βαθύτερον τὴν θρησκείαν. Εἶχε τὰ ἀνεγκλίως φῶτα, διότι σπουδάζετο ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρφούρτης ἐγένετο κάτοχος ὅσον ὀλίγοι τότε θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων, ἐδίδασκε δὲ ἀπὸ τοῦ 1508 ὡς καθηγητῆς μετὰ πολλῆς φήμης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης. Ἐγένετο ἀρίστα τὴν ἐβραϊκὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Λατινιστὶ ἔγραφε καὶ ἐλάλει. Μετέφρασε δὲ ἐκ μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ τὴν Κ. Δ. ἐκ δὲ τοῦ ἐβραϊκοῦ τὴν Π. Ἡ δὲ γερμανικὴ αὕτη μετάφρασις τῆς ἀγίας Γραφῆς ὑπερέβλεπεν ὡς γνωστὸν πᾶσας τὰς μέχρι τότε γερμανικὰς καὶ εἰς ἄλλας νεωτέρας γλώσσας μεταφράσεις τῶν ἱερῶν κειμένων, εἶναι δὲ ἀριστοῦργημα ὑπὸ γλωσσικῆν ἔποψιν. Δι' αὐτῆς ὁ Λούθηρος ἐγένετο ὁ πατήρ τῆς γερμανικῆς γλώσσης, ὁ δούξ πρῶτος τὸ τελειότερον πρότυπον αὐτῆς. Ὡς συγγραφεὺς ἦτο γόνιμος ὡς δεικνύουσι τὰ πολλὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς βήτωρ δὲ εὐγλωττότατος, σύρων ὡς διὰ μαγείας πρὸς τὰς ἰδέας του τὰ πλήθη. Ὅλίγοι βήτωρες ὑπῆρξαν ἐν τῷ κόσμῳ ὅσον δημοτικοὶ ὅσον αὐτός. Ἐκέκτητο δὲ καὶ ἀπασαν τὴν αὐταπάρησιν καὶ ἠρωϊκὴν τόλμην, ἥτις ἀπληγεῖτο πρὸς τοῦ ἀναλαμβάνοντος τοιοῦτον γιγάντιον ἀγῶνα. Ὁ Λούθηρος προὐκείτο νὰ πολεμήσῃ τὴν φοβερωτέραν δύναμιν, ἥτις τότε ὑπῆρχε, τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἥτις ἀπὸ αἰῶνων εἶχεν ὑποτάξει εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῆς ὀλοκληρον τὸν δυτικὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον, νὰ διασείτῃ τὴν δύναμιν τοῦ πάπαι, εἰς οὗ τὰ νεύματα ὑπέκλυτον τρέμοντες καὶ βρασιλεύς

καὶ αὐτοκράτορες καὶ δλόκληροι λαοί. Ὁ Λούθηρος συνέλαβε τὴν πρώτην ἀποστροφὴν κατὰ τοῦ πκπισμοῦ καὶ ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς. Γραφὴ καὶ παπισμὸς δὲν συμβιβάζονται· διότι οὐδαμοῦ αὐτῆς ἀναγινώσκει τις περὶ πάπα ὡς ἀπολύτου καὶ ἀπεριόριστου κυρίου τῆς ἐκκλησίας· οὐδαμοῦ περὶ συγχωροχαρτίων καὶ τῶν τοιούτων. Ἐπεστηρίχθη δὲ ἐν τῇ πεποιθήσει περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤλθε χάριν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων εἰς Ῥώμην τῷ 1510. Πολλοὶ ἔπαθον τὸ πάθημα τοῦτο. Ἐπισκερθέντες τὴν Ῥώμην, ἀπεσβράχησαν βαθύτερον τὸν παπισμὸν. Εἶναι ἀδύνακτον νὰ ἴδῃ τις ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν πλοῦτον, ἐν ᾧ ὁ πάπας ζῆ καὶ τὴν θεοποίησιν αὐτοῦ ὑπὸ τε τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, τὴν τρυφήν καὶ πολυτέλειαν τῶν καρδιναλίων αὐτοῦ καὶ ἀπάτης τῆς αὐτῆς του, χωρὶς νὰ αἰσθανθῆ ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀγανάκτησιν, καὶ χωρὶς κινῶν τὴν κεφαλὴν νὰ εἴπῃ καθ' ἑαυτόν· εἶνε εἰρωνεῖς νὰ λέγῃ ὁ πάπας ὅτι εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ ταπεινοτάτου Ἰησοῦ, ὅστις δὲν εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν νὰ κλίνῃ, καὶ διάδοχος δῆθεν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τοῦ πτωχοῦ ἐκείνου ἐκ Γαλιλαίας ἀλιεῖς! Κκι μόνος ὁ βαπτικὸς οὗτος βίος τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι ἀνατροπὴ τελεία τοῦ Εὐαγγελίου, οὐ οἱ λειτουργοὶ μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρέπει νὰ παρέχωσι τὸν βίον των τύπον ἀπλοῦ, λιτοῦ καὶ σώφρονος βίου. Ἐπανέρχεται εἰς Γερμανίαν ὁ Λούθηρος ἐν τῇ καρδίᾳ του φέρων τὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τὸ ἡμίστειον ἦτο ἔτοιμον πρὸς ἐκρηξίν. Ἡ στιγμή τῆς ἐκρήξεως φθάνει, ὅτε ὁ μοναχὸς Τέτζελο; ἔρχεται εἰς Βιττεμβέργην καὶ ἄρχεται ἀναισχύντως πωλῶν ἀφέσεις (1517). Τότε προβαίνει εἰς τὸ μέσον ὁ Λούθηρος, καὶ διὰ τῶν περιφήμων 95 θέσεων, αἱ ἐτοιχοκόλλησεν ἐπὶ τῆς κεντρικωτέρας ἐκκλησίας τῆς Βιττεμβέργης, καταπολεμεῖ τὰς κατακρήσεις ταύτας τῶν ἀφέσεων. Διὰ τῶν θέσεων του ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἀφesis τῶν ἀμαρτημάτων δὲν δύναται νὰ πωληθῆ καὶ ἀγορασθῆ· ἡ ἀφesis παρέχεται παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον ἀληθοῦς μετανοίας. Ἡ πώλησις τῶν ἀφέσεων ἦτο φανερὰ ἱεροκαπηλεία. Ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ εἶχε πάλιν κατακτῆσαι οἶκος ἐμπορίου (Ἰωάν. δ', 17). Ἡ τὸ ἀνάγκη πάλιν φραγγελίου ἵνα ἐκδιωχθῶσιν οἱ ἀσχημονοῦντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ πωλοῦντες· καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ νῶ. Ἐκτοτε ὁ Λούθηρος ἐξηκολούθησεν ἀτρομήτως τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οὐδέμικ ἀπειλή, οὐδεὶς κίνδυνος, οὐδεμικ δύναμις ἠδύνατο πλέον νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ προβῆ εἰς τὰ πρόσω. Ἐν Αὐγούστῃ ἐνώπιον τοῦ πκπικοῦ ἀντιπροσώπου, πρὸ τοῦ ὁποίου προσεκλήθη (1518), ἀκαμπτος μένων ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀπκίτησιν τοῦ νὰ παλινωδῆται, ὅτι τότε μόνον θὰ πύση διδάσκων κατὰ τῶν ἀφέσεων, ὅταν ἤθελε πύσει καὶ ἡ ἀναίσχυντος πώλησις αὐ-

τῶν καὶ ἤθελε καταργηθῆ τελείως ἡ φοβερὰ αὕτη κατάχρησις. Καὶ ἐν Λειψίᾳ, ὅπου μετὰ ἐν ἔτος συνδιελέχθη δημοσίᾳ πρὸς τὸν Ἐκκλιον καὶ ἄλλους καθολικοὺς θεολόγους, ὅτε καταπολέμηται τὴν πκπικὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ κληροῦν, ἔδειξε τὴν αὐτὴν σταθερότητα. Μετὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην ἦτο ἀδύνατος πλέον ἡ ὀπισθοχώρησις. Ὁ Λούθηρος ἀπετάθη τότε πρὸς τοὺς Βοεμούς, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ διεμαρτύροντο κατὰ τοῦ πάπα ὡς στεροῦντος τοὺς λαϊκοὺς ἐναντίον τῆς Γραφῆς τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ καὶ ἐνισχύει αὐτοῦς. Πρὸς δὲ τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Ε' ἀποτεινόμενος, δεικνύει αὐτῷ τὴν ἀνάγκην τῆς συγκαλέσεως οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς μεταρρυθμίσειν τῆς ἐκκλησίας. Δι' ἄλλης δὲ ἐπιστολῆς του πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ ἐξαναστῶσι κατὰ τοῦ πιέζοντος τὴν Γερμανίαν πκπικοῦ ζυγοῦ καὶ νὰ ζητήσωσι νὰ καταστήσωσι τὴν γερμανικὴν ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἐκαστος δύναται νὰ φαντασθῆ, ὅποια τροχὴ προῦκλήθη ἐν Ῥώμῃ ἐκ τῶν ἐκ Γερμανίας τούτων εἰδήσεων. Ὁ πάπας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐνόησαν ταχέως, ὅτι δὲν πρόκειται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ περὶ συνήθους τινὸς θορύβου, περὶ κοινῆς τινος ἔριδος μεταξὺ μοναχῶν καὶ θεολόγων, ἀλλ' ὅτι θύελλα φοβερὰ ἡγεῖρετο ἀπὸ τοῦ βορρᾶ μέλλουσα νὰ ἐκρηγῆ κατὰ πάσης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ πρῶτον κατὰ τῆς κερκλῆς αὐτῆς. Ὁ Λούθηρος διατάσσεται ἐπὶ ἀπειλῆ ἀφορισμοῦ ἐντὸς 60 ἡμερῶν νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀνακριθῆ, οὗτος ὁμοῦ κωφεύει. Ὁ ἀφορισμὸς ἐκφερονόζεσται κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπως τὸ ἄγριον κύμα προσαράσσον πρὸς τὸν ἀσάλευτον βράχον δικλύεσται εἰς ἀρροῦς, οὕτως οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Λουθήρου ὁ πκπικὸς ἀφορισμὸς. Ὁ τολμηρὸς μοναχὸς δὲν διττᾶζει μάλιστα ἐν Βιττεμβέργῃ ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ νὰ καύσῃ δημοσίᾳ τὴν βούλλαν τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τὸ κανονικὸν δίκκιον τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας (1520)! Συγχρόνως δὲ γράφει εἰς ἀπάντησιν τὸ σύγγραμμικ adversus bullam Antichristi. Αἱ ιδέαι τοῦ Λουθήρου ἤρχισαν ἔατοτε νὰ διαδίδωνται ἐν Γερμανίᾳ. Θεολόγοι ἐπίσημοι, ὡς ὁ Μελάγγθων καὶ ὁ Κάρλσταδτ, ἐγένοντο ὀπαδοὶ αὐτῶν. Ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις μεταβάλλεται πολλαχοῦ συμφώνως πρὸς τὰς ιδέαι τοῦ Λουθήρου. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων ἠσπάσθησαν τὴν μεταρρύθμισιν, ἥτις συγχρόνως σχεδὸν εὔρε καὶ ἐν Ἐλβετίᾳ διὰ τοῦ Ζβιγγλίου (1519) καὶ ὀλίγον βραδύτερον διὰ τοῦ Καλβίνου (1534) ὑποστήριξιν. Ἡ Γερμανία ταχέως διηρέθη εἰς φίλου; καὶ ἐχθροῦ; τῶν νέων ιδεῶν, εἰς ὀπαδοῦς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ εἰς ὀπαδοῦς τοῦ πκπικοῦ θρησκευτικοῦ καθεστώτος. Εἰς μάτην ἐν τοῖς συνεδρίοις τῶν ἡγεμόνων ἐν Βόρμς (1521), ἐν Νυρεμβέργῃ (1522. 1524), καὶ ἐν Σπέιερ (1526. 1529) ἐζήτησαν οἱ καθολικοὶ ἐπὶ κορυφῆς ἔχοντες τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Ε' νὰ ἀπχορευώσων ἡ τοῦλάχιστον περιορίσωσι τὴν νέαν διδασκαλίαν. Κατὰ

της ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν οἱ φίλοι τοῦ Λουθήρου ἡγεμόνες, ὅθεν καὶ διαμαρτυρόμενοι ἔκτοτε οἱ ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκλήθησαν. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησεν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Αὐγούστου νὰ ἀπειλήσῃ ἐπὶ τέλους αὐτοῦς (1530), ὅτι καὶ διὰ τῆς βίας θὰ ἀναγκάσῃ αὐτοῦς νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, ἀποχωρήτηντες οἱ φίλοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἡγεμόνες, ἐνόησαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ συμμαχήτωσι καὶ νὰ ἦναι ἔτοιμοι, ἵνα καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ὑπερασπίτωσι τὰς θρησκευτικὰς των πεποιθήσεις. Ἐν Σμυλκλάδῃ συγκροτεῖται ἡ συμμαχία αὐτῶν (1531), ὁ δὲ θρησκευτικὸς πόλεμος δὲν ἐβράδυνε πραγματικῶς νὰ ἐκραγῇ μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουθήρου (1546) καὶ νὰ μολύνη τὸ ἔδαφος τῆς Γερμανίας δι' ἀδελφικοῦ αἵματος. Ἡ μεγάλη καὶ σωτήριος ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκείας, ἡ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἰδίως αἰῶνος σώσασα τὴν Εὐρώπην τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν πολέμων, δὲν ἦτο ἀκόμη σεβαστὴ ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ μεταρρυθμίσις πανταχοῦ, ὅπου ἐξηπλοῦτο, ἐπολεμεῖτο φανατικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τῆς διχδόσεως αὐτῆς εἶναι ἱστορία θρησκευτικῶν διωγμῶν καὶ πολέμων. Ἐν Γερμανίᾳ πλὴν τοῦ σμυλκαλδικοῦ πολέμου συνέβη ἕνεκα τῆς μεταρρυθμίσεως βραδύτερον καὶ ὁ φοβερὸς τριακονταετῆς πόλεμος (1618), ὅστις ἠρῆμασε τὴν Γερμανίαν. Ἡ Ἑλβετία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Σουηδία καὶ αἱ λοιπαὶ χῶραι τῆς βορείου Εὐρώπης, ὅπου διεδόθη ὁ προτεσταντισμὸς, διήλθον πρῶτον διὰ μεγάλων ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν καὶ πολέμων, ἕως οὗ ἐγκατάσταθῇ καὶ ἀναγνωρισθῇ ὀριστικῶς ἐν αὐταῖς ἡ νέα τάξις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐθριάμβευσεν ἡ μεταρρυθμίσις ἐν τοῖς βορείοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης. Ὁ Λούθηρος ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ πλεῖστοι τῶν Γερμανῶν, μικρὸν μέρος τῶν βορείων Γάλλων, οἱ Ὀλλανδοὶ, οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ Σουηδοὶ, οἱ Νορβεγοὶ, οἱ Δανοὶ ἐγένοντο προτεστάνται. Ἡ νέα αὕτη μορφή τοῦ χριστιανισμοῦ μετεδόθη κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν. Οὕτως 100 περίπου ἑκατομύρια χριστιανῶν ἠσπάσθησαν τὰς ἰδέας τοῦ Λουθήρου.

Ἐλθωμεν νῦν νὰ ἴδωμεν, τίνες αὐταὶ αἱ ἰδέαι τοῦ Λουθήρου, αἵτινες ἐγένοντο ἰδέαι κοινὰι τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου. Αἱ πλάναι τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν εἰς δύο τινὰς α' εἰς τὸ ὅτι, λησμονηθείσης τῆς ἀγίας Γραφῆς, αἱ παραδόσεις τῶν παλαιότερων χρόνων, αἱ ἰδέαι τῶν προτέρων διδασκάλων τῆς θεολογίας, ἰδίως τῶν σχολαστικῶν, αἱ κατὰ τόπους, συνήθειαι καὶ προλήψεις εἶχον καταλάβει τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ ἐχρησίμευσον ὡς ἡ κυρία πηγὴ τῆς διδασκαλίας· καὶ β' εἰς τὸ ὅτι ἡ εὐσέβεια, ἡ ὁποία εἶναι κυρίως αἴτιον καὶ πρέπει νὰ ῥιζοῦται ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, εἶχεν ἐντελῶς ἐξωτερικουθῆ, ἐθεωρήθη δὲ ὡς συνισταμένη μόνον εἰς ἐξωτερικὰς τινὰς θρησκευτικὰς πράξεις, ὧν ἡ ἀπλή, ἐξωτερικὴ, μηχανικὴ ἐκτέλεσις ἐπιφέρει τὴν σω-

τηρίαν. Τότεν ἐνομήθη ἐν τῇ ῥωμικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ σωτηρία, ἡ δικαίωσις, ἡ ἄφεσις ὡς τι ἐξωτερικόν, ὥστε ἠδύνατο καὶ νὰ πωληθῆ καὶ νὰ ἀγοράζῃται. Τοῦτο δεικνύουσιν αἱ ἀφέσεις, ὁ θησαυρὸς τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν ἀγίων, τὸ καθαρτήριο καὶ αἱ ὅμοιαι διδασκαλαὶ τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τῶν πλκνῶν τούτων ἀντέταξεν ὁ Λούθηρος δύο ἀρχάς, αἵτινες εἶναι αἱ βάσεις τοῦ προτεσταντισμοῦ μέχρι σήμερον. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἡ μόνη καθαρὰ πηγὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ ἀγία Γραφή, ἥτις εἶναι καὶ ὁ μόνος γνώμων καὶ ἀλάθηστος κανὼν αὐτῆς. Ἐκεῖνο εἶναι χριστιανικὴ διδασκαλία, ὅπερ ἡ εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ἢ συμφωνεῖ πρὸς αὐτήν. Αἱ παραδόσεις καὶ ἐκ παλαιᾶς συνηθείας προερχόμεναι δοξασίαι τότε μόνον πρέπει νὰ γίνωνται παραδεκταὶ, ὅταν συνάδωσιν πρὸς τὴν Γραφήν. Τοῦτο εἶναι ἡ κατ' εἶδος ἀρχὴ τοῦ προτεσταντισμοῦ, Principium formale. Μόνον οὕτως ἦτο δυνατόν νὰ προσβληθῶσι πᾶσαι αἱ ἐσφαλμένα καὶ τὸν τότε χριστιανισμὸν ἀσχημίζουσαι ἰδέαι, ὡς ἡ ῥωμικὴ ἐκκλησία ἐκάλυπτε διὰ τοῦ πέπλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τοῦ Λουθήρου, ὡς ὑπῆρξε τὸ σύνθημα πάντων ἐν γένει ἐκείνων, ὅσοι κατὰ τὸν 16' καὶ 17' αἰῶνα ἠθέλησαν νὰ ἀναμυρῶσωσι τὴν ῥωμικὴν ἐκκλησίαν, τὸ σύνθημα τοῦ Οὐικλέφου, τοῦ Οὔσου, τοῦ Ζβιγγλίου, τοῦ Καλθίνου. Ἄλλη σωτηρία δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις εἶχε προσλάβει ἕνοιαν εὐρυτάτην, περιλαμβάουσα πᾶν ὅ,τι ἐδίδασκε καὶ ἔπραττε τότε ἡ ῥωμικὴ ἐκκλησία. Ἡ κάθαρσις ἦτο ἀδύνατος ἄλλως νὰ γίνῃ εἰ μὴ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν. Δευτέρα ἀρχὴ τοῦ Λουθήρου ἦτο, ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι τι ἐσωτερικόν, εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Ὅταν λείπῃ ἡ πίστις, ἡ ἐσωτερικὴ ἀπὸ καρδίας ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν, ἡ πίστις εἰς τὸ θεῖον ἔλεος, οὐδὲν δύνανται αἱ ἐξωτερικαὶ θρησκευτικαὶ πράξεις αἰμηχανικῶς τελοῦμεναι. Ἡ σωτηρία, ἡ δικαίωσις, ἡ ἄφεσις οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται, ἀλλὰ παρέχεται χάριτι τῷ πιστεύοντι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀνθρώπος δικαιοῦται διὰ τῆς πίστεως, οὐχὶ διὰ τῶν ἔργων. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ὕλην ἀρχὴ τοῦ προτεσταντισμοῦ Principium materiale. Δι' αὐτῆς κατέρριψεν ὁ Λούθηρος ὡς δι' ἐνὸς ἰσχυροῦ κτύπηματος τὰς ἀφέσεις, τὸ καθαρτήριο, τὰς ἐπιβαλλομένας ὡς ἱκανοποιήσεις τῆς θείας δικαιοσύνης θρησκευτικὰς ἀκτῆσεις, τὰς ἱερὰς ἀποδημίας καὶ τὰ τοιαῦτα, μεθ' ὧν τότε συνεδέοντο μέγισται καταχρήσεις. Ὡς πρὸς δὲ τὴν λατρείαν τὰ ὑφιστάμενα κακὰ ἐν τῇ ῥωμικῇ ἐκκλησίᾳ συνίσταντο εἰς τὸ ὅτι ἡ λατρεία ἐγένετο ἐν λατινικῇ γλώσσῃ, ὅτι αἱ τελεταὶ ἦσαν ἀτελεύτητοι, καὶ ὅτι ἔλλειπε τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ὁ Λούθηρος εἰσήγαγε πρῶτον τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν λατρείαν. Ἡ μεταρρυθμίσις αὕτη εἶχε μεγίστην σημασίαν· διότι ἐνῶ ἕως τότε οἱ δυτικοὶ λαοὶ παρίσταντο ἐν ταῖς τελεταῖς ὡς ἀγάλματα, μὴδὲν ἐννοοῦντες, μὴδὲ μετέχον-

τες ποσῶς τῆς λατρείας, καὶ ἦσαν θεαταὶ ἀκαταλήπτων τύπων, οὓς ἐθεώρουσαν ὡς μαγικάς τινὰς ἐπωδὰς, ἀπὸ τοῦ Λουθήρου. ἤρχισαν νὰ ἔχωσι λατρείαν ὑπ' αὐτῶν ἐννοουμένην καὶ νὰ μετέχωσιν αὐτῆς. Τὰς δὲ τελευταίας ἀπλοποίησεν ὁ Λούθηρος. Ἡ ὅλη λατρεία κατ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ συνίσταται εἰς ὀλίγους ὕμνους καὶ προσευχὰς, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς καὶ εἰς τὸ κήρυγμα. Καὶ αὐτὸ τὸ κυριακὸν δεῖπνον ἔπρεπε νὰ γίνηται μόνον σπανίως, ὡς αἰεὶ προὔκειτο νὰ μεταλάβωσιν αὐτοῦ πιστοὶ. Εἰς δὲ τὸ κήρυγμα ἔδωκεν ὁ Λούθηρος κεντρικωτάτην θέσιν ἐν τῇ λατρείᾳ· αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν ἐν τῇ προτεσταντικῇ λατρείᾳ. Τοιοῦτοτρόπως ἐζήτησεν ὁ Λούθηρος ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ νὰ πλάσῃ λατρείαν πνευματικὴν, κατάλληλον νὰ οἰκοδομῇ τοὺς πιστοὺς, νὰ φωτίξῃ μὲν τὴν διάνοιαν αὐτῶν διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, νὰ πληροῖ δὲ τὴν καρδίαν εὐσεβῶν αἰσθημάτων. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ἦτο ἀνάγκη νὰ προσβληθῇ ὁ παπικὸς δεσποτισμὸς καὶ νὰ πέσῃ τὸ ὑπέρμετρον κράτος τοῦ κλήρου, ὅστις ἀποτελῶν προνομιοῦχόν τινὰ τάξιν, ἐδέσποζε τοῦ λαοῦ καὶ ἐτυράννει τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Λούθηρος ἀπεκλήρυξε διὰ τοῦτο τὸν παπισμὸν ὡς μὴ ὑποστηρίζομενον εἰς τὴν Γραφήν, ἐπολέμησε δὲ αὐτὸν σφοδρότατα, κηρύξας τὸν πάππν ὡς τὸν μέγιστον ἐχθρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐπίσκοποι ὑπεστήριξαν τὸν παπισμὸν, ἐδίδάξαν ὅτι οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι εἶναι τὰ μόνον νόμιμα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Οἱ λειτουργοὶ οὗτοι τῆς ἐκκλησίας ἔπρεπε νὰ μὴ νομιζώσιν, ὅτι εἶναι κύριοι τῶν ἐκκλησιῶν· διότι ἡ ἐξουσία αὐτῶν πηγάζει ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἢ τῆς ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, ὧν εἶναι ἐντολοδόχοι. Αἱ κατὰ τόπους κυβερνήσεις οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ ὑπόκινται τῷ πάππ καὶ τῷ κλήρῳ, ὡς οὗτοι ἠξίουσαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐποπτεύωσιν αὐτοὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ μεριμνῶσι περὶ αὐτῆς. Οἱ ἡγεμόνες εἶναι τὰ ἐξοχώτερα μέλη τῆς ἐκκλησίας καὶ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ λαμβάνωσι σπουδαϊκότατον μέρος ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς. Πρέπει δὲ πάντες οἱ κληρικοὶ νὰ ὦσιν ἔγγαμοι, ὥστε νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένοι τῶν ἠθικῶν ἐκείνων παρεκτροπῶν, εἰς ἃς ἡ ἀγαμία εἶχεν ἕως τότε ὠθήσει τῶν κληρῶν, καὶ οὕτω νὰ ἦναι πρότυπα χρηστῶν καὶ ἐναρέτων πολιτῶν. Τέλος ὡς πρὸς τὸν πρακτικὸν θρησκευτικὸν βίον ὁ Λούθηρος ἐπολέμησε τὴν τάσιν τοῦ μεσαιῶνος νὰ θεωρῇ μόνον ἀληθῆ εὐσεβῆ βίον τὸν τοῦ μοναχοῦ καὶ τὴν ἐνσυχόλησιν εἰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις, προσευχὰς, νηστείας, ἱερὰς ἀποδημίας καὶ τὰ τοιαῦτα, νὰ περιφρονῇ δὲ τὸν οἰκογενειακὸν βίον καὶ τὴν ἐκάστου χριστιανοῦ εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ κοινωνικοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀφοσίωσιν. Ὁ Λούθηρος τούναντίον ἐζήτησε τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, φρονῶν ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ἀληθῶς εὐσεβής, ὅστις ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντά του. ἠθέλην ἀλλοίαις λέξεσιν οὐχὶ τὴν ἀπλῶς

θεωρητικὴν καὶ κατὰ τύπον, ἀλλὰ τὴν πρακτικὴν εὐσεβείαν. Πρὸ πάντων ἠθέλε νὰ ἀνυψώσῃ ἠθικῶς τὸν οἶκον διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο συνίστα θερμῶς τὴν κατ' οἶκον ἐπιμελῆ ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν κατὰ τὰς κυριακάς, αἵτινες διὰ τῆς μετὰρρυθμίσεως ἐμειναν καὶ μόναι σχεδὸν ἑορταί. Αἱ ἑορταὶ τῶν ἁγίων κατηργήθησαν, διότι ἔνεκα τῆς ἀδικαιοφροσύνης τοῦ Λουθήρου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς προσκολλησῆς του εἰς τὴν Γραφήν, δὲν ἠδύνατο νὰ τρέφῃ ἐνδιαφέρον περὶ τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων, τῶν προσώπων ἐν γένει, ἅτινα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει εἶχον φημισθῆ ἐπὶ ἀσκήσει, ἀγιότητι καὶ ἀγῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας.

Ἐν ταῖς ἰδέαις ταύταις τοῦ Λουθήρου δύναται τις νὰ ψεῖξῃ τιναί. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δύναται τις νὰ ψεῖξῃ ὅτι ἡ μετὰρρυθμίσις του ἐθεώρησε πᾶσαν ἐν γένει τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων ἐκκλησιαστικὴν ἀνάπτυξιν ὡς ἀποπλάνησιν, ὅπερ ἦτο ὑπερβολή, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο μετὰ τῶν μεταγενεστέρων παραδόσεων τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας, τῶν συνδεομένων μετὰ τῶν καταχρήσεων αὐτῆς, συμπαρέσυρε καὶ πολλὰς ἀρχαίας σεβαστοτάτας παραδόσεις μάλιστα ἀναφερομένας εἰς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων. Ἡ ἀντίθεσις ὤθησεν, ὡς εἶναι εὐνόητον, τὸν Λούθηρον εἰς ὑπερβολὰς. Ὁμοίως θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως πρὸς δικαιοσύνην, ἤτοι τὴν ἀξίαν τῆς ἐσωτερικῆς εὐσεβείας, παρεγνώρισε παρὰ πολὺ τὰ ἀγαθὰ ἔργα καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐξωτερικῆς εὐσεβείας, ἐνῶ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ εὐσέβεια ἀπαραίτητος, καὶ διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι μόνον καθαρὸν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ σῶμα, καὶ πᾶν ὅ,τι ἐσωτερικῶς συγκινεῖ αὐτόν, ζητεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ φυσικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πίστις, ἐὰν ἦναι ἀληθής, ἐκδηλοῦται καὶ ἐξωτερικῶς, ἀλλῶς εἶναι ψευδής, καθὼς λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ Ἰάκωβος (ἅ', 14), καὶ διότι ἡ ἐξωτερικὴ εὐσέβεια ὡς ἀσκησις τῆς εὐσεβείας χρησιμεύει εἰς ὑπόθαψιν τῆς ἐσωτερικῆς εὐσεβείας. Ἄς μὴ προσευχηθῇ τις ἐπὶ τινὰ χρόνον· ἀς μὴ φοιτήσῃ εἰς ναόν· ἀς παύσῃ πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἀσκησιν τῆς θρησκείας, καὶ θὰ ἴδῃ τυχέως, ὅτι θὰ ἐκλίπῃ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ εὐσέβεια, ἡ πίστις. Τόσον εἶχον παρεγνώρισει ἐν τῇ πρώτῃ ἐξέσει τῆς πάλης οἱ λουθηρικοὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὥστε μνηστῆς τις τοῦ Λουθήρου ὁ Νικόλαος Ἀμσдорφ δὲν ἐδίστασε δημοσίως νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλ' εἶναι καὶ βλαβερά εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι καθιστῶσι δῆθεν τὸν ἀνθρώπον ὑπερήφανον, ὥστε νὰ νομιζῇ, ὅτι οὐχὶ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ θέλουσι δικαιοῦσαι αὐτόν! Πολὺ παραδόξος ἠθικολόγος ὑπῆρξεν ὁ θεολόγος οὗτος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Λούθηρος ἵνα ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, εἰς ἃ οἱ καθολικοὶ ἀπέδιδον πᾶσαν τὴν ἀξίαν καὶ ἀνεῖ τῆς πίστεως, ἐνεκοιλώθη τὸ δόγμα τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ,

φρονῶν, ὅτι ἡ θεία χάρις μόνη σώζει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡν δὴ ἦεν τελείως νεκρὸς ἐνεκα τῆς ἀμαρτίας, οὐδὲ ὅπως δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἄνδρ. πρῶτον δὲ ἀναγεγεννημένος ἄνθρωπος ἔργα ἀγαθὰ, δὲν πράττει κυρίως· αὐτὸς ταῦτα, ἀλλὰ μόνη ἡ χάρις ἢ ἐν αὐτῷ. Ἡ πεπλανημένη αὐτῆ δοξασίς, ἥτις εἰσάγει εἰς τὸν χριστιανισμόν τὸ πεπρωμένον, καὶ καταστρέφει τὴν ἔνοιαν τοῦ παναγάθου καὶ δικαίου Θεοῦ, ἀντίκειται ἐντελῶς καὶ εἰς τὴν Γραφὴν καὶ εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀνθρωπίνης συνηδήσεως. Ὁ Θεὸς πανάγαθος καὶ δίκαιος ὡν θέλει, ἵνα πάντες οἱ ἄνθρωποι σωθῶσι καὶ παρέχει πᾶσι τὴν χάριν πρὸς σωτηρίαν (Α' Τιμοθ. β', 4), σώζονται δὲ οἱ βουλόμενοι. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ πύσῃ ὡν ἐλεύθερος, δηλ. ἠθικὸν καὶ ὑπεύθυνον ὄν· διότι τοῦτο ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ λογικῇ αὐτοῦ φύσει. Ἐπειτα καὶ ὡς πρὸς ἄλλας διδασκαλίας, αἱ παρελάβον ὁ Λούθηρος ἀνεξετάστως παρὰ τῶν καθολικῶν, οἷς εἶναι ἡ περὶ ἀγίας Τριάδος καὶ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, περιέπεσαν εἰς σφάλμακτα. Καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν δὲ, ἦν τόσον ἐν συνόλῳ ἀνύψωση, πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι περιέπεσαν ὁ Λούθηρος εἰς ὑπερβολὰς τινὰς ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς καθολικοὺς, ὅτι ἐνῶ ἐτίμησεν ὡς ἔπρεπε, τοσοῦτον τὸ κήρυγμα, ἐγύμνωσε κατ' ὑπερβολὴν τὴν λατρείαν τῶν τελετῶν, αἵτινες καὶ αὐταὶ εἶναι ἀναγκαῖαι, διότι ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ διὰ μέσου πρὸ πάντων τοῦ ὕμνου καὶ τῆς μουσικῆς· λαλεῖ κατ' ἀνεσόντινα καὶ μυστηριώδη τρόπον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξεγείρει ἐν αὐτῷ θρησκευτικὰ συναίσθημακτα, ἐνῶ τὸ κήρυγμα πρὸ πάντων ἀποτείνεται εἰς τὴν διάνοιαν. Οὕτως ἀπέβη ἡ προτεσταντικὴ λατρεία ἄγαν ξηρὰ καὶ ψυχρὰ, εἰς ὃ συνετέλεσε καὶ ἡ ἐντελής σχεδὸν ἀπόρριψις τῆς καλλιτεχνίης ἀπὸ τῆς λατρείας, ἐνῶ καὶ τὸ καλὸν ὡς ἀπεικόνισις τοῦ Θεοῦ κάλλους ὑποῖ καὶ αὐτὸ εἰς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ ἐγένετο κατάχρησις τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἔργων τῆς καλλιτεχνίης ἔπρεπε νὰ ἀποσκορακισθῇ ἐντελῶς ἐκ τῆς λατρείας; Ἡ κατάχρησις ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χρῆσιν; Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν διέτεισε μὲν ὁ Λούθηρος τὸν παπικὸν ζυγὸν καὶ τὸ ὑπερβολικὸν κράτος καὶ τὴν δεσποτείαν τοῦ κλήρου, ἀφῆκεν ὅμως τὴν ἐκκλησίαν ἄνευ διοικήσεως, ἦν ἀνέλαβον ἐν ταῖς λουθηρανικαῖς χώραις, ὡς γνωστὸν, ἀπ' ἀρχῆς τῆς μεταρρυθμίσεως οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἀντικατέστησαν σχεδὸν τὴν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν καὶ κατήντησε πολλαχοῦ νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτοὶ ταῖς χώραις αὐτῶν τὴν πίστιν, ἦν ἤθελον, ἐφαρμόζοντες τὴν ἐλευθερίαν ἀρχῆν Civis regio illius religio, οὔτινος ἡ χώρα τούτου καὶ ἡ θρησκεία! Ἐπειτα ὡς πρὸς τοὺς βιβλικοὺς τῆς ἐρωτύνης δὲν ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ ὁ ἐπισκοπικὸς βιβλικός, ὅστις εἶναι ἀρχιούτατος ἀποστολικὸς θεσμός, ὡς ἀπέδειξε καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιφανέστατος διμκρτυρόμενος θεολόγος Rothe. Ἐν γένει ἡ ἔλλειψις ὠρισμένου καὶ στεροῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος συμ-

εἰσάχωντος τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου μετὰ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ὅλου τῆς ἐκκλησίας, εἶναι ἐπικριθητὴ ἐν τῷ προτεσταντισμῷ, ἐντεῦθεν δὲ προήλθον αἱ δικιρέσεις καὶ ἡ κηράτμησις αὐτοῦ εἰς μυρίας ἐκκλησίας καὶ αἰρέσεις, καὶ αἱ ἀέννοι τῶν προτεσταντῶν διαστάσεις καὶ διαφωνίαι πρὸς ἀλλήλους. Τέλος καὶ ὡς πρὸς τὸν πρακτικὸν θρησκευτικὸν βίον καλῶς μὲν ἔπραξεν ὁ Λούθηρος ἀνυψῶν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν κοινωνικῶν καθηκόντων, δὲν ἔπρεπε ὅμως νὰ ὑποτιμήσῃ ἐντελῶς καὶ τὸν βίον τῶν ἀφοσιωμένων ἐντελῶς εἰς μόνην τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἢ ἀποκλειστικῶς εἰς θρησκευτικὰς ἀτηήσεις. Ὑπάρχουσι φύσει κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικαί, μὴ αἰσθνόμεναι οὐδεμίαν κλίσιν πρὸς τὸν γάμον καὶ τὸν οἰκογενειακὸν βίον καὶ κατεχόμεναι ὑπὸ ἀποκλειστικοῦ ἐνδικρέροντος ὑπὲρ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ ἐκκλησία παρεδέχθη ἀπ' ἀρχῆς καὶ τὸν βίον τοῦτον καὶ ἐπαινεῖ, ὅταν ἦναι ἔκφρασις εὐσεβείας καὶ δὲν χρησιμεύῃ ὡς πρόσχημα ἄλλων ταπεινῶν σκοπῶν καὶ παθῶν. Ἐπίσης ἡ δύνατο μὲν νὰ περιορισθῇ ἡ ὑπερβολικὴ καὶ μέχρι λατρείας καὶ θεοποιήσεως προβαίνουσα τιμὴ τῶν ἀγίων καὶ ὁ ὑπέρμετρος ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, ὡν ἐνεκα ὁ λαὸς δύναται νὰ συνειθίσῃ εἰς τὴν ἀρχίαν καὶ τὴν διαφθοράν, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀπαγορευθῇ πᾶσα ἑορτὴ πρὸς τιμὴν ἐκείνων, οἵτινες ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ὡν ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν μεγάλων πατέρων καὶ τῶν ἐξοχωτέρων ἐν γένει ἀγίων, ὡν αἱ μνημια καὶ τὰς ἱερὰς ἀνμνήσεις τῶν μεγάλων τῆς ἡμετέρας θρησκείας γεγονότων δικσώζουσι ζωηρὰ παρὰ τῷ χριστιανικῷ λαῷ καὶ λαμπρὰ περὶ εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας τούτῳ προβάλλουσι τοῦτο ἦτο προφανῶς ὑπερβολή.

Ἡ διὰ τοῦ Λουθήρου λοιπὸν γενομένη μεταρρυθμίσις εἶχε τὰς ἐλλείψεις τῆς. Τινὰς τὰς ἐλλείψεων τούτων τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἐμφανίσει ἐννόησαν μετὰ ταῦτα οἱ διαμαρτυρόμενοι. Σήμερον παρὰ πολλοῖς τούτων αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις τῶν πρώτων αἰώνων περὶ τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων δὲν περιφρονοῦνται πλέον· ὀλίγοι δὲ εὐρίσκονται σήμερον διμκρτυρόμενοι θεολόγοι, ἰδίως οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς αὐστηροὶ ἢ ὀρθόδοξοι, οἵτινες περὶδεχόμενοι ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι περιττὰ εἰς τὴν σωτηρίαν, (καὶ αὐτὸς ὁ φανατικὸς Ἐγγστενβέργ ἀπέρριψε τὴν διδασκαλίαν ταύτην) ἢ τὸν ἀπόλυτον προορισμὸν, ἢ τὴν ἀρνησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ περιώνυμος διαμαρτυρόμενος θεολόγος Hase λέγει ἐν τῇ δογματικῇ του, ὅτι αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἄλλοτε προσληθῶσαι ἐκ τῆς πρὸς τοὺς καθολικοὺς ἀντιθέσεως σήμερον ἐγκαταλείφθησαν παρὰ τῶν πλείστων διαμαρτυρομένων (Dogmatik 6 ἐκδ. σελ. 294). Καὶ τὰ περὶ Τριάδος καὶ τὰ ἄλλα δόγματα, ἔτινα ὁ Λούθηρος παρέλαβε παρὰ τῶν καθολικῶν ἀνεξε-

τάττω, υπεβλήθησαν παρὰ τῶν μεταγενεστέρων διαμκρτυρομένων εἰς ἐμψριθεστέραν ἔρευαν. Τοῦτο δὲ ἐδικαιοῦντο νὰ πράξωσιν οἱ νεώτεροι διαμκρτυρόμενοι, καθ' ὅσον ὁ Λούθηρος δὲν ἤγειρε οὐδὲ ἠδύνατο νὰ ἐγείρη τὴν ἀζήωσιν ὅτι ὅ,τι αὐτὸς ἐδίδαξε δέον νὰ θεωρῆται ἔσκει ὡς αὐτὴ ἡ τελεία ἀλήθεια. Παρὰ τοῖς διαμκρτυρομένοις δὲν ὑπάρχει διδακτικὰ φέρουσα κύρος ἀμετάτρεπτον. Οὔτε τοῦ Λουθήρου τὰ συγγράμματα, οὔτε τῶν πρώτων διαμκρτυρομένων αἱ ὁμολογίαι κέκτηνται ὡς πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτο κύρος. Ὁ διαμκρτυρόμενος ὁ ἔχων τὴν ἀγίαν Γραφὴν εἰς χεῖράς του δικαιοῦται κατὰ τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα, ἕτινα ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀνάπτυξίν του νὰ μορφώσῃ τὰς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις. Τοιοῦτοτρόπως συνέβη ὥστε δοξασίαι τινὲς τοῦλάχιστον τοῦ Λουθήρου ἠμκρτημέναι νὰ ἐπανορθωθῶσι. Σήμερον μόνον φανατικοὶ λουθηρανοὶ παραγνωρίζοντες τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ παρβαίνοντες αὐτὴν τὴν πρώτην καὶ κυριωτάτην ἀρχὴν τούτου, τῆς ἐλευθέρως δηλ. ἐρεύνης τῆς Γραφῆς, ἐμμένουσι τυφλῶς καὶ ἀμετακινήτως εἰς τὴν πρώτην διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν συμβολικῶν βιβλίων τοῦ 17' αἰῶνος. Καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν ὑπάρχουσι σήμερον πολλοὶ διαμκρτυρόμενοι, οὐ μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, συνιστῶντες τὸν πλουτισμὸν αὐτῆς διὰ πλειοτέρων τελετῶν καὶ εορτῶν, καὶ προτείνοντες τὴν εἰσαγωγὴν τῶν καλῶν τεχνῶν εἰς αὐτήν. Ὁ ἄνω μνημονευθεὶς διάσημος λουθηρανὸς θεολόγος λέγει, ὅτι κκλὸν θὰ ἦτο νὰ εἰσχυθῶσιν εἰς τὴν προτεσταντικὴν λατρείαν καὶ ἄλλαι τινὲς τελεταὶ ὡς μυστήρια δευτέρας τάξεως (αὐτόθι σελ. 375) Πράγματι: δὲ κατὰ μικρὸν εἰσηχθησαν τελεταὶ τινεὶ παρὰ τοῖς διαμκρτυρομένοις τοῦ χρισματός, τῆς μετανοίας, τοῦ γάμου, τῆς καθιερώσεως εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν λειτουργημα, ἃς κατ' ἀρχὰς ὁ Λούθηρος ἀπέριψεν ἐντελῶς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν χρῆσιν τῆς καλλιτεχνίας ἐν τῇ λατρείᾳ παρκτηρεῖ ἄλλος λουθηρανὸς θεολόγος ὁ A. Thomas (ἐν τῇ Protest. KZeitung 1883 ἀριθ. 36 σελ. 801), ὅτι «ἀπὸ τίνος ἤρχισεν ἡ καλλιτεχνία νὰ μὴ θεωρῆται πλέον ἐν ταῖς προτεσταντικαῖς ἐκκλησίαις ὡς καταδεδικασμένη ἢ ἀγάπη πρὸς τὰς εἰκόνας ἐξηγέρθη ἐκ νέου οὐ μόνον παρὰ τῷ προτεσταντικῷ λαῷ ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις εἰσάγει ἡμέτεροι αὐτὰς εἰς τοὺς ναοὺς ὡς κόσμημα.» Καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς εἰσαγωγῆς εορτῶν τινῶν ἄλλοι λαλοῦσιν. Ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν δὲ τῆς ἐκκλησίας παρκτηροῦμεν ὅτι πλὴν τῶν ἀγγλων, οἵτινες ἔχουσιν ὡς γνωστὸν τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης, καὶ τῶν ἄλλων κκλινιστῶν, οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς ἐπέζητησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι sui juris, δηλ. αὐτοτελής καὶ ἀνεξάρτητος κοινωνία, καὶ αἱ ἄλλαι προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι, ἥτοι αἱ λουθηρανικαὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν τείνουσιν εἰς τὸ νὰ χειραφετηθῶσιν ἀπὸ τοῦ κράτους, νὰ ἀπο-

κτῆτωσι δὲ αὐτοτελή καὶ ἀνεξάρτητον ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ νὰ κυβερνῶνται τοῦ λοιποῦ διὰ συνόδων ἀντιπροσωπευουσῶν τὴν ἐκκλησίαν, τηρουμένου τῷ κράτει μόνον τοῦ δικαιοῦματος τῆς ἐποπτείας καὶ προστασίας ἀπλῶς. Καὶ περὶ ἀναδείξεως ἐπισκόπων ἐγένετο ἐσχάτως λόγος ἐν Γερμανίᾳ, ὡς ἀνωτάτων ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν. Ἐν γένει δὲ ἐπιδιώκεται παρὰ τῶν προτεσταντῶν ἡ ἐξέρεσις τελειοτέρου τινὸς πολιτεύματος, ὅπερ νὰ συμβιβάζῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀτόμου, ἥτις εἶναι πρωτίστη ἀρχὴ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἀνευ τῆς ὁποίας ἤθελεν κκτκρεῦσει, μετὰ τῆς ἐνότητος καὶ τάξεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἄλλὰ παρκτηροῦμεν, ὅτι καὶ παρὰ πάσας τὰς ἐλλείψεις τῆς ἡ διαμκρτύρησις ἐν συνόλῳ θεωρουμένη καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων της κρινομένη, ὑπῆρξε τοῖς δυτικοῖς λαοῖς σπουδαῖον βήμα πρὸς τὴν πρόδον. Ἐπῆρξε πρόδος πρῶτον ὑπὸ ἐποψίᾳ θρησκευτικῆν. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι διὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἠγέρθη νέα, θερμὴ θρησκευτικὴ ζωὴ ἐν τοῖς λαοῖς τοῖς ἀποδεξαμένοις αὐτόν. Οἱ προτεσταντικοὶ λαοὶ διακρίνονται διὰ τὴν θερμότητα τῆς πίστεώς των. Οὐδαμῶ τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον εἶναι ζωηρότερον ἢ παρ' αὐτοῖς. Οὐδαμῶ ἡ θρησκεία ἐξάτκει μείζονα ἐπιρροὴν ἢ παρ' αὐτοῖς. Ἀρκεῖ νὰ παρευρεθῇ τις ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως, Σκωτίᾳ, βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ ἄλλαις προτεσταντικαῖς χώραις τὴν κυριακὴν, ἵνα ἐννοήσῃ τὴν δύναμιν τῆς θρησκείας παρὰ τοῖς λαοῖς αὐτῶν. Οἱ ναοὶ εἶναι πλήρεις. Οἱ ἱεροκήρυκες διδάσκουσι πανταχοῦ τὸν λαόν. Τὰ καφενεῖα, οἶνοπωλεῖα, θέατρα καὶ λοιποὶ τόποι τῆς εὐθυμίας εἶναι κλειστά. Αἱ ὁδοὶ εἶναι ἔρημοι. Ἐκάστη δὲ οἰκογένεια συγκεντρωμένη ἐν ἑαυτῇ, ἀναγινώσκει τὴν ἀγίαν Γραφὴν. Εἰς τίνας ἄλλους λαοὺς ἀπαντᾷ τις τὸ φαινόμενον τοῦτο; Ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Σουηδίᾳ καὶ Δανίᾳ τὰ θρησκευτικὰ εἶναι τὰ πρωτεύοντα ζητήματα τῆς ἡμέρας. Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη τοῦ ἀμάρζει πλείοτερον ἢ ἐν ταῖς προτεσταντικαῖς χώραις καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ, ἥτις πάντοτε παρκαμένει ἡ κυρία ἐστὶς τοῦ προτεσταντισμοῦ. Σήμερον οὐδεὶς δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐπιστήμων θεολόγος, ὅπου δῆποτε τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἀν εὐρίσκηται, καὶ εἰς οἶονδῆποτε δόγμα καὶ ἀν ἀνήκη, χωρὶς νὰ ἦναι εἰδήμων τῆς γερμανικῆς θεολογίας. Αἱ προτεσταντικαὶ θεολογικαὶ σχολαὶ τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων εἶναι ὁμολογουμένως σήμερον τὰ κέντρα τῆς ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς ζωῆς. Θεολόγοι, οἵοι ὁ Σλεϊερμάχερος, ὁ Θόλουκ, ὁ Δόρνερς, ὁ Μύλλερ, ὁ Χάξε, ὁ Δὲ Βέττε, ὁ Σβέιττερ, ὁ Ρόθε, ὁ Βεϊδερχμν, ὁ Πρλεϊδερερ, ὁ Χόφμαν καὶ ὁ Δέλιτσχ, ἵνα ἐπὶ παραδείγματι εἰς τούτους μόνον τοὺς προτεσταντικὰς θεολόγους τῶν νεωτέρων χρόνων ἀρκεσθῶμεν, ἄνδρες κάτοχοι ἀπάτης τῆς παιδείας τῆς ἐποχῆς των, ἐρευνήσαντες βαθύτατα τὰ μυστήρια τῆς θρησκείας ἐν γένει καὶ ἰδίως τοῦ χριστιανισμοῦ, δύναται εὐλόγως νὰ συγκριθῶσι πρὸς τοὺς ἐξοχωτέρους θεολόγους πάσης χριστιανικῆς ἐποχῆς, σῆ-

μερον δὲ ἀνκντιρρήτως οἱ προτεστάνται θεολόγοι κατέχουσι τὴν πνευματικὴν ἡγεμονεῖαν ἐν τῇ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ. Ἡ καθολικὴ θεολογικὴ ἀκτουθεῖ τὴν προτεσταντικὴν. Ὁ Μέλερος, ὁ ὑπατος τῶν νεωτέρων καθολικῶν θεολόγων, ὁ συγγραφεὺς τῆς περιφήμου συμβολικῆς, ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Σλειεραμαχέρου. Ἡ δὲ ἡμετέρα νεωτέρα ὀρθόδοξος θεολογικὴ τελεῖ φανερωῶς ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς καὶ οὐδεμίαν δύναται νὰ ὑποστῇ σύγκρισιν πρὸς τὰς γιγαντικὰς προόδους τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἐν Γερμανίᾳ. Πόσον θρησκευτικὴν ζωὴν μετέδωκεν ἡ μεταρρύθμισις εἰς τοὺς ἀσπασαμένους αὐτὴν λαοὺς ἀποδεικνύει καὶ ὁ ἔκτακτος ζῆλος, ὃν δεικνύουσιν οἱ λαοὶ οὗτοι πρὸς διάδοσιν τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον. Ὑπάρχουσι περίπου 100 ἑταιρεῖαι μεταξὺ τῶν προτεσταντῶν ἐργαζόμεναι πρὸς τοὺς σκοποὺς τούτους· δαπανῶσι δὲ ὑπὲρ τὰ 80 ἑκατομμύρια φράγκων κατ' ἔτος καὶ διατηροῦσι 4,000 ἱεραποστόλους ἐν 1500 θέσεσι! Καθ' ἐν μόνον ψέγομεν τὰς ἑταιρεῖας ταύτας, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξ ὑπερβολικοῦ ζήλου διατηροῦσιν ἱεραποστόλους καὶ μεταξὺ ἑτεροδόξων αὐταῖς χριστιανῶν, ὧν ἡ παρουσία καὶ ἐνέργεια οὐ μόνον οὐδὲν καλὸν ἀποφέρει, ἀλλὰ καὶ γίνεται πρόξενος ἀντιπαθείας μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῶν δικόρων δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὑπάρχουσι ἔτι περὶ τὰ 700 ἑκατομμύρια εἰδωλολατρῶν. Δὲν ἀρκεῖ τὸ εὐρύτατον τοῦτο στάδιον εἰς τοὺς διομαρτυρομένους ἱεραποστόλους; Ἐπὶ τέλους πόσον εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ μεταρρύθμισις τοῖς προτεσταντικοῖς λαοῖς; δεικνύουσι καὶ τὰ ἦθη αὐτῶν. Γνωρίζομεν βεβαίως πόσον διαφθορὰ ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ προτεσταντικῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς προτεσταντικαῖς χώραις, μάλιστα ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν. Ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν θελησάντων νὰ συγκρίνωσιν ἐν συνόλῳ τὰ ἦθη τῶν προτεσταντικῶν λαῶν πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν μάλιστα κρητῶν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐδίστασκον νὰ ἀποδώτωσι τὴν ὑπεροχὴν τοῖς πρώτοις. Ἡ προτεσταντικὴ οἰκογένεια εἶναι θρησκευτικωτέρα, ἠθικωτέρα, σωφρονεστέρα. Ὑπάρχουσι μὲν μεμονωμέναι παραδείγματα ἀπίστων καὶ πολεμίων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐν ταῖς προτεσταντικαῖς χώραις (οἱ εἶναι ὁ Χάρτμανν, ὁ Χαϊκελ, ὁ Φέουερβαχ, ὁ Στράουε κτλ.), ἀλλὰ τὸ φοβερὸν φαινόμενον τῆς τελείας οὐ μόνον θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, ἀλλὰ καὶ ἀντιπαθείας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν πασῶν σχεδὸν τῶν μεμορφωμένων τάξεων τῆς κοινωνίας, ἣν παρατηροῦμεν ἐν τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, δὲν ἀπαντᾷ παρ' ἐκείνοις. Ὁ καθολικισμὸς δὲν δύναται σήμερον νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν πεπαιδευμένων. Ὁ προτεσταντισμὸς τούναντιον εἶναι θρησκεία, εἰς ἣν εἶναι προσκεκολλημένοι ὀλόκληροι λαοὶ, ἄνθρωποι πάσης τάξεως καὶ ἀναπτύξεως. Ἐν τοῖς προτεσταντικοῖς λαοῖς συναντῶνται συνηθέστατα ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ· ἐν τοῖς καθολικοῖς συμβαίνει τοῦτο

σπκνιώτατα. Ἐν τοῖς προτεσταντικοῖς λαοῖς οὐ μόνον ζῆ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἀλλὰ καὶ κέκτηται πολλὴν δύναμιν· ἐν τοῖς καθολικοῖς τούναντιον φθισίῃ. Ἀλλὰ τοῦ Λουθήρου ἡ μεταρρύθμισις οὐ μόνον ἐν τῇ θρησκείᾳ ὑπεστήριξε τὴν πρόδον παρὰ τοῖς προτεσταντικοῖς λαοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. Ἡ νεωτέρα καθόλου ἐπιστήμη, πᾶσαι αἱ μεγάλαι αὐτῆς ἀνακαλύψεις, πᾶσα ἡ γιγαντικὰ πρόοδος αὐτῆς, θὰ ἦσαν ἀδύνατα ἄνευ τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ὁ προτεσταντισμὸς συνετέλεσεν ὡς γνωστὸν τὰ μέγιστα εἰς τὴν χειραφέτησιν τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ὑπῆρχεν κυρίως εἰπεῖν ἐπιστήμη· διότι ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἐλευθέρα διὰ τοῦ ἀνθρώπινου λόγου ἔρευνα τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὁ παπισμὸς φοβούμενος τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν ἀπέκρουεν καὶ κατεδίκαζεν αὐτήν. Ἀφ' οἴτου τὰ πανεπιστήμια καὶ τὰ σχολεῖα ἀπηλλογῆσαν τῆς κηδεμονείας καὶ δεσποτείας τοῦ πάπα καὶ τοῦ δυτικοῦ κλήρου καὶ ἤρχισε ἐλευθέρως νὰ ἀναπνέῃ ἡ ἐπιστήμη χρονολογεῖται ἡ ἀκμὴ αὐτῆς. Πῶς εἶναι δυνατόν ὁ ἔρευνῶν καὶ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, νὰ εὕρῃ ταύτην, ὅταν δύναμις ἀνωτέρα ἐπιβάλλη βίαν εἰς τὴν συνείδησίν του, καὶ δεσμεύῃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, προκαποασίῃ δὲ καὶ ὑπαγορεύῃ αὐτῷ τὰ συμπεράσματα, εἰς ἃ ἀναγκάτως πρέπει ἡ ἔρευνά του νὰ καταλήξῃ; Ὅταν ὁ σκοπὸς τῆς ἐρεύνης ἦναι ἐκ τῶν προτέρων τεθειμένος, ἡ ἔρευνα εἶναι παιδιὰ καὶ στερεῖται σοβαρότητος. Ἐν τοιαύτῃ θέσει κατεῖχεν ὁ παπισμὸς καὶ τὴν θεολογίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην καθόλου. Ἡ ἐν Ρώμῃ λογοκοσία, τὰ ἐπισκοπικὰ δικαστήρια, ἡ ἱερά ἐξέτασις ἠγρόπνουν ἐπὶ παντὸς ἐπιστήμονος, μὴ τι εἴπη παρὰ τὰ δόγματα τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας. Ἡ εἰρηκὴ καὶ ἡ πυρὰ περιέμενον τὸν τολμητικὸν ἐκείνον ἐπιστήμονα, ὅστις ἤθελεν ἐκφράσει ἐλευθέραν τινὰ ἰδέαν. Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν κυρίως διὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ὁ Λούθηρος ἐλευθέρως σκεπτόμενος ἀνέτρεψε τὸ κύρος τοῦ παπισμοῦ. Ἐκτοτε ἐκκηρύχθη ἐν τῷ προτεσταντικῷ κόσμῳ ἡ ἐλευθέρα ἔρευνα ὡς δικαίωμα παντὸς ἀνθρώπου. Ἐν ταῖς προτεσταντικαῖς χώραις δὲν ὑπῆρχεν, οὐδ' ὑπάρχει ἀρχὴ τις ἀξιοῦσα τὸ ἀλάθηστον καὶ ἀπαιτοῦσα ὑποταγὴν εἰς τὰς ἰδέας τῆς. Ἡ ἐπιστήμη ἐν τῷ προτεσταντισμῷ ἐγένετο τὸ πρῶτον ἀληθῶς ἐλευθέρα. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθόν ὅτι πολλοὶ εἶπον, ὅτι οὔτε Κάντιος, οὔτε Φίχτε, οὔτε Σχέλιγγ, οὔτε Ἐγκελς, οὔτε οἱ ἥρωες τῆς γερμανικῆς ποιήσεως Γκαῖτε, Σχίλλερ καὶ Λέσιγγ θὰ ἀνεπαίνοντο, ἐὰν δὲν εἶχε προηγηθῇ ὁ Λούθηρος. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους προήχθη κατὰ μέγα μέρος διὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ὁ προτεσταντισμὸς ταπεινώσας τὸν παπισμὸν, ἀνύψωσε τὰ δικαιώματα καὶ τὴν θέσιν τῆς πολιτείας ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας, ἣ ἦτο δούλη κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους. Ὁ Λούθηρος ἐκῆρυξε παρὰνομον καὶ ἐγκληματικὴν τὴν ἀνάμιξιν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος καὶ πολὺ περισσότερον τὴν ὑποταγὴν τούτου ὑπ' ἐκείνην. Ὑψώσας δὲ τὸ

ατομον και εξετραλίσκας αὐτῶν πλήρη ἐλευθερίαν ἐν τοῖς ὑψίστοις ζητήμασι τῆς θρησκείας, προπαρεσκευάσατε τοῦτο εἰς τὸ νὰ συναιτηθῆται κατὰ μικρὸν και ἀπαιτήται και ἐπὶ τέλους ἀποκτήσῃ πλήρη και τὴν πολιτικὴν του ἐλευθερίαν, τέλεια τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικκλωμάτκ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ προτεσταντισμὸς ἀπικεῖται παρ' ἐκάστου πιστοῦ νὰ ἀναγκινώσῃ τὴν Γραφὴν και νὰ γινώσκῃ ἀναγκλωζῶ; γράμματκ, ἐμερίμνησιν πάντοτε οἱ διαμαρτυρόμενοι περὶ τῆς δικκλωσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣν τοῦναντίον ὁ καθολικισμὸς, ὁ ὁποῖος ἤθελε τὸν λαὸν νὰ τελεῖ ὑπὸ τὴν κηδεμονείαν τοῦ κλήρου και νὰ ἔχῃ ταύτης ἀνάγκην, ἀπέφυγε πάντοτε. Οἱ προτεσταντικοὶ λαοὶ εἶναι ὁμολογουμένως μᾶλλον περωτισμένοι τῶν καθολικῶν, ἐννοοῦσι κάλλιον τὰ δικκλωμάτκ των και ἀγαπῶσι πλειότερον τὴν ἐλευθερίαν και διὰ τοῦτο εἶναι και προθυμότεροι νὰ ἀποκτήσωσιν αὐτὴν και ἰκανώτεροι εἰς τὸ νὰ δικκλωρήσωσιν αὐτὴν. Προσθέσατε εἰς ταῦτα πάντα και τὸ ὅτι οἱ προτεσταντικοὶ λαοὶ ἐγένοντο ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροῆς τῆς θρησκείας και χρηστότεροι και δραστηριώτεροι, και ὁ ἐξηγήτητε τὸ φαινόμενον τὸ παρὰ πάντων ὁμολογούμενον, ὅτι ἡ ἐλευθερία κυρίως ἐν τοῖς προτεσταντικοῖς λαοῖς ἠδυνήθη νὰ στερεωθῇ. Οἱ φιλελεύθεροι θεσμοὶ, οἱ ὁποῖοι μετὰ τῆς δυσκολίας εἰσάγονται εἰς τοὺς καθολικοὺς λαοὺς και ἀδυνατοῦσι νὰ στερεωθῶσιν ἐν αὐτοῖς (παράδειγμα ἔστω ἡ καθολικὴ Γαλλία, ἣτις ἐπανειλημμένως ἐπὶ ἕνα αἰῶνα μετκπίπτει ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸν δεσποτισμὸν και ἀπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ εἰς τὴν ἐλευθερίαν), ἐν τῇ προτεσταντικῇ Ἑλβετικῇ, Ἀγγλικῇ και Ἀμερικῇ ὀριστικῶς ἐγκκλωθιδρύθησαν και ἰσχύουσιν. Ἡ ἐλευθερία ἀπικεῖται ἤθη χρηστὰ, τὰ ὁποῖα μόνον ἀληθῆς θρησκεία μετὰ κκλων σχολείων δύναται νὰ δικκλωρήσῃ παρὰ τοῖς λαοῖς; ἄλλως κατακτᾶ εὐκόλως εἰς τὴν ἀκολασίαν και ἀναρχίαν, ἣτις καταλήγει εἰς τὸν δεσποτισμὸν. Οἱ προτεσταντικοὶ λαοὶ ἔχουσι τὰ χρηστὰ ταῦτα ἤθη, ὁφείλουσι δὲ τοῦτο κυρίως εἰς τὴν μετκρῶθμισιν τοῦ Λουθήρου και τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν αὐτῆς.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ μέγα ἔργον τοῦ Λουθήρου και τοικῶτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς δι' αὐτοῦ κυρίως γενομένης θρησκευτικῆς μετκρῶθμίσσεως. Δικκλωζῶ; λοιπὸν συνεκινῆθη ἄπικτα ἡ Γερμανία, ἄπικς ἐν γένει ὁ προτεσταντικὸς κόσμος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς τετρακοσιετηρίδος αὐτοῦ. Μέλλοντες νῦν νὰ κατακκλωτῶμεν τὸν λόγον, προσθέτομεν ὀλίγως μόνον λέξεις περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐκκλωσίας ἡμῶν πρὸς τὴν μετκρῶθμισιν τοῦ Λουθήρου. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλωσία ἀπ' ἀρχῆς ἐβλάδισεν ἄλλην πορείαν ὀμκλωτῆραν ἢ αἰ ἐν τῇ δύσει ἐκκλωσίαι, και ἀπέφυγε τὰ ἄκρα. Ἡ ἀνατολὴ δὲν κατεκκλωσθη ποτὲ ἐξ ὀλοκλήρου και δικκλωζῶ; ὑπὸ βκρβάρων λαῶν, ὅπως ἡ δύσις. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ 1000 ἔτη δικκλωρηθέν, δὲν ἀπέβαλε ποτε τελείως τὰ φῶτα, δὲν ἀπεκκλωβάρῶθη ποτέ. Διὰ τοῦτο ὁ ἀνατολικὸς χριστιανισμὸς οὐδέποτε κατέπεσεν εἰς τὴν δικκλωθρόαν, εἰς ἣν κατήνησε

ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλωσίᾳ. Ἡμεῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ οὐδέποτε ἔχουμεν ἀπερίοριστον παπικὸν δεσποτισμὸν· οὐδέποτε παρ' ἡμῶν ὑπεδούλωσεν ἡ ἐκκλωσία τὸ κράτος· οὐδέποτε ὁ ἑλληνικὸς κλήρος κατέλαβε προνομιοῦχόν τινα θέσιν, οὐδὲ ἐπεχείρησε νὰ πιέσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ· οὐδέποτε ἠκούσθησαν παρ' ἡμῶν δικαστήρια ἱεραῖς ἐξετετάσεως, οὐδὲ πυρκαῖ ἐστήθησαν κατὰ τῶν αἰρετικῶν και ἐπιστημόνων· οὐδέποτε ἐπωλήθησαν ἀφέσεις, οὐδὲ ἐδιδάχθησαν πουργατόρια και τὰ τοιαῦτα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀρχετκαι ἡ τουρκικὴ κατὰκτησις. Ὁ ἑλληνικὸς κλήρος και τότε ἐξηκολούθησεν ὀπως;δῆποτε καλλιεργῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματκ και διδάσκων ἐν τοῖς σχολείοις τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο εἰς ἀποκκλωβάρωσιν δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἔφθασέ ποτε ὁ ἑλληνικὸς κλήρος και ὑπὸ τὰς δυσμενεστάτας καιρικῶς περιστάσεις. Ἐνεκα τοῦτου ἔμεινεν και διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἄθικτος και ἀδικαστροφος ἡ θρησκεία τῶν πατέρων ἡμῶν ὀπως κκρεδόθη παρὰ τῶν βυζαντινῶν. Ἡ ἐκκλωσία ἡμῶν στηρίζεται και νῦν ὡς ἐπὶ βάσεων ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν 7 οἰκουμενικῶν συνόδων, ὀπως και πρὸ τῆς ἄλωσεως. Αἱ ἀλλοιώσεις και δικκλωστροφαι και ἐξκκλωσιῶσεις τῶν δογματκτων, τῆς διοικῆσεως, τῆς λατρείας και τοῦ χριστιανικοῦ βίου, αἱ λαβοῦσται κῶρων ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλωσίᾳ, δὲν συνέθησαν παρ' ἡμῶν. Και διὰ τοῦτο ἡ θρησκευτικὴ ἐπκκλωστκσις (και τοιοῦτὸ τι εἶναι ὁ προτεσταντισμὸς) ἡ λαβοῦσα κῶρων ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλωσίᾳ, δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῆ παρ' ἡμῶν. Ἡ ἐπκκλωστκσις προῦποθέτει κορύφωσιν τοῦ κακοῦ και ἀντίστασιν πρὸς βελτίωσιν. Ἰδοῦ διὰ τί ὁ προτεσταντισμὸς ὀσάκις ἐζήτησε νὰ προσβάλλῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλωσίαν, ἐδείχθη ἀθηνῆς και ἀνίσχυρος. Δὲν ὑπάρχουσι παρ' ἡμῶν αἱ αἰτίαι και αἱ ἀφορμαὶ αἱ προκκλωστκσις τὸν προτεσταντισμὸν. Δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ἡμεῖς κκτωῦμεν ἐπὶ ῥόδων, ὅτι τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλωσίας ἔχουσι πάντα ἀνελλιπῶς. Θὰ ἤμεθα τυφλοὶ, ἀν ἐλέγομεν τοῦτο. Ἡ ἀμῶθικ και παρ' ἡμῶν ἐγέννησε κακὰ τινα· ὁ κλήρος πρὸ πάντων δὲν κέκκλωτκται τὴν μόρφωσιν, ἣν ἔπρεπε σῆμερον νὰ ἔχῃ· ἡ λατρεία ἡμῶν πρέπει νὰ ὑψωθῇ· ἡ ἐκκλωσιαστικὴ μουσικὴ, ἐκκλωσιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ και ἱερά ζωγραφικὴ πρέπει νὰ ἀναμορφωθῶσιν· αἱ τελεταὶ δεόν νὰ γίνωσι συντομώτεραι, εὐπρεπέστεραι και κοσμιώτεραι· τὸ κῆρυγμα πρέπει νὰ γίνηται συχνότερον· ὁ λαὸς τέλος πρέπει νὰ ἐθισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν θρησκευτικῶν βιβλίων και μῶλιστα τῆς ἀγίας Γραφῆς, δεόν δὲ κατὰ μικρὸν νὰ φωτισθῇ, ὄστε νὰ ἀπκκλωλαγῇ πολλῶν προλήψεων και δεσιδαιμονιῶν, και ὀδηγηθῇ ἀπὸ τῆς εὐσεβείας μόνον τῶν τύπων εἰς πκκκτωικωτέραν τινὰ εὐσεβείαν. Ἀλλ' ἵνα γίνωσιν ταῦτα και ἄλλαι ὀμοιαὶ βελτιώσεις δὲν εἶναι ἀνάγκη θρησκευτικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν εἶναι ἀνάγκη τοῦ προτεσταντισμοῦ. Αἱ βελτιώσεις αὐτκαι και ἄλλαι σπουδαιότεραι και οὐσιωδέστεραι, ἄς οἱ μέλλοντες χρόνοι θέλουσι ὑποδείξει, θέλουσιν ἐπέλθει ἀφ' ἐκκλωτων. Ἐν τῇ ἐκκλωσίᾳ ἡμῶν δὲν ὑπάρχει κκπισμὸς, δηλ. δὲν ὑπάρχει δύναμις

ἀξιοῦσα νὰ κρατήσῃ τὸν κόσμον εἰς τὸ statu quo καὶ θέλουσα νὰ δεσπόσῃ τῶν πνευμάτων. Ὁ κλῆρος ἡμῶν δὲν εἶναι δύναμις, ξένη τῇ κοινωνίᾳ, ἐχθρικῶς αὐτῇ διακειμένη καὶ συμφέροντα ἰδίου σωματείου ἐπιδιώκουσα ὅπως ὁ παπικός· ἀλλ' εἶναι κληρὸς ἐθνικός. Ὁ ἀνατολικὸς κληρικὸς εἶναι Ἕλληνας, ῥώσος, βλάχος, σέρβος κτλ. Ἔχει διὰ τοῦτο τὰ αἰσθητικὰ, τοὺς πόθους, τὰς ἰδέας τοῦ ἔθνους του. Καὶ ἡ μόρφωσις δὲ αὐτοῦ εἶναι ἐθνική. Δὲν ἔχομεν ἡμεῖς πρὸς μόρφωσιν τοῦ κλήρου, ὅπως οἱ δυτικοὶ, σεμινάρια ἀποκλεισμένα ὡς διὰ σινικῶν τειχῶν ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως τοῦ λοιποῦ κόσμου. Ὁ κληρὸς ἡμῶν ἀρκεῖ νὰ ἐννοήσῃ καὶ συναισθανθῇ τὴν ἀνάγκην βελτιώσεώς τινος καὶ πρῶτος αὐτὸς εἰσάγει αὐτήν. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται, εἶναι νὰ μορφώσωμεν αὐτὸν ἐπιστημονικῶς, ὥστε νὰ ἦναι κἀτοχὸς τῶν φώτων τῆς ἐποχῆς· ἡμῶν καὶ νὰ συναισθανθῇ ποίως θρησκευτικῶς ἔχουσι ἀνάγκην οἱ νῦν χρόνοι. Τοιοῦτοτρόπως ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἔχομεν δι' ἐλπίδος, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησίαι θέλει ἀνυψωθῆ πάλιν καὶ θέλει ἀπ' ἐκυτῆς ἔσθωθεν ἀναμορφωθῆ. Ἡμεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου δὲν ἔχομεν ἀνάγκην. Ἐκλέγοντες μόνον, ὅ,τι καλὸν περιέχει, θέλομεν βυθίσαι ἰδίῳ ὁδῶν, ἣν οἱ μέλλοντες χρόνοι καὶ ἡ μέλλουσα ἀνάπτυξις τῶν λαῶν τῆς ἀνατολῆς θέλουσι ὑποδείξει.

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς θέσεως τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας πρὸς τὴν μεταρρυθμισιν τοῦ Λουθήρου.

Α Διομήδης Κυριακός.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥἱΟ Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 6. Πρόκνη καὶ Φιλομήλα *

Πότερον ἡ Πρόκνη ἐγένετο ἀηδὼν καὶ ἡ Φιλομήλα χελιδὼν ἢ τοῦναντίον ἡ Φιλομήλα ἀηδὼν καὶ ἡ Πρόκνη χελιδὼν;

Σακράλτος ὁ Βυζάντιος διδάσκει ὅτι ἡ μὲν Φιλομήλα μετεμορφώθη εἰς ἀηδὼνα, ἡ δὲ Πρόκνη εἰς χελιδόνα· εὐχερῆς δὲ καὶ ἀτακλίπωρος ὢν οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησι κυκλοῦμένου μύθου, καθ' ὃν αἱ θυγατέρες τοῦ Πανδίωνος ἀπορνεωθεῖται ἐγένοντο ἡ Πρόκνη μὲν ἀηδὼν, ἡ Φιλομήλα δὲ χελιδὼν. Ἔχουσι δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου εἰρημένα, κατὰ λέξιν μνημονευόμενα, ὧδε· «Φιλομήλα, ας (ἡ) ἡ ἀηδὼν (ἀπὸ τὴν γνωστὴν μεταμόρφωσιν τῆς Φιλομήλας θυγατρὸς τοῦ Τηρέως εἰς ἀηδὼνα),

* Ἴδε τόμ. ζ' Παρνασσῶ.

ὅθεν Φιλομήλειος (ὁ, ἡ). ὁ τῆς Φιλομήλας, ἀηδόνειος» (Λεξ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ. σελ. 1511) καὶ «Πρόκνη (ἡ), θυγάτηρ Πανδίωνος τοῦ Β', βασιλέως τῆς Ἀττικῆς, γυνὴ τοῦ Τηρέως, τὸν ὁπαῖον, ἀτιμάσαντα τὴν ἀδελφὴν τῆς Φιλομήλας, θέλουσα νὰ ἐκδικηθῆ, ἔσφαξε τὸν υἱὸν τῆς Ἴτυν, καὶ παρέθηκεν αὐτὸν ὡς φαγητόν, ὕστερον δὲ μετεμορφώθη εἰς χελιδόνα» (Λεξ. Κυρ. Ὄνομ. σελ. 152 κέξ.). Δεινὴν δ' ἀνεπιστάσιον ἐμφαίνει τὸ αὐτῆς Φιλομήλας θυγατρὸς τοῦ Τηρέως, ὃ ὅμοια πάμπολλα ἀπαντῶσιν ἔν τε τῇ Ἱστορίᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς συγγράμμασι Μαργρίτου τοῦ Θρακωνίδου, ὡς θὰ παραστήσῃ μετὰ τινα χρόνον Μισογόης ὁ Κυνοκοπίδης.

Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Λωρέντη συντεταγμένῳ Λεξικῷ τῶν Κυρίων Ὄνομάτων, ὅπερ εἶνε προσηρητημένον τῷ Λεξικῷ τοῦ Γαζῆ, λέγεται μὲν ὅτι ἡ Φιλομήλα μετεμορφώθη εἰς ἀηδὼνα, ἀλλὰ προστίθεται «Κατ' Ἀπολλοδώρου γ', 14, 8 μετεμορφώθη αὕτη μὲν εἰς χελιδόνα, ἡ δὲ Πρόκνη εἰς ἀηδὼνα» (σελ. 316).

Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ γεγραμμένα βιβλ. Γ', ιδ', 8 «Καὶ τὸν πόλεμον σὺν αὐτῷ κατορθώσας (ὁ Πανδίων) ἔδωκε Τηρεῖ πρὸς γάμον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Πρόκνην. Ὁ δὲ ἐκ ταύτης γεννήσας παῖδα Ἴτυν καὶ Φιλομήλας ἐρασθεὶς ἔφθαιρε καὶ ταύτην εἰπὼν τεθνάναι Πρόκνην κρύπτων ἐπὶ τῶν χωρίων. Αὐθις δὲ γήμας Φιλομήλας συνηναζέτο καὶ τὴν γλῶσσαν ἐξέτεμεν αὐτῆς. Ἡ δὲ ὑφήνασα ἐν πέπλῳ γράμματα διὰ τούτων ἐμήνυσε Πρόκνη τὰς ἰδίαις συμφοράς. Ἡ δὲ ἀναζητήσασα τὴν ἀδελφὴν κτείνει τὸν παῖδα Ἴτυν καὶ καθεψήσασα Τηρεῖ δεῖπνον ἀγνοοῦντι προτίθητι· καὶ μετὰ τῆς ἀδελφῆς διὰ τυχῶν ἐφυγε. Τηρεὺς δὲ αἰσθόμενος ἀρπάσας πέλεκυν ἐδίωκεν. Αἱ δὲ ἐν Δαυλίᾳ τῆς Φωκίδος γινόμεναί περικτάληπτοι θεοῖς εὐχονται ἀπορνεωθῆναι· καὶ Πρόκνη μὲν γίνεται ἀηδὼν, Φιλομήλα δὲ χελιδὼν. Ἀπορνεοῦται δὲ καὶ Τηρεὺς καὶ γίνεται ἔποψ».

Καὶ ἄλλοι δὲ ἐπεξερχόμενοι τὰ κατὰ τὴν Πρόκνην καὶ τὴν Φιλομήλας, ὁ Κόνων καὶ ὁ Ζηνόβιος καὶ Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος καὶ ὁ Τζέτζης, συμφωνοῦσι καθόλου εἰπεῖν τῷ Ἀπολλοδώρῳ. Ὁ Εὐστάθιος διηγεῖται μὲν ὅτι τὴν Φιλομήλας ὁ Τηρεὺς ἔλαβε γυναῖκα, ἔφθαιρε δὲ βιασάμενος καὶ ἐγλωτσοτόμησε τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Πρόκνην, λέγει δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὅτι μετεβλήθη ἡ μὲν Φιλομήλα εἰς χελιδόνα, ἡ δὲ Πρόκνη εἰς ἀηδὼνα.

Κόνων παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 136, 18 «Τηρεὺς βρασιλεὺς Θρακῶν τῶν περὶ Δαυλίαν καὶ τὴν ἄλλην Φωκίδα ἄγεται Πρόκνην γυναῖκα τὴν Πανδίωνος βασιλεύοντος Ἀθηνῶν καὶ ἐπεμάνη καὶ ἐμίγη ἀκούσῃ Φιλομήλας τῆς ἀδελφῆς Πρόκνης καὶ τέμνει τὴν αὐτῆς γλῶσσαν δεδιὼς τὸν ἐκ λόγων θράμβον. Ἡ δὲ πέπλον ὑφαίνουσα γράφει τὰ πάθη τοῖς νήμασι· καὶ ἡ Πρόκνη μαθοῦσα καὶ ἀμυνομένη παρατίθησιν αὐτῷ δεῖπνον τὰ αὐτοῦ γεννήματα. Ὁ δὲ Τηρεὺς μαθὼν τὸ μύθος τοῦ δείπνου ἀπ' αὐτῆς Πρόκνης

ἔδωκε αὐτὴν τε καὶ τὴν ἀδελφὴν ὡς συνεργὸν ξίφει ἀνελεῖν. Τὰς δὲ μῦθος λαβῶν ἐντεῦθεν *Πρόκνη μὲν ἀηδόνα ποιεῖ, Φιλομήλην δὲ χελιδόνα*,

Ζηηόβ. Γ', 14 «Πανδίων θυγατέρας ἐσχηκώς δύο, Πρόκνην καὶ Φιλομήλην, ἠγάγετο νυμφίον ἐπὶ τῇ Πρόκνῃ τὸν Τηρέα· ὁ δὲ τῆς Φιλομήλας ἐρσθεὶς καὶ βικσάμενος αὐτὴν, ἵνα μὴ τινὶ τὸ γεγονός ἐξείπῃ, τὴν γλῶσσαν αὐτῆς ἀπέτεμεν. Ἐκεῖνη δὲ πέπλω (Γρ. δ' ἐν πέπλω) ὑφάνασα γράμματα διὰ τούτων ἐμήνησε Πρόκνη τὰς ἰδίας συμφορὰς. Μαθοῦσα τοῖνον ἢ Πρόκνη τὰ συμβάντα τῇ Φιλομήλῃ ἴτυν ἀπέκτεινε, ὃν εἶχε παῖδα ἐκ Τηρέως, καὶ αὐτῷ περὶ τὴν τὰ τοῦ παιδὸς μέλη εἰς βρῶσιν. Γνοὺς δὲ τὸ γεγονός ὁ Τηρεὺς τὴν Πρόκνην καὶ Φιλομήλην ἀπ' αὐτοῦ φευγούσας ἔδωκεν· αἱ δὲ καταλαμβανόμεναι ἠΰξαντο ἀφικεῖς γενέσθαι καὶ μετεβλήθησαν *Πρόκνη μὲν εἰς ἀηδόνα, Φιλομήλην δὲ εἰς χελιδόνα*.

Ἄχιλλ. Τάτ. Ε', 5 «Ἀηδῶν καὶ χελιδῶν καὶ ἔποψ πάντες ἄνθρωποι καὶ πάντες ὄρνιθες. Ἐποψ ὁ ἀνὴρ, αἱ δύο γυναικες *Φιλομήλην χελιδῶν καὶ*

Πρόκνη ἀηδῶν».

Τζέτζ. Ἰστορ. Ζ', 459 (σελ. 258 Κισλ.):

Τῷ βσιλεῖ τῷ Ἀθηναῶν Πανδίονι τὴν κλησιν ἄρρενες παῖδες ἦσαν τε καὶ θυγατέρες δύο, Πρόκνη καὶ Φιλομήλην δέ. Τὴν Πρόκνην δὲ ζευγύει ἄνδρὶ Τηρεῖ τοῦ τῶν Θρακῶν ἔθνους ἐξωρημένῳ· ὅσπερ λαβῶν τὴν σύζυγον ἀπήγαγεν εἰς Θράκην. Ποθούσης Φιλομήλην δὲ τὴν ἀδελφὴν τῆς Πρόκνης, εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπελθὼν Τηρεὺς αὐτὴν λαμβάνει ἀποκομίσαι βουληθεὶς τῇ ἐκυτοῦ συζύγῳ. Ἀθέσμως ταύτη δὲ μιγεῖς γλῶτταν αὐτῆς θερίζει, ἥπερ ἴστοι ποικίλματι στόματι χρῆσάμενη τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτῆς πάντα λεπτῶς μηνύει. Ἡ δὲ Τηρέως τὸν υἱὸν καὶ ἐκυτῆς τὸν ἴτυν σφάξασα καθεψήσασα εἰστίσσε Τηρέα· ὃς ἐκ χειρῶν καὶ κεφαλῆς καὶ τῶν ἀκρωτηρίων σαρῶς ἐπέγνω τὸ βρωθέν. Οἱ δὲ θεοὶ ἐκεῖνας εἰς ὄρνιθι μεταβάλλουσι, *Πρόκνην εἰς ἀηδόνα, τὴν Φιλομήλην ἡμεῖσαν πάλιν εἰς χελιδόνα*.

Εὐστάθ. Παρκεβολ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 1875, 4 «Πανδίωνος Ἀττικοῦ τυράννου γίνεται Πρόκνη καὶ Φιλομήλην. Τούτων ἢ Φιλομήλην γαμμεῖται Τηρεῖ τῷ Θρακί καὶ γίνεται τῷ μετοικισμῷ ἐξ Ἀττικῆς γυναικὸς Θρακικῆ. Μέλλοντα δὲ ποτε Ἀθήναζε τὸν Τηρέα ἤκειν, ἰκέτευσεν ἢ γυνὴ τὴν ἀδελφὴν Πρόκνην ἐν τῷ ἐπικνήκειν συνενέγκασθαι. Ὁ δὲ ποιεῖ μὲν τοῦτο, περὶ δὲ τὴν ὁδὸν βιάζεται τὴν κόρην καὶ φθείρας γλωσσοτομεῖ, ὡς ἂν μὴ ἔχοι τῇ ἀδελφῇ ἐκκαλῆσαι τὸ πάθος. Ἀλλ' ἢ Πρόκνην ἐν ἴστοι ἐξυ-

φαίνει τὴν βίαν· καὶ ἐπεὶ μὴ εἶχε τῇ γλώττῃ, ἐκφαίνει τῇ χειρὶ. Καὶ ἢ Φιλομήλην τὴν τῆς ἀδελφῆς γλῶτταν ἀντισταθμᾶται τοῦ παιδὸς καὶ ἀνελοῦσα τὸν υἱὸν ἴτυν παραβάλλει τῷ ἀνδρὶ φαγεῖν. Ὁ δὲ παθὼν τὴν βρῶσιν ἀλλ' ὕστερον γνωρίζει τὸν παῖδα λειψάνοις μικροῖς τεκμηρήμενος· καὶ διώκει τὰς ἀδελφὰς τῷ παιδί συγκραθῶσιν αὐτάς. Αἱ δὲ φεύγουσιν καὶ τοὺς κρείττους αἰτητάμεναι περιέσσονται εἰς χελιδόνα μὲν ἢ Φιλομήλην, *Πρόκνη δὲ εἰς ἀηδόνα*». Πρβ. καὶ Οὐαγνήρον Τραγ. Ἀποσπ. Τόμ. Α', σελ. 391.

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς τοῦ Νόννου IB', 75 :

καὶ ἴστοπῶνος *Φιλομήλην*

διδίκα φωνήεντα σοφῶ γράψασα χιτῶν
ἔσσεται αἰολόδειρος ὑποτρύζουσα *χελιδῶν*
μαρτυρίην βοῶντα λιπογλώσσοιο σιωπῆς.

καὶ ΜΖ', 50 :

μνησαμένη δ' Ἰτύλοιο καὶ ἴστοπῶνος *Φιλομήλην*
σύνθροος αἰολόδειρος ἀνέκλαγεν *Ἀθίτις ἀηδῶν*.

καὶ ἐν τῇ Πηλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ Ε', 237 :

Ἄμφιπεριτρύζουσι *χελιδόνες*, ἐς δὲ με δάκρυ
βάλλουσιν γλυκερὸν κῶμα παρῶσάμεναι —
Ἦ φθονερά, πύσασθε, λαλητρίδες· οὐ γὰρ ἔγωγε
τὴν *Φιλομήλην* γλώσσα ἀπεθρισάμην.

Πρβ. καὶ Ἀνακρεοντεῖων δωδέκατον (Ποιητ. Λυρ. Βεργ. σελ. 1051 ἐκδ. γ') :

Τί σοι θέλεις ποιήσω,
Τί σοι, λάλη *χελιδῶν*;
τὰ τασά σευ τὰ κούφα
θέλεις λαβῶν ψαλίξω;
ἢ μᾶλλον ἐνδοθέν σευ
τὴν γλώσσα, ὡς ὁ Τηρεὺς
ἐκεῖνος, ἐκθερίζω;

Καὶ ἐξ ὧν δὲ παλαιότεροι λέγουσι σαφέστατα διδασκόμεθα ὅτι κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους ἢ Φιλομήλην μὲν μετεμορφώθη εἰς χελιδόνα, ἢ Πρόκνη δ' εἰς ἀηδόνα.

Ἐν τῇ Ῥητορικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Γ', 3 φέρεται «Τὸ δὲ Γοργίου εἰς τὴν *χελιδόνα*, ἐπεὶ κατ' αὐτοῦ πετομένη ἀφῆκε τὸ περὶ ττωμα, ἀριστα τῶν τραχικῶν εἶπε γὰρ· αἰσχρὸν γε, ὦ *Φιλομήλην*· ὄρνιθι γὰρ, εἰ ἐποίησεν, οὐκ αἰσχρὸν, παρθένῳ δὲ αἰσχρὸν. Εὖ οὖν ἐλοιδόρησεν εἰπὼν ὃ ἦν ἀλλ' οὐχ ὅ ἐστιν». Πρβ. καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 727 δ' «Γοργίας δὲ ὁ σοφιστής, *χελιδόνος* ἀφείσης ἐπ' αὐτὸν ἀπόπατον, ἀναβλέψας πρὸς αὐτὴν, οὐ καλὰ ταῦτα, εἶπεν, ὦ *Φιλομήλην*. Ἀναγνωστῆρόν δ' ἴσως παρὰ

τῷ Ἀριστοτέλει «Τὸ δὲ Γοργίου εἰς τὴν χελιδόνα — ἀπήρηται τοῦ τραγικοῦ».

Ἐν τοῖς Ὀρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 663 κεῖται :

A. Ἐκβίβασον, ὦ πρὸς τῶν θεῶν, αὐτήν, ἵνα
καὶ νῶ θεασώμεσθα τὴν ἀηδόνα.

B. Ἄλλ' εἰ δοκεῖ σφῶν, ταῦτα χρὴ δρᾶν. Ἡ Πρόκνη
ἔκθαινε καὶ σαυτὴν ἐπιδείκνυ τοῖς ξένοις.

Λέγεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Σχολίοις τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη σελ. 215,29 Διδ. α' Ἀηδόνα : τὴν Πρόκνην γαμετὴν οὔσαν, ἥτις εἰς ἀηδόνα μετεβλήθη. Πρβ. καὶ σελ. 215,46 κέξ.

Ἐν τῇ Ἰωνικῇ τῆς Εὐδοκίας εἶνε γεγραμμένον σελ. 327 «Αἱ δὲ φεύγουσσι καὶ τοὺς κρείττονας αἰτησάμεναι πεπεύσσονται εἰς χελιδόνα μὲν ἢ Πρόκνη, Φιλομήλα δὲ εἰς ἀηδόνα. Τινὲς δὲ τὴν Φιλομήλαν γαμετὴν Τηρέως εἶναι οἴονται εἰς ἀηδόνα μεταμορφωθείσαν, Πρόκνην δὲ τὴν βιασαμένην (Γρ. βεβιασμένην) καὶ εἰς χελιδόνα ἀπωρνεωμένην» (Πρβ. καὶ σελ. 240). Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἀγαθαρχίδου παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 443,21 «καὶ Φιλομήλαν μὲν ἀηδόνας ἐξαλλάξαι μορφήν, Τηρέα δὲ ἔποπος». Ἄλλ' ἴσως ἐπηρώθη ἢ ῥῆσις ἔχουσα κατ' ἀρχὰς ὧδε : «καὶ Φιλομήλαν μὲν (χελιδόνας, Πρόκνην δὲ) ἀηδόνας ἐξαλλάξαι μορφήν».

ὑπὸ τοῦ Ὑγίνου Fabul. 45 λέγεται ὅτι ἡ Πρόκνη μὲν μετεμορφώθη εἰς χελιδόνα, ἡ Φιλομήλα δὲ εἰς ἀηδόνα. Πρβ. καὶ Vergil. Georg. IV, 511 «qualis populea maerens Philomela sub umbra amissos queritur fetus» καὶ Martial. XIV, 75 «flet Philomela nefas incesti Tercoz, et quae muta puella fuit garrula fertur avis». Ἴδε Φορβιγῆρον Οὐεργιλ. Τόμ. Α', σελ. 114 ἐκδ. δ' καὶ Βλαυδήσιον Ἀριστοφ. Ὀρν. σελ. 213.

Ἀνακεφαλαιούμενοι τὰ εἰρημένα παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Ἑλλησι κυκλοῦμενον μῦθον περὶ τῶν συμβάντων ταῖς θυγατρῶσι τοῦ Πανδίωνος ἢ μὲν Πρόκνη μετεβλήθη εἰς ἀηδόνα, ἢ δὲ Φιλομήλα εἰς χελιδόνα. Εὐκόλως δὲ δυνάμεθα νὰ προΐδωμεν τὸ παρὰ τῷ Ἀγαθαρχίδῃ κείμενον, ὅπερ εἶνε ἴσως πλημμελές, καὶ τὸ ὑπὸ τῆς Εὐδοκίας γεγραμμένον οὐδενὸς ἄξιον ἓν. Ἄν δ' ὁ Βυζάντιος μὴ ἦτο παντελῶς ἀπειρος γραμμάτων, δὲν θὰ ἔγινυε τὸ ὑπὸ τοσούτων Ἑλλήνων λελεγμένον.

Ἐπεκαλεῖτο δ' ὑπὸ τῶν ποιητῶν Δαυλίας ἢ ἀηδῶν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης γράφων β.βλ. Β', 29 «πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ἐν ἀηδόνας μνήμη Δαυλίας ἢ ὄρνις ἐπωνόμασται». Πρβ. καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 727 δ' «Ἄρ' οὖν—διὰ τὸν μῦθον τὸν περὶ τὴν παιδοφονίαν ἀφοσιῶνται τὰς χελιδόνας ἄπωθεν ἡμᾶς πρὸς ἐκεῖνα τὰ πάθη διαβάλλοντες, ἐξ ὧν τὸν Τηρέα καὶ τὰς γυναῖκας τὰ μὲν δρᾶσαι, τὰ δὲ παθεῖν ἄθεσμον καὶ σφέτλια λέγουσι καὶ μέχρι νῦν Δαυλίας ἐπωνόμαζουσι τὰς ὄρνιθας;» καὶ Vergil. Cir. 200. Ἴδε καὶ Βεργίλιον Klein. Phil. Schr. Τόμ. Α', σελ. 442.

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ σελ. 250,8 φέρεται «Δαυλίαν κορώνην : ἀντι τοῦ ἀηδόνα· Ἀριστοφάνης διὰ τὸν μῦθον· ἔνοι τὴν δασεῖαν». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. καὶ Ζηνοβ. Γ', 14 «Δαυλίαν κορώνην : ἀντι τοῦ ἀηδόνα» καὶ Σουίδ. «Δαυλόν : τὸ δασύ· καὶ δαυλία κορώνη : ἡ ἀηδῶν, τουτέστιν ἡ δασεῖα.»

Ἐν τῇ Ἠλέκτρῃ τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 149 ὀνομάζεται ἡ ἀηδῶν Διδε ἀγγελος, περὶ οὗ εἶνε γεγραμμένα τάδε ἐν τοῖς παλαιοῖς σχολίοις : «Τὸ δὲ Διδε ἀγγελος ὅτι τὸ ἔαρ σημαίνει. Ὀμηρος· ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη, χλωρῆς ἀηδῶν, καλὸν ἀκίδησιν ἔκρος νέον ἰσταμένοιο—καὶ Σακφῶ· ἦρος ἀγγελος ἰμερόφωνος ἀηδῶν». Λέγεται δὲ καὶ ἡ χελιδῶν ἔαρ ἀγγελος, ὡς ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Σιμωνίδου (Ποιητ. Λυρ. Βεργκ. σελ. 1143 ἐκδ. γ') ἀγγελε κλυτὰ ἔαρως ἀδυόδμου, κυνέα χελιδοῦ. Ἴδε Βλαυδήσιον Σοφ. Ἠλέκτρ. σελ. 37 καὶ Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. σελ. 129.

Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ ἰχθύς ἐν τῷ Βυζαντικῷ ἑλληνισμῷ φιλομήλα καὶ ὑποκοριστικῶς φιλομηλίτσα. Ὁ Κορκαῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρ. τροφ. σελ. 186 «Κόκκυγες : Ἐσημειωσάμην ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 71) Φιλομήλας ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καλεῖσθαι τοὺς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Κόκκυγας περαθήμενος καὶ τὸ τοῦ σχολιάσαντος τὸν Ὀππιανὸν ψευδὲς ἔτυμον. Ἀκριβέστερον δὲ νῦν ἐπιστήσας τῷ ὀνόματι, εἰκάζω τοὺς Φιλομήλαν καλέσαντας τὸν Κόκκυγα, συγγέαι τὸν ἰχθύν τοῦτον τῇ Χελιδόνι (ἴδ. ἀνωτέρ. σελ. 68)· τῆς γὰρ εἰδὸς Φιλομήλαν ὑπὸ τινων ὀνομάσθαι ἀπὸ τῆς μυθευομένης Φιλομήλας, τῆς Πανδίωνος θυγατρὸς, τῆς μεταμορφωθείσης εἰς τὸ ὄρνισον τὴν χελιδόνα (ἴδ. Ἀπολλοδώρ. Βιβλιοθήκ. Γ, 14 § 8)». Πρβ. καὶ τὸ Γαλλογραφικὸν Λεξικὸν τοῦ Κοραῆ τὸ ὑπὸ τοῦ Μάμουκα ἐκδοθὲν σελ. 306.

Ἐν Τόμ. Ζ', σελ. 820,2 προσθετέον : Λέγεται δ' ὅμως ὑπὸ Μελίμου τοῦ Πλανουδῆ «ἔστιν ὅτε τὸ ἄν διτορεῖται καὶ ἀδικεῖται τὸ δὴ μόνον μὴ διτοροῦμενον» (Βχμ. Ἄν. Τόμ. Β', σελ. 35,19 καὶ 35. Πρβ. καὶ σελ. 36,4).

ΑΝ ΕΥΓΕΝΕΣ ΤΟ ΧΑΡΤΟΠΑΙΚΤΕΙΝ*

Ἐγγίζει ὁ μὴν τῆς ἀπόκρως ἀποῦ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας τούτας τῶν χριστιανικῶν κρονίων σιγῆ ὁ ἀμβων τῆς Ἐκκλησίας, προσκληθῆς τις οἰκοδομητικὴ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἕως δὲ φανῆ ὡς πάντη ἀκαιρος.

Αἱ γενεαὶ αἱ πρὸ τῆς ἐπινοήσεως τῶν παικτοχάρτων κατέτριβον ἄρα γε τὰς ὥρας τῆς ἀργίας ἀνικρότερον ἢ αἱ μετὰ τὴν ἐπινοήσιν τοῦ σκυνδάλου τοῦ καλουμένου χαρτοπαίγνιον;

Πολλάκις ἠπόρησα τοῦτο, εἰσερχόμενος εἰς αἰθούσας πληθούσας γνωστῶν μοι καὶ φίλων, συγκαθημένων παρὰ τραπέζας πρυσίνας, ἐφ' ὧν ὁ ἄργυρος ἔστιλβε καὶ ὁ χρυσός.

Πῶς διήγον οἱ ἄνθρωποι οἱ πρῖν; Ὡς φαίνεται, θὰ ἦτον ἀβίωτος ἐκεῖνων ὁ βίος. Νὰ μὴν ἔχουν χαρτιά νὰ παίζουσι! Χωρὶς χαρτιῶν, πῶς νὰ περιῶ κάποιος τὴν ὥραν; ἀπλῶς λεςχηνεύων; ἀλλ' αἱ λεςχηνεύει, τοῦτο κ' ἐκεῖνο, ἐνδιαφέρουν ποτὲ ὡσὰν τὰ χαρτιά; Ἐξέπικτος οἱ δειπνοσοφισταὶ ἐμειονέκτουσι μὴ εἰδότες τὸ χαρτοπαικτεῖν, ἐπλεονέκτησε δ' ἔκτοτε τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἄπορον εἶνε πῶς οὐδαμοῦ ἐστήθη μέχρι σήμερον ἀνδριάς εἰς τὸν ἐφευρέτην λυσιμερίμου τοιοῦτου καὶ παγκοσμίου ἀθύρματος, ἀνυψώσαντος τὰς Λέσχας εἰς χαρτοπαικτεῖα. Τί λέγω! τὰς Λέσχας εἰς χαρτοπαικτεῖα! ὁ λόγος βαρύνει, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα βαρύτερον τοῦ λόγου. Ἄς ἀναιρεθῆ τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ λόγος θὰ πέσῃ λειπόμενος.

Ἀπὸ τίνος ἄρα γε ἐποχῆς εἰσήχθησαν παρ' ἡμῖν τὰ παικτοχάρτα; Εἰκάζω ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου μόλις ἐπρόφρασε τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ μὲν εἶχον ἐπινοηθῆ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν, ὀνομαζόντων αὐτὰ *τάτταρ τὰς* (τέσσαρες ῥῆγας, ἢ βασιλεῖς, ἢ στέμματα) καὶ ἐπὶ τὸ συντομώτερον *τὰς ἢ τὰζ*, ἐξ ἐκεῖνων δὲ τὰ ἀπεμιμήθησαν οἱ Ἄραβες κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα, καὶ ἐκ τούτων τὰ εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἕνα αἰῶνα μετ' ἐκεῖνον, οἱ προκομμένοι οἱ Σταυροφόροι. Καὶ πρῶτον ἐξετυπώθησαν ἐν Αὐγούστα, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1275, ἔπειτα δ' ἐν Ἰταλίᾳ, ἐντὸς τοῦ 1299, καὶ βραδύτερον ἐν Γαλλίᾳ, ἐντὸς τοῦ 1392, ἐπὶ Καρόλου τοῦ Γ', πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ καὶ μόνου τὸ πρῶτον.

Ἐκτοτε διεδόθησαν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἐθεωρήθη μὲν ἀκολούθως ἡ δῆθεν παιδικὴ αὐτὴ ὡς ὀλεθρία, «φόνον καὶ κῆρα φέρουσα», διὸ καὶ πολλάκις ἀπηγορεύθη διὰ νόμων, ἐν Γαλλίᾳ δὲ μάλιστα, ἀλλ' ὅμως ἡ ἕξις κατίσχυσε παντὸς νόμου ἐπατάχθη ἐπανειλημμένως, ἀλλ' ὑπερίσχυσε πάντοτε ἀπόδειξις ὅτι τὸ ἐθελόγητον κακὸν ἀποβαίνει δυσσπόσχετον παρὰ τοῖς λαβοῦσι τὴν ἕξιν.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Συλλόγῳ τῇ 24 Ἰανουαρίου 1884.

Ὡς εἶδομεν, ἄλλα ἔθνη τὸ ἐπενόησαν, καὶ ἄλλα τὸ ἐφιλοδώρησαν εἰς ἡμᾶς· δὲν εἶνε λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον, ὅτι εἰς τὰς πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, ἕως δὲ καὶ ἀλλοῦ τῆς Ἑσπερίας, ὅπου δὲν ἔδωσα προσοχὴν, ἀπαντῶσιν ἔστιν ὅπου εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παροδίτου εἰκόνας ἀνηρητημέναι ἄνω τῆς θύρας τινῶν ἐμπολέων, καὶ παριστῶσαι Ἑλληνας φεαιοφόρους καὶ βρακοδύτης, χαρτοπαικτοῦντας ἐπὶ τὸ κωμικώτερον, εἰς σημεῖον ὅτι ἐκεῖ ἐπαλοῦντο καὶ παικτοχάρτα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμπορευμασι!

Ὅπουδ' ἦποτε, ἐνεποίησε τοῦτο ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμά μου ἀλγεινὴν. Πῶς! εἶπα κατ' ἐμυτὸν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν ἄρα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες κατεκυριεύθημεν ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς χαρτοπαικτικῆς, ὥστε νὰ προσωποποιῆται αὕτη ἐν τῇ περιβολῇ ἡμῶν καὶ ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ, καθὼς προσωποποιοῦν οἱ τῆς Ἑσπερίας κηποπῶλαι τὸ ἐμπόρευμα αὐτῶν ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ καὶ περιβολῇ τῶν Τούρκων; Καὶ εἶνε ἄρα γε τοῦτο ἄπταιστον; εἶνε ὀρθόν; Τί λέγουσι τὰ πρᾶγματα; Παρ' ἡμῖν μήποτε ἰδρύθησαν ἐπιφανῆ καὶ οἰονεὶ ἐπίσημα χαρτοπαικτεῖα καὶ κυβευτήρια, οἷα τὰ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Ὀμβούργῳ, ἐν Βάδῃ τῆς Βάδης, ἐν Βισβιάδῃ, ἐν Νεουχάιμ, ἐν Σαξωνοῖς, καὶ τὸ ἔτι καθεστηκῶς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης προσερχομένους βελαντιοτομοῦν ἐν Μοναχῷ; Ἡ παρ' ἡμῖν μήπως ἀνοῦν καὶ ἀκμάζουσι τὰ ἐργαστήρια ἐνθα κατασκευάζονται καὶ ἐκτυποῦνται τὰ τοιαῦτα χαρτιά; μὴ δὲν εἰσάγονται ἐκ τῆς Ἑσπερίας, ὡς κερτυροῦν τὰ τελωνεῖα καὶ ἐμαρτύρησαν ἐν παντὶ καιρῷ;

Τὸ δὲ τυφλότερον, ἐνῷ, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ γαλλικῇ τὸ πρῶτον αὐλῇ τὸ χαρτοπαίγνιον εἶχε τύχει χάριτος, ἡ γαλλικὴ αὐλὴ ὠνόμασε καὶ ἡ γαλλικὴ λεξιλογία παρεδέχθη ἔκτοτε τὸ ἐθνικὸν ὄνομα Γραικὸς (grec) ἀντὶ τοῦ ἐπιθέτου λαθροπαίκτης (tricheur), εἴτε Γάλλος ἢ ὁ κερτυρόμενος εἰς τὴν τοιαύτην αἰσχροκέρδειν, εἴτε Ἄγγλος, εἴτε Γερμανός, εἴτε Ἰταλιώτης· πολλὰ ἐγράφθησαν πρὸς ἔλεγχον τῆς κακοήθους τούτης μετονομασίας, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ἀναγρφομένη εἰς τὰ γαλλικὰ λεξικά, γλωσσικά τε καὶ ἐγκυκλοπαιδικὰ, μέχρι τοῦ τελευταίου, χάριν παραδείγματος, τοῦ ἐκδιδόμενου ὑπὸ Frousset καὶ ἔτι ὑπὸ τὰ τυπογραφικὰ πιεστήρια εὐρισκομένου, ἐνθα γράφεται ἀνευδοιάτως ὅτι *riquer la carte* σημαίνει «dans le langage des grecs» (ἐν τῇ τῶν γραικῶν διαλέκτῳ) ὀνομάζειν ἕνα τῶν παικτοχάρτων, ὅπως διακρίνεται ἀπὸ τῶν λοιπῶν.

Ἀκούετε; ἐν τῇ τῶν γραικῶν διαλέκτῳ! Καὶ ἀληθῶς μὲν τὸ g τοῦ grec τούτου δὲν γράφεται κεφαλαῖον, ὡς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ μικρὰ ἢ ἐπελάφρυνσις, καὶ ἄχαρις μετὰ τὴν τοσαύτην καταδίκην ἢ τοιαύτη χάρις.

Εἶνε βέβαιον ὅτι, ὅσον ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν καὶ ἂν χαρτοπαικτοῦμεν οἱ Ἕλληνες, πολὺ χαρτοπαικτοῦμεν καὶ ἡμεῖς· χαρτοπαι-

κτούμεν ἀπὸ τῶν καπηλείων μέχρι τῶν μελάρων· ἀλλ' οὐχ ἤττον τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων ἀποκηρύττομεν ὡς ἀτιμον τὸν λαθροπαικτοῦντα· οἱ δὲ τοιοῦτοι ἐξώλεις σπινθίζουσι καὶ μεταξὺ ἡμῶν, ὅσον μεταξὺ οἰουδήποτε ἔθνους ἐπὶ χρηστότητι ἡθῶν πεφημισμένου.

Τὸ κατ' ἐμὲ, ὑποκείμενον εἰς ἄρην προπαικτικὴν, μήποτε χαρτοπαικτῆσω πρὸς κέρδος ἢ ἐπαισθητὴν ζημίαν (καὶ ὅστις ἂν θέλῃ ἄς γελάσῃ πρὸς τὴν τοιαύτην σκωρικισμένην ιδέαν οἰκογενειάρχου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος), τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ αὐτὸ τὸ τιμίως χαρτοπαικτεῖν φρονῶ ὡς ἐπονεϊδιστον, ὁσάκις ἐκτρέπεται τῶν ὁρίων τῆς ἀπλῆς παιδιᾶς. Διότι ἰδοὺ πῶς σκέπτομαι· θὰ τὸ ἐξαγγείλω, καίτοι ἐκτιθέμενος εἰς τὸ νὰ φανῶ, μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν περὶ ἧς εἶπα, οἷος ὁ τράγος τοῦ μύθου, ὁ ἐξ ἀνωγαίου κατὰ χλευάζων τὸν λύκον.

Εἶνε ἄρα γε εὐπρεπὲς εἰς ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν συνκίθησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξιοπρεπείας τὸ νὰ κἀθηται ὅλας ὥρας πλησίον ἐνὸς τραπέζιου, ὅπως εἰ δυνατόν ἐξαναγκάσῃ τοὺς συνεταίρους νὰ μετακινώσωσιν εἰς τοὺς θύλακας τοῦ ὅσα ἂν ἐκθέσωσι χρήματα, πολλάκις δὲ καὶ ὅσα ἀφῆκαν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐνίοτε ὅσα οὔτε ἔχουν, ἀλλ' εἶν' ἐπάναγκες νὰ δανεισθῶσι; Καὶ παίζει λοιπὸν ὁ τοῦτο πράττων, ἢ σπουδάζει σπουδαιότατα; Ἄς εἴπῃ εἰλικρινῶς ἂν ὅτι παίζει δὲν εἶνε πρόφασις ὅλως κενῆ.

Τὸ νὰ σπουδάζῃ τις περὶ πορισμοῦ χρημάτων ἐν τῷ γραφείῳ ἢ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του, ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ, οὐδὲν ὄνειδος· ἕκαστος καταγίνεται νὰ εὐπορήσῃ ἢ νὰ πλουτήσῃ δι' ἐπαγγέλματός τινος ἐντίμου· ἀλλ' ὁ τρέπων καὶ τὴν παιδιάν αὐτὴν εἰς βιοποριστικὸν ἔργον διαδηλοῖ, ὅτι ἡ συνήθης ἐργασία δὲν ἐπάρκει εἰς τὰς χρεῖας ἢ εἰς τὴν ἀπλησίαν του, διὸ καταφεύγει καὶ εἰς τὴν παιδιάν, ὡς εἰς ἔργον ἐπίσης πρὸς αὐτὸν σπουδαῖον· τοῦτα δὲ ἀναντιρρήτως εἶνε ἀπρεπὲς, ἐπειδὴ ἡ παιδιὰ μετατρέπεται εἰς κυβεῖαν, καὶ οὔτε εἰς τὸ ἀξιοχρεῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου συμφέρει ἢ φήμη κυβευτοῦ, οὔτε ἡ τιμὴ του ἀνέχεται τοιοῦτο ἐπιθετον. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει πᾶς τις κατὰ πόσον οἱ διαχειριζόμενοι μάλιστα ξένα ἢ δημόσια χρήματα, δύνανται νὰ ὦσιν ἀνύποπτοι ἐν χαρτοπαικτικῇ σχετικῇ βερεῖα.

Μέχρι θεάματος καὶ μέχρις ὥρας τινὸς, ὁ χαρτοπαικτῶν πιστεύεται ὡς ἀληθῶς παίζων· ἐπέκεινα ὅμως τοῦ εὐλόγου θεάματος ἢ τῆς ἐπαρκοῦς ὥρας φερεῖται ὡς μὴ παίζων πλέον, ἀλλ' ὡς καλύπτων τὴν αἰσχροκέρδειαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀθῶς παιδιᾶς, καὶ ὡς ἀντιπαραταχθεὶς εἰς πυγμαχίαν, ἥπως ἢ αὐτὸς καταθραύσῃ τοὺς ὀδόντας τοῦ ἐναντίου του, ἢ αἰσθανθῇ τὴν ἰδίαν σιαγὸν κατὰ τεθραυσμένην ὑπ' ἐκεῖνου. Ἄν τὸ πάθῃ, ἐγείρεται ἔλεεινός· ἐλεεινός, ἐπειδὴ καὶ ἀδυνατεῖ νὰ κρούσῃ τὴν ἐκ τοῦ τραύματος ὀδονηρὰν συναίσθησιν. Πολλάκις ὁ ἥλιος τὸν εὕρισκει ἐκεῖ πελιδνὸν τὴν ὄψιν καὶ ἄθλιον· ὁ ἥλιος ἀνπέλλει εὐλογίαν καὶ χαρὰ τῆς φύσεως ἀνα-

νηρούσης, ἐνῶ τὰ κηρία ἀνάπτουν ἔτι ἐπὶ τῆς πρασίνης τραπέζης δακρυώδη καὶ κατηναλωμένα ὑπὸ τῆς πικνουχίδος· καταχθόνιον τι τοῦ κατὰ τρῦχαι τὴν ψυχὴν· αἰσθάνεται ἀχμῶδες τι ἐντὸς τῆς κεφαλῆς, φέρον στεῖρωσιν εἰς τὸν νοῦν, χαλῶν ὅ,τι ὑψηπετές, ὅ,τι ἀνθηρὸν ἐν τῇ φαντασίᾳ· αὐτὸν τι ἐν τοῖς στήθεσι μαρμαῖνον ὅ,τι ἐν αὐτοῖς ἀγαθὸν ἢ γενναῖον· αἰ πύριναί γλῶσσαι τῶν φώτων τῆς νυκτός, καταλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν λευκαυγῶν λαμπηδόνων τῆς ἰλαρᾶς ἡοῦς περὶ στανταὶ ὡς δαῖδες τῆς κολάσεως.

Καὶ ὁ χαρτοπαικτῆς βλέπει τὸ ἀπαίσιον τοῦτο ὄραμα· πλέον τοῦ χορευτοῦ, ὃν ὠσαύτως ἐπρόφρασεν ἡ ἀνατολὴ ἐκεῖνη, διότι οὗτος μὲν τὸ βλέπει μόνον διὰ τῶν ἐμμάτων, ἐνῶ ἐκεῖνος τὸ ἔχει καὶ ἐν τῇ ψυχῇ· ἀπέρχεται οἷκαδε ὡς αὐτόματον μᾶλλον ἢ ὡς λόγος ἐν σώματι· καὶ ὁ δὲν ἀπαντᾷ τὸν ἐργάτην ἐξεγεθέντα ἤδη τοῦ ὕπνου καὶ πορευόμενον ἐπ' εὐλογίαις, ἐνῶ αὐτὸς πορεύεται νὰ ζητήσῃ τὸν ὕπνον ἐπ' ἀναθέμασι· πρὸ τῆς κλίνης, ἀποροῖται ἀνυπομόνως τῇ δεκάκεισε τὰ φορέματά του, ἀλλὰ μὴ αἰσθανόμενος τοὺς θύλακας τῶν βρετῆς ἐκ τοῦ χρυσοῦ, ὡς ἦσαν ὅτε πρὸ τινῶν ὥρων τὰ ἐνεδύθη, καταρᾶται αὐτὸς ἑαυτὸν· πίπτει δὲ τότε ἐπὶ τῆς στρωμνῆς του βασανίζων τὸν νοῦν πόθεν νὰ πορισθῇ, καὶ πῶς ν' ἀναπληρώσῃ τὰ ἀποσκορπισθέντα.

Πίπτεις τώρα, πίπτεις εἰ δυνατόν, ὅτι ἡ τιμὴ εἶνε στερεῶς προσκεκολλημένη καὶ ἀδιάσειστος ἐντὸς οὕτω καταπεπονημένης ψυχῆς.

Ἄν, τούναντίον, κατορθώσῃ νὰ φέρῃ ἀναλγήτως τὸ τραῦμα, χεῖρον τοῦτο, ἐπειδὴ παρίσταται οἷος ἐθαῖ τῆς κυβεῖας—un joueur madré,— καὶ πρὸ τοιούτων μάλιστα χαρακτῆρων, τῇ ἀληθείᾳ, δίκαιον ἔχει πᾶς ἄνθρωπος κατὰ πάντα νὰ δυσπιστῇ. Γινώσκω ὅτι εὐπρεπὴς θεωρεῖται συνήθως ἡ τοιαύτη ἀταραξία, μάλιστα δὲ καὶ θαυμάζεται ὑπ' ἀνθρώπων ποῖος τινος ἀγωγῆς, ἀλλὰ πράγματι εἶνε ἀγενής καὶ μοχθηρὰ· πολλῶν ἐτῶν ἰδρωτῆς ἐντιμοὶ καὶ μόχθοι δυτεκπέραντοι οὐχὶ ἀναισθητῶς καθορῶνται ἐξηφανισμένοι ἐν ὀλίγαις ὥραις εἰς τοιοῦτους ἀναξίους ἀγῶνας, εἰμὴ ὑπὸ καρδιῶν πεπωρωμένων καὶ πνευμάτων μὴ δισταζόντων ἀπέναντι οἰωνδήποτε μέσων ἀθεμίτων ἵνα τοὺς ἀναπληρώσωσιν· ὁ ἐν ὑπουργήματι θὰ δωροδοκηθῇ, δικαστῆς θὰ δεκασθῇ, στρατιωτικὸς δὲν θὰ εὐορκῆται, δικηγόρος θὰ ἀπιστήσῃ ἢ θὰ ἀπληστήσῃ, ταμίας θὰ ὑπεξαίρεσῃ, ἔμπολεὺς θὰ νοθεύσῃ τὰ σταθμά, ἔμπορος ἢ τραπεζίτης θὰ καρὰδοκῆσῃ τὴν κατάλληλον στιγμήν ὅπως ἀνάψῃ τὴν λαμπάδα τῆς χρεωκοπίας· διότι ὡς ἱερωτέρα καὶ τῶν δέκα ἐντολῶν τηρεῖται μετὰξὺ χαρτοπαικτῶν ἢ ἀπότισις τοῦ δὴ λεγομένου χρέους τιμῆς (dette d'honneur)· σφετερισθητι, ἐξουδενώθητι, ἀτιμάσθητι, πωλήθητι, ἀλλὰ πλήρωσον ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων, καὶ μέχρις ὀβολοῦ, τὰ ὀφειλόμενα ἐκ τοῦ χαρτοπαιγνίου, ἔστω καὶ ἂν ὁ κερδησας σε ὑπάρχη κακοήθης τις ἄνθρωπος· ἐνῶ, ἂν χρεωστῆς εἰς τίμιόν τινος καὶ

χρηστὸν δανειστὴν, τὸν ἀφίνεις ὅλας πενταετηρίδας ἢ καὶ δεκαετηρίδας νὰ τήκεται περιμένων τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανείων.

«ὦ, βεβαίως· ὁ χαρτοπαίκτης λέγει ὅτι παίζει διὰ τὰ περᾶση ἢ ὦρα· ἀλλὰ θέλετε νὰ ἴδητε προφανεστάτα ὅτι κενὴ τοῦτο εἶνε πρόφασις; Παρατηρήσατε ὅτι, ἂν οἱ περὶ αὐτὸν λασχηνεύοντες ἀφῆνης ἀναφέρωσι τι περιεργείας ἄξιον, αὐτὸς οὐδὲ πρὸς στιγμὴν δικαίωται τὴν ἐνασχολησίν του ἵνα δώσῃ εἰς ἐκείνους προσοχὴν τινα, ἐκτὸς ἂν ἤκουεν ὅτι καίεται ἢ οἰκία του, ἢ ὅτι τὸ τέκνον του ἀποθνήσκει. Ἔρχονται ἀφῆνης εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην προσωπίδες (λέγω δὲ προσωπίδες θέλων νὰ εἶπω προσωπίδοφοροῦντες, καθὼς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κρηπίδες παρωνομάζοντο συνεμφαντικῶς οἱ πεζοὶ στρατιῶται, χλαμύδες δὲ οἱ ἱππεῖς, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν *maschere*, ἰταλιστὶ, καὶ *masques*, γαλλιστὶ, λέγονται οἱ προσωπεῖον φοροῦντες)· ἔρχονται προσωπίδες καὶ προχωροῦν εἰς τὰ δώματα ὅπου ἡ χαρτοπαίξις· ὁ χαρτοπαίκτης μόλις στρέφει τὸ πρόσωπον καὶ μειδιᾷ μειδιάμα βεβιασμένον πρὸς ἐκείνην ἐξ αὐτῶν, ἥτις τῷ ἀπευθύνει χαριολογίαν τινα, ἀνυπομονῶν πότε νὰ ἀρθεῖ εἰς τὴν ἡσυχίαν του, ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ἔργον του. — Εἰς ἄλλους τὰ ἀστεῖα, καλὴ προσωπίς· ἡμεῖς; ἐδῶ, ὡς βλέπετε, σπουδάζομεν. — Καὶ ὄντως, πρὸς τὸν χαρτοπαίκτην, ὁ θροῦς ἐκεῖνος τῶν μεταξίνων *dominow*, αἱ ὀξεῖαι παραφωνίαι τῶν προσωπίδων, μίξ χειραψίας πρότασις, ἐν κρυφολάλημα εἰς τὸ ὠτίον τοῦ, φορτικώτατοι φαίνονται περισπασμοί·

«— Πλέον δὲν φεύγουν αὐτοὶ οἱ *mascardes*; πολὺ ἐξανόστησαν.

»— Παῖος ἦτον αὐτὸς ποῦ σοῦ ὠμίλησε;

»— Ξεύρω κ' ἐγώ; ... Ἄτου! ἄτου! ἄτου! ῥήγας κοῦπα! ἄσος καρβῶ! βόλα! »

Διὰ τὰ περᾶση ἢ ὦρα! ἀλλ' ἡ ὦρα περᾶ καὶ ἂν παίζων τις θεματίζη ὀλίγιστα, ἐπειδὴ οὐχ ἦτον παθίνεται ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ παιγνίου· ἡ τυρλὴ τύχη καὶ τότε σκανδαλίζει κατατρέχουσα ἢ τέρπει συντρέχουσα.

« Πίνειν καὶ παίζειν καὶ δίκαια φρονεῖν », ἔλεγε τις ἀρχαῖος σοφός, Ἰων ὁ Χίος· δὲν ἔτυχε νὰ τὸν ἀναγνώσω, ἀλλ' ἀπήνητησα τὸ ῥητὸν αὐτοῦ τοῦτο ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ Κοραῆ, καὶ ἐκτοτε τὸ ἐνετύπωσα εἰς τὴν μνήμην μου ὡς μίαν τῶν πολυτίμων ὑποθηκῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων προγόνων, ὑποθηκῶν στεβῶν καὶ θαυμασιῶν καὶ τούτων, ὡς τὰ μαρμαρίνα ἐκείνων ἀριστουργήματα. « Πίνειν καὶ παίζειν καὶ δίκαια φρονεῖν » τούτῃστι φρονεῖν δίκαια, ἢ σωφρονεῖν, καὶ ἐν τῷ πίνειν καὶ ἐν τῷ παίζειν. Σοὶ εὐκρεστεῖ ἡ χαρτοπαίξις· ἔλαβες τὴν ἔξιν της, δυστυχῶς· ἀλλ' αἰδούμενος ἐκυτὸν καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων, μὴ θεματίζε ἢ τόσον μόνον, ὥστε νὰ παρίστασαι εὐγενῆς τὸ ἦθος καὶ ἐν τῇ καταδρομῇ, εὐγενῆς καὶ ἐν τῇ εὐμενείᾳ τῆς τύχης· θεματίζε τόσον μόνον, ὥστε νὰ πιστεύῃ πᾶς γινώ-

σκων τὰ κατὰ σέ (καὶ πολλὰ εἰς γινώσκονται τὰ καθ' ἡμᾶς πλέον ἢ ὡς νομίζομεν), ὅτι, ἂν μὲν ἐζημιώθῃς, ἡ ζημία εἶνε παίγιον τῶντι πρὸς τοὺς πόρους σου, ἂν δὲ ἐκέρδησες, καὶ τὸ κέρδος εἶνε ὅλως ἀνώδυνον πρὸς τοὺς πόρους τοῦ ἀντιπαίκτη.

Θὰ μ' ἐρωτήσῃ τις ἴσω; — Ἀλλὰ, τέλος πάντων, ἐν τίνι μέτρῳ δρίζεις νὰ θεματίζη ὁ χαρτοπαίκτης, ὡς ἀναλόγῳ πρὸς τὴν περιουσίαν του, ἂν ὑποτεθῇ ὡς πλούσιος; ὅπως μὴ σοι φανῇ ὡς κερδαλαϊόφρων, ἀλλ' ὡς ἀπλῶς διασκεδάζων τὸ ἀνικρὸν τῆς ἀργίας; — Γινώσκω ἐν μέτρῳ; καὶ φοβοῦμαι μὴ ἂν τὸ εἶπω φανῶ παρδοξολόγος· ἀλλ' ἔστω, γελάατε· ἤθελα, πᾶς ὅστις ἐλεεῖ συνήθως δι' ἐνὸς μόνου πενταλέπτου τὸν παρτυτικίζομενον αὐτῷ ἐπαίτην, νὰ μὴ ἐκθέτῃ πλείονα τῶν 10 λεπτῶν εἰς τὰς λόγλας τῆς λεγομένης *πρέφας* (*riques*), καὶ ἐπομένως ὅχι πλείονα τῶν 20 λεπτῶν εἰς τὰ ἀνθη (*treffies*)· 30 δὲ λεπτὰ εἰς τὰς *πλινθους* (*carreaux*) καὶ 40 εἰς τὰς κόπας (*coeurs*)· ἐν ὅμῳ δύναται εἰς τὰς λόγλας νὰ ἐκθέσῃ δραχμὰς 10, ὡς πᾶς ἄλλος τὰ δέκα λεπτὰ, θὰ ὤφειλεν εἰς ἑκκαστον πτωχὸν ἐπαίτην ἐν πεντάδραχμον· καὶ τότε, μάλιστα· οὗτος θὰ ἐπιστεύετο ὡς δυνάμενος νὰ θεματίζη ἀνωδύνως πεντάδραχμον, δεκάδραχμον ἢ καὶ εικοσάδραχμον ὡς ἐν λεπτὸν, ἀναλόγῳ πάντοτε πρὸς τὴν ἐλευθεριότητά του εἰς ἐπαίτας. Ἄλλ' ἀλούω τοὺς ἀναβοῶντας, — Καὶ πῶς! εἰς πάντα ἐπαίτην νὰ δίδῃ εικοσάδραχμον! Ἄλλ' οὕτω πῶς ἔδοι οἱ ἄποροι τῶν κατοίκων θὰ μετρημφίζοντο εἰς ἐπαίτας καὶ θὰ τὸν κατεπολιόρουν ἀπὸ φυλακῆς πρωίας μέχρι νυκτὸς· δὲν θὰ ἐπήρκει δ' εἰς τοῦτο οὔτε ποταμὸς χρυτορῶας. Δὲν εἶνε πρακτικὸν τὸ μέτρον σου.

Ὁμολογῶ ὡς μὴ πρακτικὸν τὸ μέτρον, ἀλλ' ὅμῳ; ἡ ἀναλογίκα ὑπάρχει σκρῆς, καὶ μόνον ὑπεδείχθη δι' αὐτῆς ὅ,τι καὶ ὅσον ἔδει.

Εἰς τῶν ἐπὶ βηθεῖ πλούτῳ φημιζομένων σήμερον τραπεζιτῶν τῆς Εὐρώπης, ὁ Ῥόσχιλδ, εἰσεληθῶ ποτε ὑπὸ περιεργείας εἰς τὸ κυβευτήριον τοῦ Ὁμβούργου, καὶ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ φίλου ὅστις εἶχε προσέλθει εἰς αὐτὸν, ἂν δὲν εἶχε διαθέσειν νὰ δοκιμάσῃ ὀλίγον τὴν τύχην, « Πρὸς τοιαύτην δοκιμήν, ἀπεκρίθη, δὲν εἶμαι ἀρκούντως πλούσιος. » Καὶ ὄντως, οἷοςδήποτε πλοῦτος, ἀρειδῶς ἀνοιγόμενος εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τύχης, ἐπὶ τέλους θὰ ἐστεῖρευσεν, ἐπειδὴ οὐδὲν ταύτης παρκαλογώτερον ἢ ἀπιττότερον ἢ ἐπιβουλότερον ἢ τυφλότερον. Ὅπως καὶ ὅσον ἂν θέλῃς ἀνάμιζον τὰ παικτικὸ-χαρτὰ ἢ τὴν τύχην καταφέρει τὰ τραύματά της ὡς γυνὴ σπασμωδοῦτα, ἥς αἱ χεῖρες παραπαίουν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ὄν τινα ἂν τύχῳσι καὶ ὅπου ἂν τύχῳσι καταφέρουν μίαν εἰς σέ καὶ μίαν εἰς τὸν ἐναντίον ἐναλλάξ, μέχρι πάντε, δεκτῶ ἢ δέκα· καὶ ἂν νομίτης ὅτι τὸ ἀνὰ μία ἐναλλάξ θὰ κοπάτῃ ἐπὶ τέλους, καὶ τότε προσθεματίσης, εἶνε ἱκανὴ νὰ προβῇ καὶ μέχρι δεκαπέντε, καὶ μέχρις εἴκοσιν, ἐξακολουθοῦσα νὰ παίη ἐναλλάξ ἀνὰ μίαν. Ἐπειτα, ἐνδέχεται νὰ καταφέρῃ δύο εἰς τὸν ἐναντίον, τρεῖς, τέσ-

σφαίρας ἢ πέντε εἰς τὸν ἐναντίον, καὶ μόνον μίαν εἰς σέ, ἢ τὰν ἀπάλιν δεκαπέντε ἢ καὶ εἴκοσι εἰς σέ, καὶ μόνον μίαν ἢ δύο εἰς τὸν ἐναντίον, ἢ καὶ τὰν ἀπάλιν. Μηδὲ πιστεύσης ὅτι, ἀφοῦ σ' ἐπάταξεν εἰκοσάκις, θὰ στρέψῃ ἀφελκτικῶς τὰ τραύματα καὶ πρὸς τὸν ἐναντίον· ἔστιν ὅτε εἶνε ἱκανὴ καὶ πεντάκις καὶ δεκάκις ἔτι νὰ σέ πκτάξῃ ἐν τῇ ἀλογίᾳ της. Τὰ πάντα εἶνε ἱκανή· οἰκνδήποτε σύμπτωσιν, οἰκνδήποτε ἀναισθηθῆναι· διότι οὐδὲν τὴν ἐμποδίζει, οὐδὲν τὴν ἀναγκάζει εἰς μέτρον ἢ ὄριον. Καθὼς ἐκλαμβάνεις ἐνίοτε ὅτι εὐρηκες τὰς ὁδοὺς της, οὕτως ἔρχεται ὦρα καθ' ἣν ὅπου ἂν τραπῆς πκτάσσεσαι· δὲν σώζεσαι, εἰμὴ ἂν ἐξέληθης τῆς τροχιάς της, δηλαδή τῆς τραπέζης ἐφ' ἣς σπασμωδεῖ· καὶ, ὦ τῆς ἀλογιστίας! συμβαίνει ν' ἀναχωρήσῃς τραυματικῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελλε νὰ παύσῃ τὴν καταφορὰν της καὶ νὰ σέ θεραπεύσῃ, ἂν ἔτι παρέμενες· ἀλλὰ καὶ ὁ παραμένων ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀλλοιωτέως ταύτης κινδυνεύει τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι αὐρίον ἢ μεθούριον, μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἢ ἓνα μῆνα, ἢ καὶ ἐν ὄλον ἔτος, ἐπιφυλάττει τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν οὐτινος ἐφείθη ἢ ὃν κινδύησε σταθερῶς κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἢ τὸ παρὸν ἔτος, καθήμενον ἐναντίον σου. Τὸ μόνον βέβαιον εἶνε, ὅτι ἐπὶ τέλους σὺ τε καὶ ὁ ἐναντίος θὰ ἔχετε νὰ παραπονήσῃτε ὅτι ἐπάθετε ἐν τῷ βλαβερῷ ἀνακούρισιν·—τὴν μόνον ἔτι ἀνακούρισιν ἣν οὐδεὶς ἀγαπᾷ.

Πρὸ εἴκοσι περίπου ἔτων, μετὰ δακρίων ἐκ Βιέννης εἰς Παρισίους διὰ τῆς Γερμανίας, διήλθον διὰ τοῦ Φραγκοφορτίου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ μικρὸν ἀπέχει τὸ Ὀμβούργον. Ἀνέβην ἕως ἐκεῖ, θελήσας νὰ λάβω ἰδέαν τινὰ τοῦ αὐτοῦ ἐναγοῦς ἱεροῦ τῆς Τύχης, τοῦ καζίου ὀνομαζομένου καὶ λίαν θυλουμένου κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ὑπὸ τῶν ἐρημερίδων. Ἐκεῖ συνέβη νὰ ἴδω καὶ τὸν πρῶτον βασιλέα τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανόν, πολιτικῶς ἐνδεδυμένον καὶ ἰστάμενον μετὰξὺ πολλῶν ἄλλων ὡς θεατὴν, ἐπειδὴ τὰ πάντα ἐν τοῖς κυβερτηρίοις ἐκείνοις, ἐπιβλεπομένοις ἀγρύπνως ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, εἶνε τὴν ὄβην εὐπρεπέστατα, μεγαλοπρεπέστατα μάλιστα· λαμπρὰ αἴθουσαι, ἀνάκλιτρα μεταξόπτια, κροσσοὶ χρυσοῦ, χρυσαὶ λυχνίαι, ὄροφαὶ καμποίκιοι, εἰκόνες ἀγλακί, ἀνακτόριος ὄλδος, ἀρχήστρα ἐνερμόνιος καὶ πολύρθογος, ἀναγνωστήριον περιούσιον, κῆποι καὶ λειμῶνες γέμοντες φυτῶν καὶ ἀνθέων ἐκ τῶν σπκνίων, ἄλση πκχύσικα, παρδάισοι μαγικοί, —καὶ τὰ πάντα δωρεὰν καθεκάστην, πλὴν τοῦ ξενοδοχείου ὅπου κατέλυσε.

Τὰ πάντα δωρεὰν, ἔτι καὶ ἂν ἀπέχῃς τῶν τραπέζων ὅπου τελοῦνται τῆς κυβείας τὰ μυστήρια. Οὐδεὶς σέ παρακινεῖ νὰ πλησιάζῃς, ἢ πλησιάζοντα, οὐδεὶς σέ ὑποχρεοῖ νὰ μυηθῇς σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ σὺ. Εἶσαι ἐλεύθερος. Αἱ τράπεζαι γέμουσι χρυσίων καὶ ἀργυρίων· ὁ τροχὸς τῆς ρολλίτης περιστρέφεται· ἐλελίξεται· δὲ κατ' ἐναντίον διεύθυνσιν ἐντὸς τῆς λεκάνης της τὸ ἐλεφάντινον ἐκεῖνο σφαιρίδιον, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ ὁποῦ περιμένεται

τῆς τύχης ἢ φάτις, ἀποσύρονται δ' ἔπειτα τὰ ἀργύρια καὶ τὰ χρυσία, καὶ θεματίζονται πάλιν ἄλλα ὑπὸ τῶν περικαθημένων ἢ περισταμένων· καὶ τινες μὲν τούτων γελοῦν, ἄλλοι δὲ μένουσι μὲ κεκηνῶς στόμα· οἱ μὲν ἐκέρδησαν, οἱ δὲ ἔχασαν. Λέγεις τότε κατὰ νοῦν· «Ἄν ἐγὼ τώρα ἐθεμάτιζα ἐν πεντάφραγκον, τοὺς ἀρτίους θὰ ἐπροτίμων ἀριθμούς.» — Πᾶ, τὰ, τρά! τὸ σφαιρίδιον ἔπεσεν εἰς ἀρτίον ἀριθμόν. — «Εἶδες; λέγεις πάλιν κατὰ νοῦν· τώρα, ἂν ἐπκίξω, θὰ ἐκέρδινα.» Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ μετέφρακα καὶ τὰ δύο πεντάφραγκα εἰς τοὺς ἀριθμούς τοῦ ἀναρτίου; — Πᾶ, τὰ, τρά! ἀριθμὸς ἀνάρτιος. Ἐγιναν τέσσαρα τὰ πεντάφραγκα. Ἐπειτα, μὲ τὸ αἰς ὑποθέσωμεν πάλιν τὰ πεντάφραγκα ἔγιναν ὀκτώ. Ἄν λοιπὸν ἐξέθετες ἐν μόνον πεντάφραγκον, τώρα θὰ ἀπέτυρες μετ' αὐτοῦ ἕτερα ἐπτά. Αἰσθάνεσαι ἤδη ὡς τινὰ πειρασμὸν εἰς τὰ ἐντὸς σου... οὐκί! φεῦγε μᾶλλον, φεῦγε! εἶνε ἡ Κίρκη, εἶνε αἱ Σειρήνες· πρόσχε μὴ σαγηνευθῆς, καὶ δὲν σέ μείνη ἔτι οὐδ' ὁ ναῦλος τῆς ἐπιστροφῆς σου οἴκαδε!

Ἐκεῖ λοιπὸν, ἐν Ὀμβούργῳ, εἶδα κύριόν τινὰ θεματίζοντα γραμματικῶς τραπέζικα χιλιοφραγκα, ἀνὰ πέντε ἢ ἑξ. Ἐφερον ἐντὸς τοῦ κόλπου του δεσμίδας τοιούτων. Ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἐκέρδησεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας φράγκων. Ἠγέρθη ἔπειτα ἐκ τοῦ καθίσματός του, ἐδίπλωσεν ἀμελῶς τὰ γραμματικά, τὰ ἐνεκοπίσθη, καὶ ἀνεχώρησεν ὡς θριαμβευτής. Οἱ τοῦ κυβερτηρίου ἐπόπται ὑπερειδίων ἐνῶ τὸν ἐβλεπον ἀπερχόμενον, καὶ ἤκουσα τούτων ἓνα λέγοντα πρὸς τὸν παρακκλήμενον· «Αὐτὸς ὁ κύριος ἀγνοεῖ ὅτι θὰ ἐπαναφέρῃ τὰ κέρδη ταῦτα ἢ σήμερον, ἢ αὐρίον, ἢ μετὰ ἐν ἔτος, ἢ μετὰ πέντε.» Ἴσπανός τις εἶχε κερδήσει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ἕως δύο ἑκατομμύρια, ἐκ τοῦ παιγνίου τούτου, ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ τέλους τὰ ἔσκαπεν εἰς ἡμέρας.

Ῥολλίνα λοιπὸν ἔδωκε καὶ Ῥολλίνα ἀφείλετο. Εἰς τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο κυβερτηρίον ἔτυχα θεατῆς καὶ ἄλλου τινὸς πκξικοπήματος τῆς τύχης τεραστείου ἀληθῶς. Ἄγγλος τις μέσης ἡλικίας, εὐρύνωτος, βρῦπους καὶ ἐκ τῆς οἰνοποσίας ἐφυρθε, ἔρχεται παραφῆρω σχεδὸν ποδὶ, καὶ θεματίζει ἐπὶ τοῦ μηδενικοῦ, ἦτοι ἐφ' ἐνὸς τῶν 37 ἀριθμῶν τοῦ κυβερτητικοῦ ἄβασκος τῆς ρολλίτης, ἐν εἰκοσάφραγκον· τὸ περικυλινδούμενον σφαιρίδιον πίπτει μετὰ τινὰς στιγμὰς ἐν τῷ μηδενικῷ, καὶ ὁ παίκτης κερδαίνει ἀντὶ τοῦ ἐνὸς εἰκοσάφραγκου τοῦ τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐξ αὐτῶν ἀφίνει τὰ ἐννέα, πάλιν ἐπὶ τοῦ μηδενικοῦ πίπτει ἐκ δευτέρου τὸ σφαιρίδιον ἐν τῷ μηδενικῷ, καὶ κερδαίνει· τριακονταπεντάκις ἐννέα εἰκοσάφραγκα ὁ αὐτὸς παίκτης. Τότε συνάγει ὄλα (ἑπτακισίλια φράγκα ἐξ ἐνὸς εἰκοσάφραγκου) τὰ μεταβάλλει ἐκεῖ εἰς χαρτονομίσματα χιλιοφραγκα, καὶ ἀναχωρεῖ ἱλαρὸς ὡς ὁ Φοῦβος καὶ ἄμα ἀνισσοσκελὴς ὡς ὁ Βάκχος.

Παρήλθον ἕως δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας· νὰ σου τον ἐπανέρχεται γελῶν,

β. μκτιζών ως είχαν αναχωρήσει, και κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὴν θέσιν τοῦ μηδενικοῦ προχωρήσας θεματίζει πάλιν ἐπ' αὐτοῦ ἐννέα εἰκοσάφραγκα. Τὸ σφαιρίδιον κυλίεται, κυλίεται, καταρῖβει, προσκόπτει εἰς τὰς ἀκωκὰς τοῦ ὄρεχαλκίνου δίσκου ὅστις περιέχει τὰ οἰκίδια τῶν ἀριθμῶν, ἀνσκιρτᾷ, τέλος πίπτει, και, ὦ τοῦ θαύματος! μένει ἐν τῷ μηδενικῷ. Ὅλοι τότε οἱ περιεζάμενοι ἀνέδωσαν πρκατταμένον ἐπιφώνημα ἐκπλήξεως, και δικαίως.

Δύναται λοιπὸν ἡ τύχη και τοιαῦτα ἀλογίστευτα, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸν ἐπιδιώκοντα αὐτά! καθίσταται παρκαλάωμα τῆς πακιντροπίας της. Παρετηρήθη ἀκολούθως ὅτι ὁ κελός σου Ἄγγλος ἐκεῖνος ἔχανε πάντοτε ἀνά ὀλίγα, ἔως οὐ ἔχασεν ὄλα· ὡς ἐλέγετο δέ, ἔχατε και τρισχίλια φράγκα ἐξ ἰδίων του, ἐπειδὴ ἐθαρῖνθη πιστεύσας ὅτι εἶχε τὴν τύχην μεθ' ἐαυτοῦ.

Δύνασαι νὰ γίνης μάντις; νὰ γίνης σὺ αὐτὸς τὸ σφαιρίδιον ἐκεῖνο ἢ τὸ παικτόχαρτον; Ὅχι· ἔσο λοιπὸν φρόνιμος, και οὕτω σώζου ἀπέναντι τοῦ ἀλόγου και ἀκαταλογίτου ὁ λογικὸς και λελογισμένος.

Πολλοὶ τῶν παικτῶν προσπαθοῦν νὰ ἀνκαλύψωσι τὰς ἐν τοῖς ἀτακτήμασι τῆς τύχης· κατορθοῦν νὰ βλέπωσι μέχρι τινός, ὅτι κατὰ τοιοῦτον ἢ τοιαῦτο οὐστήμα ἀμύνεται τις κατὰ τῆς δικαιοσύνης; κατὰ πορὰς της και ἐπομένως καρποῦται ἐκ τῆς δικαιοσύνης ἐθελουδουεῖας της· ἀλλ' ἔρχεται ὀλεθρία στιγμή, ὦρα, ἡμέρα, ἔβδομας ὀλόκληρος, καθ' ἣν ἡ φορὰ καθίσταται ἐπιμόνω; ἐναντίκ, ναυαγεῖ δέ και ἡ ἀρίστη τῶν μεθόδων· και τότε, ὅσα ἂν ἐκερδήθησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν, ἐπιστρέφονται τάχιστα μετὰ και ἄλλων· οὐκ ὀλίγοι δέ τῶν παικτῶν, τέλεον ἀφκνισθέντες, ὤφθησαν ἀπηγχοτισμένοι ἐν τοῖς παρκαδείσοις τῶν μεγάλων ἐκείνων κυβευτηρίων· διὸ και ὑπῆρχεν ἀπηγορευμένη ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν ἢ τῶν ἐγγυρίων εἰς αὐτὰ εἴσοδος, μόνον δέ οἱ ξένοι ἦσαν δεκτοί· ἔως οὐ, μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ πρωσσικὸν στέμμα, κατηργήθησαν τὰ τοιαῦτα κατκώγια, και μόνον ἀπολείπεται σήμερον, ἀντι μεγάλων δωροδοκιῶν δικτηρούμενον, τὸ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Μοναχοῦ ζητεῖται δέ και τούτου ἡ κατάργησις, ὡς ὀνειδους τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἀληθῶς, οὐδεμία ὀλοότης διαπράττεται ἐν τοῖς κυβευτηρίοις ἐκείνοις, αὐστηρῶς ἐπιθλοπομένοις ὑπὸ τῆς ἐγγυρίου ἀρχῆς· ἐπειδὴ δέ οὐτε εἰς τὴν ἐμπειρίαν ἢ τέχνην οἰουδήποτε πακίτου ἀπάκειται τι, ἡ τύχη μένει ἀνεπηρέαστος και ἀκώλυτος ἐν τοῖς ἀτακτήμασιν αὐτῆς· ἀλλὰ και οὕτως ἀπεδείχθη ἐφ' ὀλας δεκαετηρίδας, ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ χαλινγωγηθῇ. Μηδεὶς πλανάσθω κατὰ τοῦτο· ἐν Φραγκοφορτίῳ κατοικοῦν πολλοὶ Ἑβραῖοι, τραπεζῖται πλοῖοιοι· ἀφοῦ αὐτοί, οἱ ἐν τῷ χρηματίζεσθαι ἐπιτηδειότατοι υἱοὶ τοῦ Ἰσραήλ, καιτοι ἀπέχοντες μόλις ἡμίσειαν ὦραν ἀπὸ τοῦ Ὀμβούργου, οὐδέποτε προσήρχοντο εἰς τὸ ἐκεῖ κυβευτήριο, τρανὸν τοῦτο σημεῖον ὅτι εἶχον κάμει καλῶς τοὺς λογαρισμούς των, και ὅτι ἐπὶ μακρὸν μελετήσαντες πᾶσαν μέθοδον, πᾶν μέτρον ἢ πᾶν σύστημα ὁ

δύναται νὰ συλλάβῃ ἀνθρώπινος νοῦς, εἶδον ὅτι ἐσύμφερεν ὄλωσ ἀπ' αὐτοῦ ν' ἀπέχωσι.

Ἐπανερχομαι εἰς τὰς παρ' ἡμῶν χαρτοπακίξιας, τὰς δῆθεν πρὸς διακῆδασιν τῶν σχολαίων ὤρων. Συνήθως ὁ χαρτοπακίκτης καθίσταται και γελοῖος, ὡς ἐπιβέβωπος εἰς μωράς τινὰς προλήψεις, ἀναξίως εὐπακιδεύτων ἀνθρώπων. Ἄν σὲ δώτῃ νὰ κόψῃς τὴν στιβάδα τῶν πακτοχαρτῶν ἀφοῦ τὰ ἀναμίξῃ, πρόσσεχε μὴ τὸ κάμῃς, ἐπειδὴ, ἂν συμβῇ νὰ χάσῃ, θὰ πακίξῃς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του σύ. Ἐν γένει, οἱ χαρτοπακικοῦντες δὲν στοχάζονται ὅτι ἡ τύχη ἀπάκειται εἰς τὰς ἰδίους των χεῖρας, ἀλλ' οὐδένα στέργει μύστην αὐτῆς, περιπακίζει δέ ὄλους, μὴ θέλουσα ὅτι ἐκεῖνοι θέλουν, ἀλλ' ὅτι αὐτῆ. Λέγω ὅτι ἀπάκειται εἰς τὰς χεῖρας των, και εἶνε τοῦτο φανερόν· δὲν εἶνε τῶντι ἀληθές, ὅτι ἂν μίκν φορὰν πλέον ἢ μίαν φορὰν ἤττον ἀνεμίγνουν αὐτοὶ τὰ πακτόχαρτα, ἢ κοπή τῆς στιβάδος θὰ ἀπέβκινεν ὄλωσ ἀλλοίκα; Κκαι ἀντι λοιπὸν νὰ αἰτιῶνται τοὺς ἰδίους των δεκτύλους, τὰς ἰδίους των χεῖρας, ὡς μὴ σταθεῖσας ὅπου ἐσύμφερε νὰ σταθῶσιν ἐν τῷ ἀναμιγνύειν τὰ πακτόχαρτα, ἢ ὡς σταθεῖσας ὅπου ἐσύμφερε νὰ μὴ σταθῶσι, διακί αἰτιῶνται τὸν κόψαντα; Διακί ἀνεμίξῃς τὰ πακτόχαρτα πρὶν μετὰ τὰ προτείνης; Διότι σ' ἐράκη ὅτι τὰ διέθεσες ἀποκρῶντως πρὸς κοπήν· ἀλλ' ἂν ἡ κοπή σὲ ἀπέβκῃ ἀπακίσιος, διακί θέλεις νὰ πακίω ἐγὼ και ὄχι σύ; Σὲ ἡμῶδισα ἐγὼ τοῦ νὰ τ' ἀναμίξῃς ἔτι ὅσον ἂν ἤθελες; ἢ σὲ παρκακίνησα ἐγὼ νὰ τ' ἀναμίξῃς ἔτι πλέον; Ὅχι. Θέλεις λοιπὸν ἐγὼ, ὅστις δὲν ἐκράτουν τὰ χαρτία, νὰ δυνηθῶ ὑπὲρ σοῦ ὅτι σὺ ὁ χεῖριζόμενος αὐτὰ δὲν ἡδυνηθῃς; Ὅπου ἐγὼ τὰ ἔκοψα, ἐκεῖ βεβκίως θὰ τὰ ἔκοπτα και ἂν μοὶ τὰ ἐπρότεινες ἀναμειγμένα ἄλλως πῶς. Λοιπὸν μὴ φκίνου τοῦ ἀκίσιου πακιδρωῖδης. Φαντάσου ἂν εἶχεν ἡ τύχη ὀδόντας και χεῖλη και ὄττα, πόσον ἀκούουσα ἢ πακμπόνηρος θὰ σὲ κατεῖθετι μ' ἐμὲ τὰ ἔβκλες διακί τοὺς παρκακίμοὺς ἢ ἐμπακίμοὺς τοὺς ὀποίους αὐτῆ γέλα, παρκακίβκλεν εἰς τὰς ἀρθρώσεις τῶν δεκτύλων σου!

Πολλοὶ βλασφημοῦν τὸν πάντη ἀμέτοχον και ἀθῶον ἀνθρωπον, ὅστις ἤλθε και ἐστῆθη ἢ ἐκάθησεν ὑπὸ ἀπλῆς παρκακίσεως πλησίον των, ὅτε ἤρχισεν ἐκ συμπτώσεως ἢ πρὸς αὐτοὺς κατὰφορὰ τῆς τύχης, ταύτην εἰς αὐτὸν ἀποδίδοντες. Τινὲς δέ και τολμοῦν νὰ παρκακίσιν εἰς ἀποστρόφους μᾶλλον ἢ ἤττον σκακίους, οὐ μόνον ὡς ἀβέλετροι οὕτως ἀποδεικνύμενοι, ἀλλὰ και ὡς ἀνάγωγοι ἐνίστε· τούτους ἂν ἐρωτήσης, τί συμβαίνει; πῶς διακονεῖται και πῶς διακπορκακίμεται εἰς τὰ πακτόχαρτά των ἢ εἰκαζομένη ἐπήρεια τοῦ δεκνος, ἐλθόντος πλησίον των, οὐδὲν ἄλλο ἔχουν ν' ἀποκρῖθῶσιν, ἢ ὅτι ἐξᾶπακτος ἐνασκεῖται εἰς τὰ χαρτία ἐπήρεια ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ πακλάκικς τὸ παρκακίησαν. Φεύγει, και τὸ χαρτί ἔρχεται οὐριον, και ἐπιστρέφει, και ὀγουρσοῦζεῖται τὸ χαρτί. — Παράδοξον! ὡς φαίνεται, πλὴν τοῦ μαγνητισμοῦ, ὑπάρχει και ἄλλη τις ἀκατανόμα-

στος ἔτι δύνάμεις, ιδίως εἰς τὰ παικτιόχαρτα ἐπενεργοῦσα, δύνάμεις νοοῦσα, δύνάμεις ὑπερφυσική, ἴσως, ἴσως δ' ἀντίθετος πόλος τῆς θείας ἐκείνης, ἥτις φυγοῦσα ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐθεράπευσε γυναικὰ πάσχουσαν καὶ ἀψυκμένην τοῦ φορέματός του. Ἄλλ' ἐκ τίνος ἀρὰ γε ἀποστάσεως ἡ ἐωσφορικὴ αὕτη δύνάμεις ἐνεργεῖ;

Μὴ ἐρώτα· νόει μόνον τὴν ἀνοιαν, ἢ κρῖνε τῆς ψυχῆς ἐκείνη; τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ φῶς.

Ἄλλοι φοβοῦνται μὴ χθῶσι τὰ κέρδη των ἂν τὰ ἀπαριθμήσωσιν· ἢ καὶ γελοιωδέστερα τούτων· ἂν, φερ' εἶπεῖν, ὁ ἀριστερὸς τῶν ποδῶν των ἀναπαύεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, ἢ τὰνάπαλιν· ἂν τὰ κλειδιά των εὐρίσκωνται ἐν τῷ δεξιῷ τῶν θυλάκων των ἢ τὰνάπαλιν· ἂν ἔχωσι τὰ ἀργύρια των χυτὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἢ συνηγμένα εἰς στήλας καὶ οἶονεὶ ὠχυρωμένα· ἂν τῶν νομισμάτων τὰ πρόσωπα, ἢ τὰ ἀντίθετα τῶν προσώπων ἦναι ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἄνω, ἂν, ἂν, ἂν... μυρίων εἰδῶν παιδαριωδία τοῖς φαίνονται ἐπιπρεάζουσαι τὴν τύχην των· παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ χαρτοπαικτοῦντες ἐν τοῖς καπηλείοις μεταξὺ δύο ἀλειμματοκηρίων δὲν εἶνε τόσοσιν δεισιδαίμονες, ὅσον αἱ ἐν τοῖς μελάθοις, ὑπὸ τὰ φῶτα τῶν ἀργυρῶν κηροπηγῶν καὶ τῶν χρυσοειδῶν λυχνιῶν. Τί θέλομεν ὅτι τεκμηριῶ τοῦτο; Μὴ ὅτι μόνον τὸ πρόσχημα τοῦ ἐξευγενισμοῦ ἀπεικλήθη ὑπὸ τῶν πολλῶν, τὸ δὲ βάθος μένει εἰσέτι ἀνεξευγένιστον καὶ ἀφώτιστον; Ἰεζάπαντος, ἄλλο δ' εὐγενικός καὶ ἄλλο δ' ὄντως εὐγενὴς ἄνθρωπος.

Καὶ τὸ ἔθος δὲ τοῦ νὰ χαρτοπαικτῶσιν ὄλοι ἀνεξικρέτως κατὰ τὴν παρκαμονὴν παντὸς νέου ἔτους, διὰ τὴν πρόληψιν ὅτι ὁ κερδήσων κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα κερδήσει, ὁ δὲ ζημιωθεὶς ζημιωθήσεται καθ' ὅλον τὸ ἐπερχόμενον ἔτος, εἶνε φυσικῶ τῷ λόγῳ μωρότατον· διότι, πρῶτον μὲν εἶνε ἀρὰ γε ἐν ταῖς δέλτοις τῆς αἰωνιότητος πρώτη τοῦ ἔτους ἡ ἡμέρα τὴν ὁποῖαν δοξάζομεν ὡς τοιαύτην; Πᾶσα ἡμέρα, πᾶσα ὥρα καὶ πᾶν δευτερόλεπτον τῆς ὥρας, μὴ δὲν εἶνε τὸ τέλος ἐνὸς ἔτους καὶ ἡ ἀρχὴ ἐνὸς ἄλλου; Τοῦτο θέλει ὁ φυσικὸς λόγος, καὶ τοῦτο εἶνε· ἄλλ' ἂν, κατὰ τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν, πρώτη τοῦ ἔτους ἦτον ἄλλοτε ἢ πρώτη τοῦ σεπτεμβρίου, μετηνέχθη λοιπὸν καὶ ἡ ἀπκρτία (le bagage) τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν ἔκτοτε εἰς τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς ἰκνουαρίου, καὶ τοῦτο, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ἔσφαλε, μετενεγκὸν τὴν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς εἰκοστήν τοῦ δεκεμβρίου; Ὅπωςδὴποτε, θὰ ἠυχόμεν νὰ ἐδίδετο εἰς τὸν Σύλλογον Παρνασσῶν καὶ μόνον τὸ χιλιοστὸν τῶν ὄσα μέλλουν νὰ κερδήτωσι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅχι οἱ κερδήσαντες ἐν ταῖς χαρτοπαικτικαῖς τῆς παρκαμονῆς του, ἀλλ' οἱ ζημιωθέντες· τὸ χιλιοστὸν τοῦτο θὰ ὑπερήκει πρὸς ἀνέγερσιν εὐρεῖας καὶ μεγαλοπρεπεστάτης πρὸς αὐτὸν οἰκοδομῆς.

Πανθ' ὄσα ὀλίγα ἀπηρίθμησεν σμικρύνουσι προφανῶς τοῦ ἀνθρώπου

τὸ ὄψος· καὶ δὲν ὁμολογεῖ μὲν τοῦτο ἡ κοινωνία, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τῆς τὸ βλέπει, καὶ πολλοὶ δὲ παῖκται ἔτι δὲν ἐπωρώθησαν τόσοσιν, ὥστε νὰ μὴ τὸ συναισθάνωνται ἀμυδρῶς. Ἄν δὲ μεταξὺ ἀνδρῶν ἢ πρὸς κέρδος χαρτοπαικτικὰ παρίσταται οὕτως οἰκτρὰ, μεταξὺ γυναικῶν φαίνεται μυσαροτάτη, ὅτι ἡ γυνὴ καὶ διὰ τοιούτων μέσων ἀφορᾷ εἰς χορήματα· κατὰρα δὲ Θεοῦ μεταξὺ νεανίσκων, καὶ μάλιστα διὰ τὰ χαρτοπαίγνικα τὰ ὅλως ἀτεχνῆ καὶ εἰς τὴν τυρλὴν ἐκδεδομένα τύχην· ταῦτα, ἔστω καὶ ἐλαφρότατα, ὄφειλε νὰ ἔχη ἀποκεκηρυγμένα πᾶσα οἰκία χρηστή· πᾶσα δὲ πολιτεία, πρὸς τὸν λαὸν στοργὴν τινα τρέφουσα, ἔδει νὰ καταδιώκῃ αὐστηρότατα, ὅπου ἂν τὰ ὠσφραίνετο ὡς εἰς τὸ δημόσιον προσιτά.

Ὡς γνωστὸν, αἱ Ἀθηναὶ γέμουσι σήμερον τοιούτων ὀλεθρίων καταγωγῶν, καὶ οὐδεμία σχεδὸν ἀπαγόρευσις, οὔτε φροντίς· ὡς ἂν μὴ ἐπρόκειτο περὶ ἐπιδημικῆς νόσου, καὶ ταύτης ἐκ τῶν κακοθησεστάτων, ἐπειδὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς τρέφει καὶ τὴν ἀργίαν, ἀγεῖ δὲ καὶ εἰς τὰς τραγικωτάτας τῶν καταστροφῶν· ἀλλ' ὡς ἔλεγεν ἀρχαῖός τις ῥήτωρ (ὁ Ἀνδοκίδης ἐν λόγῳ γ' κατὰ Ἀλκιβιάδου) «ἡμεῖς, ἐν μὲν ταῖς τραγωδίαις» τοιαῦτα θεωροῦντες, δεινὰ νομίζομεν, γινόμενα δ' ἐν τῇ πόλει ὄρωντες, οὐδὲν φροντίζομεν· καίτοι ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἐπιστάμεθα πότερον, οὕτω γεννηταὶ ἢ πέπλαστα ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ταῦτα δὲ σαφῶς εἰδότες οὕτω ὑπεπραγμένον, ῥαθύμως φέρομεν.»

Ἀνακεφαλαίων ὄσα εἶπα, ὅτι τὸ χαρτοπαικτεῖν καὶ ὑπὸ ἀπλήν ὑποψίαν φιλοκερδείας, οὐχὶ δὲ προφανεστάτης παιδικῆς χάριν, ἀβελτέρων καὶ ἀγενοῶν ψυχῶν ἴδιον, καλῶς γινώσκω ὅτι ἐλάλησεν περὶ ἀνθρώπων, οἵτινες ἥκιστα πάντων εἶνε διατεθειμένοι νὰ δίδωσι προσοχὴν εἰς οἰκισθῆποτε κρίσεις· ἀλλὰ καίτοι εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ ἔντρομος φωνὴ ἀνθρώπου βλέποντος ὁμοίον του ὀλισθίνοντα εἰς βάραθρον, ἀναδίδεται ὁμῶς αὕτη, καὶ τοῦλάχιστον τιμᾷ τὴ μύχιον αἰσθημα τοῦ βάλλοντος αὐτήν, ἔστω καὶ εἰς μάτην· ἄλλοι, ὧν τὰ βήματα κατευθύνονται πρὸς τὸ αὐτὸ βάραθρον, ἔτως ἀκούσασιν καὶ ἐγκαίρως ἐξ αὐτῆς προφυλαχθῶσι.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑΤΑ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ*

Α'

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ *

Ἡ ἄριξις τοῦ Χουρσίτου εἰς Ἰωάννινα τῷ ὄντι ἔδωκε νέαν μορφήν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐσυστάλησαν οἱ ἐπίβουλοι πασάδες, ἐμψυχώθησαν τὰ στρατεύματα, ἐφωδιάσθησαν ἀπὸ σιτηρέσια, πολεμοφόδια καὶ μισθοὺς καὶ ὀπωπιῶν ἀνεκάλεσε καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ πολυπαθοῦς Πάσο Ἰσμαήλ πασᾶ ὅστις συνομιλήσας σπουδαίως καὶ εὐνοϊκῶς μετὰ τὸν Χουρσίτην τὸν εὗρε κατὰ πάντα σύμφωνον εἰς τὰς συμβουλὰς του. Ὅθεν, ἀφοῦ ἔσφαξεν ἀρκετοὺς ὡς ἐνόησεν Τούρκους τε καὶ χριστιανοὺς ἐμπροσθεν τῆς μεγάλης πύλης τοῦ παλατιοῦ του, διὰ νὰ δώσῃ φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς λοιποὺς, κινεῖ ἐν σῶμα μετὰ τὸν Σιλιχτάρην του (σπκθάριον), στενοχωρεῖ τὴν προλαβοῦσαν θέσιν ἔξω τοῦ νησιῦ καὶ τὴν ἐξουσιάζει ἐκ δευτέρου μ' ὄλον τοὺς ἐν αὐτῇ στρατιώτας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἀκνεώσας τὴν ἐκεῖθεν πολιορκίαν ἐμπόδισε τὴν εἴσοδον τῶν ζωοτροφιῶν.

Τὸ φθάσιμον τοῦ Χουρσίτου εἰς τὸ στρατόπεδον ἔδωκε τρόπον καὶ εἰς τοὺς ἀποστάτας ὅθεν φοβηθέντες ὁ τε Σιλιχτάρης, Ἄγος Τάηρ Ἀμπάζης καὶ Ἀλέξης Νούτζος μ' ὄλον τὸ σῶμα τῶν Σουλιωτῶν καὶ παραιτήσαντες τὰς θέσεις ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ πλησίον τοῦ Σουλίου χωρία. Ὁ Χουρσίτης διὰ νὰ μὴ χάσῃ ταιαύτην εὐκαιρίαν διατάξας τὸν Πάσο Ἰσμαήλ ἐξ Ἰωαννίνων, τὸν Χασάν πασᾶ ἐξ Ἀρτης, ἐκστρατεύουν ἐξοπίσω των μετὰ ἑξὶς χιλιάδας στρατεύματα, οἵτινες ἐνωθέντες εἰς Δερβίζαν (χωρίον ἀπέναντι τοῦ Σουλίου) ἔπειτα ἀπὸ μικροῦς τινος ἀκροβολισμοῦ καὶ συμπλοκάς, μὴ δυνηθέντες οἱ ἀποστάται νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν, ἐσύρθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα ὄρη τοῦ Σουλίου ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ προαστείου.

Ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς συλλογιζόμενος, ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς μετὰ τούτους καὶ τηλικαύτας δυνάμεις, ἔπειτα ἀφ' ἑνὸς εἰκοσθετῆ πόλεμον καὶ τότε μετὰ τὰ ἄρματα τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τοῦ χρυσοῦ μόλις ἐδυνήθη νὰ καταδικμάτῃ τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας καὶ νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν μικροτάτην ὄρεινὴν περιφέρειαν τῆς πατρίδος των, δὲν ἐνέκρινε νὰ ἐκταχθῇ περικτήτω. Ὅθεν διὰ νὰ τροπολογήσῃ τὴν εἰς Ἰωάννινα ἐπιστροφὴν του, ἐνόμισεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποτον δὲν ἠδυνήθη νὰ τελειώσῃ μετὰ τὴν λεοντῆν νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς ἀλωπεκῆς ἀνταποκρίνεται μετὰ τὸν Σιλιχτάρην καὶ λοιποὺς

* Συνέχεια τοῦ ἐν τόμ. ζ' σελ. 979.

Ἀλθανοὺς ἀποστάτας, μετὰ τοὺς Σουλιώτας καπετάναιους καὶ Ἀλέξη Νούτζον, τοὺς ὑπόσχεται ἀμνηστῆσαι τῶν πεπραγμένων μετὰ χάρτι-χουμαγιῶν, ὅταν ἀφήσουν τὰ ὄπλα, ἔλθουν καὶ προσκυνήσουν τὸν σερασκέρ Χουρσίτην. Οἱ Ἀλθανοὶ ἀκούσαντες τοιαύτας ὑποσχέσεις ἤρξαντο νὰ κλονίζωνται· οἱ δὲ Σουλιῶται καὶ Ἀλέξης Νούτζος ἔχοντες ἐνδύμυχον τὸ μυστικὸν μέγα ἀντικείμενον τῆς ἐταιρίας ἐπέμενον. Τέλος διαιρεθέντες οἱ μὲν Σουλιῶται, Ἄγος, Τάηρ καὶ Ἀλέξης ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, ὁ δὲ Σιλιχτάρ Πότας μετὰ τὸ σῶμα τοῦ προσκυνήσας διηυθύνθη μετὰ τὸν Πάσο Ἰσμαήλ πασᾶ εἰς Ἰωάννινα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος αἱ εἰδήσεις ὅτι ἐσήκωσαν τὰ ὄπλα οἱ Πελοποννήσιοι, ὅτι ἐφόνευσαν διαφόρους Ὀθωμανοὺς, ὅτι κινδυνεύει τὸ κέντρον τοῦ ἡγεμόνος (ἡ Τριπολιτζᾶ), αἱ γυναῖκες του καὶ οἱ θησαυροὶ του, ὅτι ἐκλείθησαν τὰ Δερβένια, ὅτι ἀπεστάτησεν ἡ Λεβαδεία καὶ ὁ Σάλωνας, ὅτι καὶ ἕτεροι διάφοροι ἐπαρχίαί τῆς Ἑλλάδος σκόπευον νὰ ἀποστατήσουν. Μετὰ τὰς εἰδήσεις ταύτας οἱ ταχυδρόμοι ἔφερον καὶ μερικὰς τῶν χριστιανῶν ἐκ Πάτρας κέφαλάς καὶ τινὰς ἀτελεῖς τῶν χωρικῶν τῆς Πελοποννήσου σημάζας.

Ὁ Χουρσίτης νομίσας ὅτι πάντα ταῦτα ἐνεργοῦνται διὰ συνέργίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔθεσε ἀντικρὺ τῶν φρούριων καὶ τὰς κεφαλὰς καὶ τὰς σημαίας ὑπ' ὄψιν τοῦ τυράννου καὶ ἐν ᾧ διευθύνει σπουδαίως τὸν κεχαγιστὸν μετὰ διάφορα στρατεύματα διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Μεσολογγίου νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διευθύνει καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνη παρομοίως μετὰ ἀρκετὰ στρατεύματα νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῆς Θετταλίας καὶ Βοιωτίας εἰς τὰ Δερβένια (εἰς τὸν Ἰσθμὸν) τῆς Κορίνθου. Ὁ μὲν κεχαγιστὸς ἐκ τῆς Αἰτωλίας διὰ τῶν Καστελλίων ἔπειτα ἀπὸ διαφόρους συμπλοκάς πυρπολήσας τὴν Κορίνθον καὶ τὸ Ἄργος ἐφθασεν εἰς Τριπολιτζᾶ. Ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης εὐρὼν γενναίαν ἀντίστασιν εἰς τὰς Θερμοπύλας ἀπὸ τὸν νέον Σπαρτιάτην Λεωνίδα καπετάν Ἀθανάσιον Δαῖκον δὲν ἠδυνήθη μετὰ εὐκολίαν νὰ προχωρήτῃ εἰμὴ μετὰ μίαν μεγίστην σραγὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδίου Α. Διάκου.

Ὁ Χουρσίτης γυμναζόμενος ἐκ νεαρῆς τοῦ ἡλικίας εἰς τὰ σημαντικώτερα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους στρατιωτικὰ ὑπουργήματα, ὦν καὶ φύσει γενναίως ψυχῆς ἔγεινεν ἐμπειρότατος εἰς τὰ τοῦ πολέμου. Ὅθεν, διὰ νὰ ἐπιφέρῃ ἀφηνιδίως κείριον πληγὴν ἀπελπισίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ συμφώνως μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν δύο διὰ τὴν Πελοπόννησον σωμάτων, ὄμνη διὰ νυκτὸς μετὰ διάφορα ἐπίτηδες κατέσκευασμένῃ πλοιάριον εἰς τὸ νησί, τὸ ὅποτον ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἀρκετὴν σφαγὴν καὶ ἀνθίστασιν ἐξουσιάσας συλλαμβάνει ἅπαντας τοὺς αὐτὸ φυλάττοντας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἕως χιλίου τὸν ἀριθμὸν, καὶ τοὺς μὲν ἀρχηγοὺς ἐξοπλίσας ἐφυλάκωσε, τοὺς δὲ στρατιώτας ἀρήσας ἐλευθέρους διηυθύνθη ἕκαστος εἰς τὴν πατρίδα του. Μετ'

οὐ πολλὰς πράττει τὸ ἴδιον διὰ τὴν ἐξουσίαν τὰ Λιθάρια καὶ Πύργον ὁμοῦς εὐρῶν μεγαλειτέρην ἀντίστασιν μὴ εὐτυχήσασα καὶ ἢ προστιμωσθεῖσα ἐν ταῦτῳ ὑπόνομος ἀπέτυχε. Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ Σουλῳῶται καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ πρίγγηπος Ἰψηλάντη κατὰ τῆς Βλαχομπογδανίας, ἐμψυχωθέντες ἐξήλθον ἐκ τῶν ὄρεινῶν θέσεων καὶ συνῆλθον μετὰ διάφορα σώματα ἀποστακτῶν Ἑλλήνων ἐξουσιάζουν ὅλα τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων χωρὶς καὶ πολιορκοῦν τρόπον τινὰ τὸ στρατόπεδον. Διεργάγη τέλος πάντων ἡ ἀποστασία καὶ εἰς διάφορα ἕτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἰς Ἁγίον ὄρος, εἰς Νιάουστον, εἰς Ὀλυμπον, εἰς Δημητριάδα καὶ ἐσχάτως εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Θεωρῶν ταῦτα πάντα ὁ Χουρσίτης μετὰ ἀθημονίαν, διατάττει τὸν Δράμαλιν καὶ ἐκστρατεύει μετὰ σπουδὴν διὰ τὴν Λάρισσαν, ὅστις ὀρμητικῶς ὡς μονιὸς ἄγριος καταπραΰνει τοὺς ἀθῶνους καὶ ἀόπλους γεωργοὺς τῆς Θετταλικῆς καὶ προχωρῆσας ἕως τὴν Μακρονήσαν τῆς Δημητριάδος τὴν ἀνδραποδίζει ὁμοῦ τὴν Πορτάργιαν, Βῶλον καὶ ἕτερα τινὰ πέριξ τῆς Μαγνησίας χωρὶς³¹. Ταῦτοχρόνως ὁ Χουρσίτης ἀναφερθεὶς εἰς τὸ διβάνι περὶ πάντων δίδει γνώμην, ὅτι διὰ τὴν ἀπελπισθῆ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ αὐτουργὸς τῆς ἀποστασίας τῶν Ἑλλήνων, ἀνάγκη παῖσα νὰ θανατωθῶν οἱ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξόριστοι υἱοὶ του. Ὁ σουλτάνος μὴ ἔχων ὀλιγωτέρην διψαν διὰ τὴν ῥοφήσῃ τὰ αἵματα τῆς γενεᾶς τοῦ τυράννου, διατάττει καὶ ἀποκεφαλίζονται ὁ τε Βελῆ πασᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ Μεχμέτ πασᾶς, ὁ μικρότερος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Σκλήχ πασᾶς καὶ τελευταῖον ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἀδιάκριτον τῆς ἀπελπισίας ἀντίστασιν ὁ Μουχτάρ πασᾶς, ὅπου ἐφρονεῖται εἰς τὴν συμπλοκὴν, καὶ ὁ Μετζομπόνος (πατήρ τοῦ Ἰλμάζην ἐκ Τεπελένι) καὶ ἄπαντες σχεδὸν οἱ σωματοφύλακες τοῦ Μουχτάρ ἕως ἑκατόν. Ἀφ' οὗ μ' ὅλα ταῦτα ἡ ἀποστασία δὲν ἐλαττοῦσαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερκαυξάνει καὶ ἐξάπτεται ἀθημονῶν ὁ Χουρσίτης καὶ περιερχόμενος ὡς λέων ὠρυόμενος, στρέφει κατὰ τοῦ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶ, τὸν καταρᾶται ὡς πρωταίτιον τῆς ἀποστασίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς βασιλείας καὶ ὀργίζεται εἰς ἄκρον ἐναντίον του. Ὅθεν τὸν διατάττει ἐντόνως νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν πολιορκούντων Σουλῳῶν μετὰ πολλὰ ὀλίγους στρατιώτας (οἵτινες μόλις τοῦ ἐπέμειναν διὰ τὴν στέρησιν τῆς χρηματικῆς ὕλης) διὰ τὴν ἀπομακρύνῃ καὶ, εἰ δυνατόν, νὰ νικηθῇ καὶ ἐκπέσῃ τῆς ὑπολήψεώς του. Ὁ ἄθλιος Πάστο Ἰσμαήλ μεταχειρισθεὶς ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ῥητορικῆς του ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην καὶ μὴ δυνηθεὶς, ἐκστρατεύσας, ἐτοποθετήθη εἰς μίαν θέσιν τριῶν ὠρῶν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων κατὰ μεσημβρίαν μεταξὺ χιλιάδων ἑλληνικῶν ὀπλων, ὅπου ἐδοκίμασε μεγαλωτάτας δυστυχίας καὶ κινδύνους.

Τοῦ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶ (πρὶν ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰ βασίλεια) πρὸς τοὺς ἄλλοις τοῦ ἐδόθησαν μυστικὰ φερμάνια, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ

³¹ Θετταλικὴ Μαγνησία.

πασᾶ νὰ σφάζῃ ὅλους τοὺς ἰσχυροτέρους μπέηδες καὶ ἀγάδες τῆς Ἀλβανίας, νὰ καταδαφίσῃ ὅλα τὰ φρούρια τῆς Ἠπείρου καὶ νὰ ἐξοντώσῃ διόλου τὴν δύναμιν τῶν Ἀλβανῶν. Ἐθεσπίσθη καὶ ἀπκγόρευσις μυστικῶς λιανετιναμὲ (κατάρκ. βασιλικὴ) νὰ μὴ δοθῇ πλέον εἰς ἀλβανικὴν φυλὴν τίτλος βαξουρατίου. Τοιαῦτα διατάττων ὁ σουλτάνος ἠγνόει ὁ ἀνόητος ὅτι γίνεται τὸ μεγαλειότερον μέρος τῆς ἐταιρίας εἰς τὸ νὰ θριαμβέουσιν τὰ ὄπλα τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν.

Οἱ μπέηδες τῆς Ἀλβανίας ἐπληροφορήθησαν τὰς μυστικὰς ταύτας προσταγὰς τοῦ σουλτάνου (καθότι παῖς τις δὲν ἀγνοεῖ ὅτι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας ταύτης δὲν φυλάττονται), καὶ μολονότι ὁ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶς διὰ τὴν τοῦ ἡσυχαστῆ καὶ ἀποκοιμήσῃ ἀνκφερθεὶς καὶ εἰς τὸ διβάνι ἔφερεν ἐνὸς ἐκάστου φερμάνι διὰ τὴν εἶνε ἡτραλισμένη καὶ ἡ ζωὴ τῶν καὶ ἡ περιουσίαν των, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐξελείψῃ διόλου τὴν ὑπόψιν ταύτην ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν Ἀλβανῶν. Τοῦτου ἕνεκα οἱ Ἀλβανῆται δὲν ἐπεθύμουν τὸν ἀρκανισμόν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ αὕτη ἡ αἰτίη ἦτις ἐστάθη μεγαλειτέρη ἀρῆσος ἐδοθήθησαν τὴν ἀνθεξίν του. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀλβανίας μολονότι ἀμαθεῖς καὶ βάρβαροὶ γυμναζόμενοι τόσους χρόνους ὑπὸ τὴν ἀκαδημίαν τῆς πικνουργίας τοῦ τυράννου ἔμαθον ὅσην τοὺς ἤκει πολιτικὴν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς υπέρξεώς των. Οὗτοι δὲν ἐπεθύμουν ἐκ δευτέρου τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δὲν ἐπεθύμουν ἐν ταῦτῳ νὰ λάβῃ τὴν καθέδραν του καὶ ὁ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶς ἀλλ' ἐνεδρεύοντες ἐσκόπουν νὰ κατορθώσουν, ὥστε καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς νὰ ἐξολοθρευθῇ καὶ ὁ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶς νὰ μὴ ριζώσῃ εἰς τὴν Ἠπείρον, ἀλλὰ νὰ λάβῃ τὴν ἡγεμονίαν εἰς ἐξ αὐτῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ὑπερξίν των, νὰ νέμονται διὰ τῆς ἡγεμονίας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταταρανῶσι τοὺς δυστυχεῖς Ἑλληνας, καθότι ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐνόμιζον ὡς ἀποθήκην τῆς Ἠπείρου· πλὴν «ἀλλὰ μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲ θεὸς κελεύει». Ἡ σύγχυσις τοῦ Χουρσίτη μετὰ τοῦ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶ ἔδωκεν αἰτίαν διὰ τὴν δοκιμάσασιν τὸν σκοπὸν των οἱ Ἀλβανοί, ὅτι λαβῶν αὐστηρὰν βασιλικὴν προσταγὴν ὁ Χουρσίτης, ὅτι, ἐὰν ἐντὸς τόσων ἡμερῶν προθεσμίας δὲν ἤθελε πέμψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ τυράννου, θέλει λάβῃ τὸν τόπον του, στενοχωρηθεὶς καθ' ὑπερβολὴν συγκροτεῖ συμβούλιον ἀφ' ὅλους τοὺς ἀξιωματούκους τῆς Ἀλβανίας, ἐρωτᾷ τίνι τρόπῳ ἤθελε θυνηθῆ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν βασιλικὴν ταύτην σφοδρὰν προσταγὴν. Οὗτοι οἵτινες πρὸ πολλοῦ περιέμενον μίαν τοιαύτην εὐκαιρίαν, προβάλλουν ὅτι ἐπειδὴ ὅλοι οἱ Ἀλβανῆται ὑποπτευόμενοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου (μετὰ τὸ νὰ ἐστάθησαν διάφορα ὄργανα τῆς καταδρομῆς του), δὲν θέλουν νὰ πολεμήσουν ἀληθῶς ἐναντίον του· εἴθε, ἐὰν ὁ Πάστο Ἰσμαήλ πασᾶς δὲν λείψῃ ἐκ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἰωαννίνων, θεωροῦμεν δύσκολον νὰ λάβῃ πέρασ αὕτη ἡ βασιλικὴ προστα-

γή· ἐὰν δὲ τοῦτο γείνη, ὑποσχόμεθα ὅσον οὐπω τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὠργανίζοντο ταῦτα κατὰ τοῦ Πασόμπη (ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν μόλις λαβὼν τὴν ἀδειαν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ Ἄγιο Μουχουρτάρης καὶ Ταῆρ Ἀμπάζης μὲ τὸ τουρκικὸν σῶμα, ὁ Μάρκο Μπότζαρης μὲ τοὺς Σουλιώτας καὶ διάφοροι καπεταναῶι μὲ ἀρκετὸν στρατιωτικὸν ἑλληνικόν, συσσωματωθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἀνδραποδίσουν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἄρταν, λαφυραγωγῆσουν καί, εἰ δυνατόν, ἀποτινάξουν

ὡς ὅτι ἀπομακρυνόμενοι φεύγουν διὰ τὰ Ἰωάννινα (πιθανὸν νὰ εἶχον συνεννοηθῆ καὶ μὲ τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἀλβανούς) καὶ φεύγοντες ἐδιέσθησαν καὶ οὗτοι ν' ἀφήσουν τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ὀπίσθεν εἰς Ἀκρνανικὴν καὶ Αἰτωλίαν.

Τοῦτο τὸ αἴτιον νὰ φύγη ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Πρεβεζα, εἰς ἣν φρουραρχῶν ὁ Ἀχμέτ πασᾶς υἱὸς τοῦ Πάστο Ἰσμαῆλ πασᾶ καὶ ὑστερούμενος διόλου ζοφοτροφίης ἔφθασεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἐβιάζετο νὰ ἀρπάξῃ τὸν ὀλίγον ἐξ ἀραποσίτου ἄρτον τῶν κατοίκων Πρεβεζάνων νὰ τρέφῃ τὴν φρουράν του.

Ὁ Χουρσίτης ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν τῶν Ἀλβανῶν ὑπόσχεσιν δὲν ἠμέλησε νὰ ἐνεργήσῃ τὰ λεγόμενα ἄρτζ μαχτζάρια (γενικὰς ἀναφορὰς) ἀφ' ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν ἐγκρίτων τῆς Ἀλβανίας καὶ νὰ διευθύνῃ ἐπισήμους (δηλ. μετὰ ἰλαμίων τῶν καδίδων) εἰς τὸ δεβλέτι καὶ λαβὼν ἀπάντησιν ὅτι ὁ σουλτάνος δὲν τὰ ἐνέκρινεν ἐνήργησε καὶ ἐκ δευτέρου. Ὁ Πάστο Ἰσμαῆλ πασᾶς καταταραχυνόμενος εἰς τὴν λεηλατουμένην πόλιν τῆς Ἄρτης μακρὰν τοῦ Χουρσίτου ἐπληροφόρειτο ἐκ τῶν κατασκοπῶν του λεπτομερῶς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐνεργείας, ὅστις εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασε κατὰστασιν ἦτο μυριάκις εὐχαριστημένους νὰ ἐξωσθῆ ἐκ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἰωαννίνων καὶ νὰ ἀπεράσῃ ὡς καὶ εἰς τὰ πέρατα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους νὰ ζήτῃ.

Ὁ Χαλέτης, ὡς εἴρηται, ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ Χουρσίτου, θεωρῶν ἐκ δευτέρου τὴν ἐπιμονὴν νὰ ζητῇ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Πάστο Ἰσμαῆλ πασᾶ νομίσας ὅτι δὲν θέλει δυναθῆ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ὑπόσχεσιν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ οὕτω λάβῃ εὐκαιρίαν νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ σουλτάνου ἐναντίον του καὶ νὰ τὸν ἀφρανίσῃ, ἔδωκε γνῶμην τοῦ βασιλέως διὰ νὰ δοκιμασθῆ καὶ ἡ τελευταία κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρότασις τοῦ Χουρσίτη. Ὅθεν γίνεται ἡ ἔκπτωσις τοῦ Πάστο Ἰσμαῆλ πασᾶ καὶ ἀντ' αὐτοῦ προσθέτεται καὶ τρίτον τοῦγι τοῦ Ὁμερ πασᾶ, διορίζεται ἡγεμὼν τῆς Ἡπείρου, διότι ἐκ τῆς ἀνάγκης καὶ νόμου μετὰθεσις. Ἡ ἔκπτωσις τοῦ Πάστο Ἰσμαῆλ δὲν ἔγινε μὲ τὴν συνειθισμένην τῆς ὀθωμανικῆς

ὑπερτάτης

τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποίαν ἐπισήμως δις ἔπεμψεν εἰς τὸ διβάνι καὶ περιπλέον διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐπιθυμητὴν δικδοχὴν τῆς ἡγεμονίας, συνομιλήσαντες ἰδιαιτέρως ἀπεφάσισαν νὰ τελειώσουν τὸν πόλεμον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μὲ τὸν θάνατόν του, κατκιστρῶνουν κατάλογον πόντων τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις κεκλεισμένων, πέμπουν σπουδαίως καὶ μετκακλοῦν τοὺς συγγενεῖς τῶν ἀφ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας καὶ τοὺς διακίττου ἀποφασιτικῶς νὰ προσκαλέσουν ὁ μὲν τὸν υἱόν, ὁ δὲ τὸν ἀδελφόν, ἐξ ἀδελφον καὶ ἀνεψιόν. Οὗτοι θεωροῦντες τὴν αὐστηρότητα τῆς ἀποφάσεως ταύτης καὶ φοβούμενοι μὴ πάθουν, πυρποληθοῦν καὶ δημευθοῦν τὰ ὑπάρχοντά των, ὡς τοὺς ἐφοβέριζον, στενοχωρηθέντες καθ' ὅλους τοὺς τρόπους, ἀπέρχονται καὶ ἄκοντες ἀπέναντι τῶν φρουρίων, προσκαλοῦν ἕκαστος τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς γνωστοποιοῦν τὴν γενικὴν ἀπόφασιν τῆς πατρίδος των, τοὺς παραστακίουν τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ κατάστασις ἐκάστου, τοὺς ὀρκίζουσι διὰ νὰ ἀφήσουν πλέον τὸν Ἀλῆ πασᾶ, νὰ ἐλθοῦν καὶ προσκυνήσουν, προσθέτοντες ὅτι ἐν ᾧ δὲν θέλει πάθει τινὰς, νὰ λάβουν καὶ τοὺς μισθοὺς των ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον.

Οἱ Ἀλβανίται τεταλαιπωρημένοι ὄντες μὲ τὰ ἐπακόλουθα δεινὰ δύο ἐτῶν σχεδὸν τῆς πολιτορκίας, ἀκούσαντες ταῦτα καὶ περιπλέον τὰς προτροπὰς τῶν πρὸ ὀλίγου συμμάχων τοῦ Ἄγου καὶ Ταῆρ Ἀμπάζης, ἐνέδωκαν. Ὅθεν περὶ τὰς αὐγάς μιᾶς νυκτὸς ἤνοιξεν ἐκ συμφώνου τὰς πύλας τῶν φρουρίων καὶ ἐξεληθόντες ἠνώθησαν μὲ τὸ στρατόπεδον. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἅμω εἰδοποιήθη τὴν τελευταίαν ἀπιστίαν τῶν στρατιωτῶν του, τρομάξας, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ ἰτζκαλέ καὶ μὲ ἕως ἐξήντα μόνον στρατιώτας λείψανα τῶν πρὸ δύο ἐτῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων στρατευμάτων, μὲ τὴν κυρὰ Βασιλική³² τὴν μόνην παρηγορίαν του, μὲ τὸν μικρὸν Μενθάκη καὶ Ἀθανάσιον Βάγιαν ἐκαρφώθη μεταξὺ τῶν θησαυρῶν του καὶ πολεμοφοδίων, καὶ διατάξας ν' ἀφήσουν τὰς πύλας τῶν φουρίων ἐλευθέρως μὲ σκοπόν, ὥστε, ἀφ' οὗ ἐμπλησθοῦν μὲ βασιλικὰ στρατεύματα, νὰ δώσῃ φωτιὰν τῶν ὄχι ὀλίγων χιλιᾶδων κανταρίων τῆς πυρίτιδος κόνεως νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του μὲ τοὺς θησαυρούς, τὸν Χουρσίτην μ' ὅλα τὰ βασιλικὰ στρατεύματα καὶ μὲ τὸ στρατόπεδον ἐν ἐνὶ λόγῳ.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὑποπευόμενος μιᾶς ἡμέρας τοιαύτην δυστυχή ἐποχὴν

³² Ἡ κυρὰ Βασιλικὴ κατήγετο ἀφ' ἐν χωρίον Πλέσσα ὀνομαζόμενον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Τζαμουρτίας γυνὴ χριστιανικῶτάτη καὶ μὲ μεγάλας ἀρετάς. Ὁ Ἀλῆς δὲν τὴν ἠγάπα τόσο διὰ τὴν ὠριότητά της, ὅσον διὰ τὴν φρόνησίν της, φυσικὴν εὐγένειαν καὶ ἀξιοσύνην.

εἶχε προβλέψει κατ' ἔτος ἐν πλῆθος κανταρίων πυρίτιδος κόνεως, ἀπο-
τεταμειυμένην εἰς διαφόρους ἀποθήκας ἔνδον τῶν φρουρίων· εἰς τὸν αὐτὸν
καὶ εἶχε κατασκευάσει μικρὰ ὑπονόμια μετ' ἄλλον ὅστε, ἀπ' οὗ δοθῆ τὸ
πῦρ εἰς μίαν ἀποθήκην νὰ διαδοθῆ εἰς ἄλλας διὰ μιᾶς. Τὸ τελευταῖον τοῦ-
το ἔργον τῆς ἀπελπισίας, ἂν ἤθελε βάλει εἰς πρᾶξιν, ἀναντιρρήτως οὐχί
μόνον τὸν ἑαυτὸν του μ' ὄλον τὸ στρατόπεδον ἤθελε καταστρέψῃ, ἀλλὰ
καὶ διαφόρους πέριξ κωμοπόλεις καὶ χωρία. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην πρὸ
πολλοῦ πληροφορηθεὶς ὁ Χουρσίτης, ἐμπόδισε μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν αὐτο-
μολησάντων νὰ εἰσέλθουν στρατεύματα εἰς τὰ φρούρια. Τρεῖς ἡμέρας ἔμε-
νον αἱ θύραι ἀνοικταὶ δίχως νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἐξέλθῃ τις. Μετὰ τὰς τρεῖς
ἡμέρας ποιήσαντες σημεῖά τινα εἰρηνικά, ἐδόθη ἡ ἄδεια διὰ συμφωνίης
νὰ εἰσέλθῃ φιλικῶ τῷ τρόπῳ ἀνθρώπος τις ἐκ μέρους τοῦ Χουρσίτου
νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ὄθεν διατάσσεται ὁ Σιλιχτάρης τὸν νὰ
λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ συνομιλήσῃ καὶ παρηγορήτῃ τὸν ἄθλιον γέροντα, ὅστις
λαβὼν μετ' ἑαυτοῦ του μέρος ἀρνίων καὶ λοιπὰ τοιαῦτα εἶδη ζωοτροφῶν,
ἀναγκαιότατα τῆς τοσαύτης δυστυχιοῦς καταστάσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ³³,
εἰσέρχεται· μετ' ὅσον δύο ὑπηρέτας ἕως τὴν ἐνδοτέρην φωλεάν· τοῦ δρᾶ-
κοντος, τὸν ὅποιον εὐρὼν καθήμενον μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ πολεμο-
φοδίων, μετ' ἑνὸς ἐπιχειρήσαντος πιστόλαν κατ' εὐθείαν τῆς πυρίτιδος
κόνεως, ἐπροσκύνησεν ἕως ἐδάφους κατὰ τὴν πρὸς τοὺς βεζυράδες ὀθω-
μανικὴν συνθήκην μ' ἐν σέβας βυθύτητον, γέμον ὅμως ἐπιβουλῆς καὶ ὑπο-
κρίσεως, καὶ ἀσπασάμενος τὰ ἔχνη τῶν ποδῶν του προσφέρει τὸ σελιάμ
(χαίρετισμός τῶν Ὀθωμανῶν) ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Σερασκέρ πασᾶ καὶ
μετ' ἑνὸς μεγαλειτέρου ὑπουλόγητα καὶ κολακείαν ἐρωτᾷ τὸ δεβλέτ χα-
τῆρ σερίρη του (χαίρετισμός ἐνδοξος ἀνήκων μόνον εἰς σημαντικὰ ἀποκεί-
μενα) τὸν παρηγορεῖ, τὸν περὶ τὴν ἀμετρον εὐσπλαγγίζην τῆς βα-
σιλείας καὶ τέλος τὸν γαργαλίζει μετ' ἑνὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐξιλεώσεως καὶ
ἀφέσεως τῶν πεπραγμένων πλημμελημάτων, ὅταν ὁμολογήσῃ τὸ «ἡμαρ-
τὸν» καὶ ζήτησῃ τὰ ἔλεος τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς μολονότι δὲν
ἠγνόει ὅτι αἱ τοιαῦται ὑποσχέσεις εἶνε διόλου ἀνύπαρκτοι, διὰ τὸ γλυκὺ
τῆς ζωῆς ὅμως καὶ διὰ τὸ δυνήθη ἕως νὰ ἀπατήσῃ καὶ τελευταῖον τὸν
Χουρσίτην, ἐνδίδει εἰς τὴν διαπραγματεύσειν³⁴ καὶ δὲν ζητεῖ ἕτερόν τι, εἰ-
μὴ νὰ μὴ θανατωθῇ πρὶν λάβῃ τὴν χάριν τοῦ βασιλέως νὰ διευθυνθῇ
ἐμοῦ μετ' ἄλλους τοὺς θησαυρούς του νὰ τοὺς προσφέρῃ εἰς τὸ θησαυροφυ-
λάκειόν του, νὰ ἀξιωθῇ τὸ νοῦρι τζεμάλι του (τὸ φῶς τοῦ προσώπου του),

³³ Εἰς τασαύτην δυστυχίαν κατήντησεν ἕκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ζωοτροφῶν, ὅστε μόνος
του περιερχόμενος καθημερινῶς εἰς ἕν περιβόλι τοῦ χαρμελιοῦ εἰσάγαγε χόρτα διὰ τὴν θείαν
πεύση τὴν πείναν του.

³⁴ Εἰς τὴν διαπραγματεύσειν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετεχειρίσθη ὁ Χουρσίτης Ἐβραῖόν τινα
Ἰωαννίτην φρόνιμον, ὅστις πολλάκις εἰσηλθεν εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐξήλθε περὶ τοῦτου.

νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ διὰ ζωῆς τὴν τελευταίαν φορὰν τῆς ζωῆς του· πρὸς λό-
γους, καὶ μετὰ ταῦτα, ἂν ἀποθάνῃ, πηγαίνει εὐχαριστημένος εἰς τὸν Ἄδην.

Κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν ὁ λύκος ζωντανὸς δὲν πηγαίνει εἰς τὴν
ἀγοράν, διότι ὁ Ἀλῆς δὲν εἶχε ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὰ βασίλεια μετ' οὐαύ-
την κατασχύνην καταδεδεικασμένους, εἰ μὴ ἄμκ ἤρξατο ἡ διαπραγμα-
τεύσις συνεννοηθεὶς μετ' ἑνὸς Ἀγο Μουχουρντάρην καὶ Ταῆρ Ἀμπάζην, μετ'
τὸν Σιλιχτάρη του καὶ λοιποὺς τοὺς πλέον πιστοτέρους του, ἔδωκε σχέ-
διον, ὅστε, ἂν κατάρθωσῃ τὴν εἰς βασιλεύουσαν διευθύνσιν του, νὰ εὐρε-
θοῦν συσσωματωμένοι εἰς τὰ στενά τῶν Γρεβενῶν νὰ τὸν ἀρπάσουσιν ἐκ
τῶν χειρῶν τῆς φρουρᾶς ἐμοῦ μετ' ὅσους θησαυρούς του καὶ νὰ τὸν ἀσφα-
λίσουσιν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Σουλίου, τὸ ὅποιον ἐδάστα εἰσέτι ὑπὸ τὴν
ἐξουσίαν του διὰ τοῦ Ἀχμέτ Τζάλε ὡς εἰρηται· «ἀλλὰ λογαριάζει ὁ
γαῖδαρος κ' ἀλλ' ὁ γαῖδουράρης» τὸ τῆς παροιμίας. Ὁ Χουρσίτης δὲν ἤτο
τόσον ἀναίσθητος, ὅστε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ σουλτάνος θέλει καταδεχθῆ
ποτε μίαν τοιαύτην συνθήκην ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν ὑπόληψιν μιᾶς τοι-
αύτης ὑπεροπτικῆς βασιλείας καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἐν ταύτῃ ἐπιμονὴν
καὶ σκληρότητα τοῦ Μκχμούτη, ἀλλὰ διὰ τὸ νὰ κολακεύσῃ τὰς ψευδεῖς
ἐλπίδας τῆς φαντασίας του, «Μάλιστα, τοῦ ἀποκρίνεται· ἡ ζήτησις σου
εἶνε ἡ μικροτέρα κοντὰ εἰς ἕνα βασιλέα φύσει συμπαθῆ καὶ εὐσπλαγγίζον
καὶ κατὰλληλος· εἰς τὴν φιλανθρωπίαν του θέλει εὐκολύνη τὴν συγκα-
τάθεσίν του μετ' ἄρξ μαχτῆράκ γενικῶς ἀπ' ὅλους τοὺς βεζυράδες, πα-
πάδες καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ στρατοπέδου καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβο-
λία μένει περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ὅταν καὶ ὁ ἴδιος μεσολαβήσῃ ἰδιαιτέρως
καὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν ἄλλο μινιστέρια. Πλὴν διὰ τὸ νὰ βαδί-
σωμεν νουεχῶς εἰς τὰς περὶ τοῦτου ἐνεργείας μας χωρὶς νὰ κινδυνεύσω-
μεν ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀποτύχωμεν, διὰ τὸ νὰ ἐπιστηριχθῶμεν εἰς τὴν πρὸς
τὴν βασιλείαν ὑποταγήν σου, ἀνάγκη νὰ παρδώσῃς τὰ φρούρια εἰς τὴν
ἐξουσίαν τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ ἴδιος μετ' ὅσους θησαυρούς
σου ζήτησον ὅποιον μέρος εὐχαριστεῖσαι, ν' ἀναπαυθῆς καὶ ἀσφαλισθῆς
μετ' ὑπόσχεσιν νὰ μὴ δοκιμάσῃς τὴν περὶ μικρὰν ὕβριν καὶ ἐνόχλησιν, ἕως
ὅτου ἐπιστρέψῃ ἡ βασιλικὴ τῶν ἀναφορῶν μας ἀπάντησις.»

Εἰς τοῦτο τὸ κερκάλιον ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔλαβε μεγάλην δυσκολίαν
καὶ ἀγῶνα νὰ ἐνδῶσῃ, διότι ἠλπίζε νὰ μὴ σαλεύσῃ ἀπὸ τὴν φωλεάν του·
πλὴν θεωρῶν ὅτι ἐφθασεν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ἀπελπισίας καὶ ὅτι δυσκό-
λως δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰ δύκτια εἰς ἅ τὸν κατήντησεν ἡ ἀναδρεῖα
τῶν υἱῶν του καὶ ἡ ἀπιστία τῶν στρατιωτῶν του, ἔπειτα ἀπὸ τριῶν ἡμε-
ρῶν περὶ τοῦτου συλλογισμὸν μετ' ἄλλοις ἐλπίδας ἕως δυνήθη καὶ φύγη
καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸν κίνδυνον, ἀποφασίσας ἐζήτησε τὴν εἰς τὸ νησί
ἱερὰν μονὴν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος (ὅπου ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀσφαλῆ θέ-
σιν του ἐφυλάκωνε τὰ σημαντικώτερα ἀποκείμενα τῆς ὀργῆς του καὶ

ἔσφαζεν ἔπειτα ἀπὸ διάφορα κολαστήρια, εἰς δ, ὡς προεῖρηται, ἐπνίξε καὶ τὸν Μουτταφᾶ πασᾶ ἐκ Δελβίνου, καὶ λαβὼν τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὴν βασιλικὴν μὲ τοὺς ὀλίγους σωματοφύλακας του, ἤγαγίθη εἰς τὴν μονὴν ταύτην· πλὴν δὲν ἄφησε διόλου ἐλεύθερον τὸ φρούριον, ἀλλὰ διορίσας εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος κόνεως Τζάλε Τζάμην τινὰ πλαιὸν του δούλον καὶ πιστὸν παρήγγειλε νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἐκεῖτε δίχως νὰ λάβῃ τὸ ἀδιαμάντινον τεσπῆχί του (κουβολόγιον) καὶ ἂν τυχὸν ἴδῃ σιμειῖα τινὰ βίαις ἢ ἀπιστίας νὰ δώσῃ φωτίαν. Ὅθεν ἀφ' οὗ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν διπληρηθεῖσαν ἱερὰν μονὴν εἰσελθόντες οἱ διωρισμένοι παρὰ τοῦ στρατοπέδου νὰ περιλάβουν τὸ φρούριον (τὸν ἰτζ—καλέ) εὗρον τὸν Τζάλε ἔγκλειστον εἰς τὴν ἀποθήκην λέγοντα, ὅτι «ἂν μετὰ χειρῶν βίαν πρᾶξιμι τινὰ δίδω φωτίαν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἔχω τοῦ ἀφθεντός μου προσταγῆν.» Ἴδου πᾶρρησιάζεται καὶ τελευταῖος σκόλωψ τοῦ Χουρσίτου! διότι ὁ Ἄλβανὸς ἐκεῖνος ὢν πλαιὸς τοῦ Ἄλῃ πασᾶ δούλος καὶ πιστός του εἶχεν ὀκισθῆ ὅτι θέλει πετάσῃ εἰς τὸν ἀέρα ὁμοῦ μὲ ὄλον τὸ στρατόπεδον· μῶλον τοῦτο, ὅταν ἐσφάξῃ τὸν λέοντα εἰς τὸ νησί, δὲν εἶχε τόσην δυσκολίαν νὰ ἐξομαλίσῃ καὶ τοῦτο τὸ ἔμποδον. Πέμπας οὖν τρόπον τινὰ τὸν Χασὰν πασᾶ Εὐρίππου Βαλεσοῦ (ἡγεμόνα τῆς Εὐβοίας) πρὸς ἐπίταξίν του ὅστις ἔπειτα ἀπὸ δική του εὐνοϊκᾶς καὶ φιλικᾶς ὑποκρίσεως ὁμιλίας τοῦ λέγει ὅτι «Τὰ ἄρτζ μαχτζάρια δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὸ βασιλέα χωρὶς νὰ τραβηθῇ ὁ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος κόνεως ἔγκλειστος στρατιώτης· ὅτι αὕτη ἡ πρᾶξις ἀντιβαίνει εἰς τὴν ὁποῖαν ὁμιλήσαμεν συμφωνίαν καὶ ὅτι μὲ ταύτην προαβαίνει τὴν συνθήκην καὶ ἐπιβουλεύεται τὸν ἀδελφόν σου Σερασκέρη καὶ λοιποὺς πασάδες, καὶ ἕτερα ταυῦτα διάφορα.

Ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἠγωνίσθη καθ' ὅλους τοὺς τρόπους νὰ ἀποφύγῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο· ἀφ' οὗ ὁμοῦ εἶδεν ὅτι δὲν δύναται, ἐγγερίσας τὸ εἰρημένον σύνθημα ἐξωστράκισθη ἐκασθε καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος πολμηρὸς Ἄλβανίτης καὶ ἐξουσιάζετο ἀμφότερὰ τὰ φρούρια.

Ἐως ὅτου ἐπιστρέψῃ ἡ ἀπόφασις τοῦ σουλτάνου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἄλῃ πασᾶς καθ' ἐκάστην ἐπεσκέπτετο θεραπευόμενος καὶ ἐκρηγορεῖτο ἀλληλοδιαδόχως παρὰ τῶν βεζυράδων καὶ πασάδων ἐκτὸς τοῦ Σερασκέρ πασᾶ. Διὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν δὲ καὶ τὴν πρᾶξιμι ὑπόνοιαν ἀπιστίας τινὸς, διευθύνοντο μόνον μὲ δύο ἢ τρεῖς πικτικὸς ὑπηρέτας ἐκ τῶν λεγομένων παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν καφάσιδες ἢ τζαουσάδες πολλακις φιλοξενεῖς ἕνεκα καὶ συνήθειον.

Τέλος πάντων ἐφθασαν οἱ βασιλικοὶ ταχυδρόμοι μὲ τὸ λεγόμενον κᾶτλι φερμάνι (προσταγῆ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἀνωτέρα, δι' ἧς ἀποφασίζεται ὁ θάνατος τῶν κατὰδικαζομένων), διὰ τοῦ ὁποίου διετάττετο ὁ Σερασκέρης νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ καὶ πέμψῃ εἰς τὴν βασιλείαν

ἀκολούθως τοὺς θησαυροὺς του καὶ βασιλικὴν μὲ τοὺς περὶ αὐτῆς. Οἱ Ὀθωμανοὶ θρησκοὶ εἰς ἄκρον ἔχουν τσοκῦτην πρόληψιν, ὥστε τὰς ἐκ τῶν βασιλέων τῶν ἐκδιδομένας διαταγὰς ὡς διαδόχων τοῦ προφήτου τῶν Μωάμεθ νομίζοντες ὅτι ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἰδίου προφήτου, πιστεύουν, ἂν ἀποθάνουν διὰ νὰ τὰς ἐκτελέσουν, εὐρίσκουν τὰς πύλας τοῦ τζεγετίου (παραδείσου) ἀνοικτάς διὰ νὰ εἰσελθοῦν ἀνεξετάστως. Ὅθεν ὁ Χουρσίτης συγκροτήσας μυστικὸν συμβούλιον ἐκ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ βεζυράδων καὶ πασάδων ἀνέγνωσεν ὄρθιος μετὰ μεγάλῃς συστολῆς τὴν βασιλικὴν αἰμοσταγῆ ταύτην προσταγῆν, τὴν ὁποῖαν ἀφ' οὗ οἱ περιεστώτες ἐπροσκύνησαν, ἠρώτησε ποῦν ἐγκρίνου ἀξίον τοικύτης τιμῆς διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ διαταττόμενα τοῦ μονάρχου, καὶ πρὶν παρὰ νὰ τελειώσῃ τὸν λόγον, πεσὼν πρόμυτα εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁ Μεχμέτ πασᾶς ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, πρώην κεχαγιάς του, ἔθεσεν εἰς τὴν κεφαλὴν, σημεῖον ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν βασιλικὴν προσταγῆν ταύτην. Ὅθεν μετὰ τῆς συνήθεις εὐχᾶς τῶν οὐλιεμάδων (ιερέων) μὲ ἑκάτον ἐπιλέτους στρατιώτας ἀπέρχεται εἰς τὸ νησί, ὅπου ὁ Ἄλῃ πασᾶς εὐρίσκετο προσκολλημένος, ὡς τὸ μυθεύμενον γερόντιον, ἐν μέσῳ τῶν θησαυρῶν του ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν μόνον ἐζήκοντα στρατιωτῶν, ὡς προεῖρηται, οἵτινες, θεωροῦντες τὴν ἔλευσίν του μὲ τοσοῦτους σωματοφύλακας ὑπὲρ τὸ σύνθημα, εἰδοποίησαν τὸν ἀφθεντῆν τῶν· ὁ δὲ, μολοντί ὑπώπτευσεν τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του, δὲν ἠδυνήθη εἰμὴ νὰ τὸν προῦπαντήσῃ εἰς τὴν σάλαν, καὶ ἀπασάμενοι ἀλλήλους κατὰ τὴν τῶν βεζυράδων συνήθειαν, εἰσῆλθον ἀμφότεροι εἰς τὴν ὁποῖαν κατῴκει κάμερον· μετ' αὐτοῦ εἰσελθόντες καὶ ἐξ ἀμφοτέρων στρατιωτῶν ἐπλήσθη ἡ κάμερα, καὶ περικυκλώσαντές του ἀνέμενον ἔντρομοι νὰ ἀκούσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλεύσεώς, καὶ ἕκαστον μέρος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀφθεντός του μὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ὄπλων ἴστατο προσεκτικώτατον.

Μόλα ταῦτα δὲν ἔλειψεν ὁ Ἄλῃ πασᾶς νὰ προστάξῃ τὴν ἀνήκουσαν πολιτικὴν φιλοξενίαν περιποίησιν (τζημπούκ καφφέ) καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τεταραγμένης φιλοξενίας ταύτης ἤρξατο ὁ Μεχμέτ πασᾶς νὰ λέγῃ διάφορα παραδείγματα πλαγίως ἐκ τοῦ Ἄλκορανού, δι' ὧν ἀπεδείκνυσεν ὅτι μακάριος ὁ Μουσουλμάνος ἐκεῖνος, ὅστις τελειώσῃ τὴν περίοδον τῆς ζωῆς του μὲ τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὸν βασιλέα εὐπειθειαν, καὶ ὅτι ὁ τοιοῦτος ποιεῖ ἐν ταξιδίῳ ἀπὸ τὸν γιάλατζῆ ντουναῖ (ψεύτικον κόσμον) εἰς τὸν θεὸν τόσον εὐχρῆστον, ὥστε ἀκρίτως εἰσέρχεται εἰς τὸ ὅποιον ἔχει ἠτοιμασμένον διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ εὐπειθεῖς Μωαμεθανοὺς ντζενέτι διὰ τῆς εὐπροσδέκτου ἰεσσίας τοῦ προφήτου Μωάμεθ. Καὶ μετὰ τὴν δημηγορίαν ταύτην ἐλαβλὼν τοῦ κόλπου του τὸ φερμάνι ἐνεχείρισεν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Ὁ Ἄλῃ πασᾶς, ὅστις τὰ ταυῦτα ἐνόμιζε μύθους καὶ ὅστις δὲν ἐγνώριζεν ἕτερον ντζενέτι εἰμὴ τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὴν σπᾶρῆν του

λαμβάνων ἐκ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ φερμάνι σύρει διὰ τῆς ἐτέρας τὸ ψιλὸν ὄπλον τῆς ζώνης του καὶ τὸ πέμπει εἰς τὸ στήθος τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὅστις χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀνβολὴν πράττει κατ' αὐτοῦ τὸ ἴδιον. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκβάλλουν καὶ οἱ στρατιῶται ἕκαστος τὰ ὄπλα, ρίπτεται ἕκαστον μέρος καὶ περικυκλῶσιν, ὑπερᾶ

συνέρρευσε διὰ τὰ ἰδῆ τὴν κεφαλὴν τῆς μυθευομένης Ἰδρᾶς, τοῦ τυράννου Ἀλῆ πασᾶ, τὴν ὁποίαν ὁ Χουρσίτης ἐπὶ μιᾶς ἀργυρᾶς τραπέζης ἔθεσεν εἰς τὴν σάλιν τοῦ πικλατίου του³⁵ ὑπὸ φυλακὴν πρὸς ἐλευθέρου θεωρίαν τοῦ τυχοῦτος, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔπεμψεν εἰς τὸ δεβλέτι διὰ τὰ δροσίση τὴν ἀκόρεστον δίψην τῆς ἀνωτέρας τυραννικῆς κεφαλῆς τοῦ δράκοντος, δηλ. τοῦ σουλτάν Μαχμούτη.

Τοιοῦτο τέλος ἔλαβεν ἡ ζωὴ τοῦ τυράννου Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενλή, ὅστις εἰς διάστημα τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν κατετυράννησε καὶ κατεμίανε μὲ τὴν ἀπεριόριστον λαμπρότητά του καὶ ἀκολασίαν, τὴν Ἰλλ
 ρον μὲ τὴν Πρέβεζαν τὴν ἀν
 τὴν Βοιωτίαν μὲ τὰς πέ
 τῶν Ἀθηνῶν (τὴν Θ
 μέρος τῆς μὲν
 Πελοποννησ
 χωρὶς διαφο
 Ἡ φιλο
 σα ἦτον ἀν
 σκεδιαρο
 δήποτε ἐθε

ριουσίαν των εἴτε κινήτην εἴτε ἀκίνητον μὲ εὐλογοφανῆ δῆθεν αἰτίαν, τοὺς μὲν ἠξίωσεν ἀγιάνας, τοὺς δὲ προσεῶτας μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς ἐξουσίας του, ἐτέρους δὲ ἀρματωλοὺς καπεταναίους διὰ τὰ κατὰ τρέχουσαν τοὺς ληστής, ἄλλους περιέπλεκεν εἰς λογαριασμοὺς τῶν ὑποστηρικτῶν του καὶ ἄλλους εἰς ἕτερον διάφορον ὑπουργήματι. Οὗτοι μολονότι προσεῖχον ὅσον δυνατὸν διὰ τὰ μὴ δίδουσαν παραμικρὰν ὀργῆν ἀφορμὴν, ἀδύνατον τὴν ἀποφύγουσαν ἐπὶ τέλους, διότι οὗτος καιροφυλακτῶν ἀενάως τοῖς προσέδραπτεν ἐγκλήματι ἢ καὶ διόλου πολλάκις
 καὶ οὕτω προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀυλὴν του

35 Εἰς τὸ στρατὶ
 ἡπαρδιά
 εὐκαιρίαν διάφοροι ἐκ τοῦ-
 των εἶνε καὶ ὁ Τε αἰτία τῶν παραλίω
 των χιλιάδες προστίων.

ἔπασαν ἢν εἶχον κατὰστασιν
 ἀθήσαν χρόνους εἰς τὸ δεσμω-
 τήριον τὰ τάγματα τῶν ἀρχιερέ
 ον πασῶν τῶν ὄσων
 ἀφ' ἧς ὄρας ἔλαβε
 θείαν παραχωρη
 Ὀθωμανοὺς τε
 τότε ἐθριάμβευσε
 ὄπλων τῆς τυραννί
 δὲν ἐδυνήθη τὰ ἐξευτε-
 λίστη τὸ αἰσθημα τῆς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως τῶν Ἑλλήνων μῆτε τὰ ἐξα-
 λείψη διόλου τὴν γλυκεῖαν φωνὴν τῆς φυσικῆς των ἐλευθερίας ἀπὸ τὰς
 καρδίας των. Πολλὰ καὶ διάφορα ὑποκείμενα ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν³⁶
 ἀπεφάσισαν τὰ θυσιάσων τὴν ζώην των καὶ περιουσίαν των καὶ ν' ἀντι-
 τείνουν εἰς ὅλα τὰ ἐπαπειλούμενα κολαστήρια τῆς ὀργῆς του ἢ τὰ προδώ-
 σουν τὴν τιμὴν των. Τσαούτην ἰσχὺν ἔχει πεφυτευμένην ἡ φύσις εἰς τὰς
 ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ τῆς τιμῆς ἀντικείμενον.

(ἀκολουθεῖ)

36 Τὰ θεινά, τὰ ὅποια ἐδοκίμασαν ἀπὸ τὸν τυράννον τοῦτον οἱ φιλελεύθεροι Πρεβεζάνοι ἐγενεῖς εἰσὶν ἄξια ἰδιαίτερης ἱστορίας. Ἐνταῦθα ὅμως, ὡς ἐν παρόδῳ ἀναφέρωμεν τόσον μόνον, ὅτι μετὰ τὸν ἀνδραποδισμὸν τῆς πόλεως Πρεβέζης μ' ὅσας ποικιλοτρόπους τυραννίας ἐμεθοδεύθη ἐναντίον τῶν ἐναπολειφθέντων πολιτῶν τῆς εἰς διάστημα ἐπέκειναι τῶν εἰκόσι ἐτῶν οὐχὶ μόνον δὲν ἐδυνήθη τὰ σβία ἀπὸ τὰς ψυχὰς των τὸν φυσικὸν χαρακτήρα τῆς ἐλευθερίας ἢ τὴν τιμὴν τῆς ὑπολήψεως των ν' ἀμαυρώσῃ, ἀλλὰ μῆτε τὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ τὰ τὸν ὀνομάσων τοῦλάχιστον κολακευτικῶς αὐθέντην των, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὴν φρόνησιν τοῦ ἀξίου συμπολίτου των Ι. Γενοβίλη, οὗτινος τὴν ἀξιοτήτα γνωρίζων ἐπακριδῶς ὁ τυράννος ἐκολάκευε πάντοτε δὲν ἠδυνήθη ὅμως οὐδέποτε τὰ σαλεύσῃ μηδὲ τούτου τὸ φιλελεύθερον φρόνημα, πρὶν τοῦ ὁποίου φλεγόμενος πολλάκις ἐνήργησε πολιτικῶς δι' ἀνωτέρων δυνάμεων (ὀίχως τὰ δῶνα ὑπόνοιαν) ν' ἀποσπῆσῃ ἐκ τῆς ἐξουσίας του τὴν πόλιν ταύτην, καὶ, ἀν αἱ περιστάσεις δὲν συνήργησαν εἰς τοὺς ἀγῶνάς του, συνέστειλεν ὅμως πολλὸν τὸν σκοπὸν τοῦ τυράννου, ὅστις ἠγωνίζετο τὰ ξυνοῦσῃ διόλου τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ χριστιανῶν καὶ ἐμπλήσῃ ἀπὸ Ὀθωμανοαλδανῶν μετοίκους.

Η ΞΗΡΑ

ΟΚΤΑΒΙΟΥ ΦΕΓΙΕ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

A.

Κατὰ τὸ ἔτος 1868 ὁ ἀλυποπλοίαρχος Ροβέρτος δὲ λὰ Πάβ, νεκρὸς ἀξιωματικὸς πολλὰ ὑποσχόμενος ἐπροδιβάζετο εἰς ὑποπλοίαρχον. Κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν ὁ Μκυρίκιος δὲ Πκδεβλν δὲ Φρεμεζ ὁ σύντροφος καὶ παιδικὸς αὐτοῦ φίλος προήχθη εἰς λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ. Τὸ διάφορον αὐτῶν στάδιον πολλάκις ἐχώρισε τοὺς δύο νεανίας χωρὶς ὅμως νὰ χαλαρωθῶσι ποτὲ οἱ δεσμοὶ τῆς φιλίας αὐτῶν· ἀμφοτέροι εἰς τὸν ὑψιστον βθμὸν αἰσθανόμενοι τὰ καθήκοντα τῆς τιμῆς· εἰς τὸ τοῦτο μόνον ὁμοιάζον καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο καὶ ὅμως ἠγαπῶντο φιλοστοργότατα. Ὁ Ροβέρτος δὲ λὰ Πάβ ἀπ' οὗ ὑπῆρξεν ὡς παιδίον βίαιος, τερπνοὺς καὶ βίσιον κίνδυνος, ἐγένετο ἀνὴρ ἐνεργητικὸς, εὐαίσθητος καὶ εὐκόλως ἐνθουσιῶν. Ἦτο μελαγχρινός, εὐσωμος, ῥωμαλέος, ἀπότομος καὶ μὲ μαύρους ἀστροποβολοῦντας ὀφθαλμούς. Ἐφάνετο ὅτι ὁ νευρώδης αὐτὸς ναυτικὸς εὐκόλως θὰ ἔθραυε ἐπὶ τοῦ γόνατος τὸν φίλον του δὲ Φρεμεζ ὅστις εἶχε περιβολὴν δεσποσύνης. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο δυσκολότερον ἀπ' ὅτι ἐφάνετο ὑπὸ ἐξωτερικὸν ἀσθενὲς ὁ νεκρὸς λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ὑπέκρυπτε νεῦρα σιδηρᾶ καὶ καρδίαν ἀνάλογον. Εἰσηλθὲν εἰς τὸ πυροβολικὸν ἐκ κλίσεως ἄμα ἐξῆλθε πῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς. Κομψὸς καὶ γλυκὺς τὴν ὄψιν, μὲ γαλανοὺς ὀφθαλμούς, μὲ λεπτὸν καὶ ὑπόξανθον μύστακα, ἐζώηρευσεν μόνον ἐν μέσῳ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων του καὶ τὸ ὄραϊον πρόσωπόν του ἐλάμβανε τότε ἐκφρασιν φοβερὰν ὡς μαχομένου ἀρχαγγέλου. Ἄλλως τε δὲν ἦτο ἐν γένει ἐπιδεικτικὸς αἰσθημάτων· ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἡ εὐαισθησία του ἂν καὶ ζωηροτάτη ἦτο ὅμως δειλὴ καὶ μεμετρημένη. Ἐνεθουσιετο ἀκόμη ὅτι ἠσθάνθη ἀμνηστία τὴν ὅσην καὶ συγκίνησιν κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ὀρμητικὸς Ροβέρτος, δεκαετής τότε, τὸν εὔρε μυστηριωδῶς ἐνώπιον πλαιῖοι λίθινου σταυροῦ εἰς σταυροδρόμιόν τι καὶ τὸν ὤρκεισε φίλιν αἰώνιν. Ἐκράτησαν δὲ πιστῶς ἀμφοτέροι τὸν ὄρκον τῶν.

Αἱ οἰκογένεια αὐτῶν κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς Παρισίους· τὸ δὲ θέρος ἐγεινιάζον αἱ ἐξοχαί των ὥστε εὐρίσκοντο κατ' ἀνάγκην ὁμοῦ ἀα καὶ τύχαι τοῦ σταδίου τῶν ἀφινον εἰς αὐτοὺς ἡμερῶν τινῶν ἐλευθερίαν. Ἐπὶ-φελούντο τῶν περιστάσεων αὐτῶν ἵνα πληρῶσι τὰ κενὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἡ

τακτικωτέρα ἀλληλογραφία ἀφίνει πάντοτε εἰς τὰς ἐκχύσεις τῆς φιλίας. Ἐκαμνον ἀλλήλους ἐνημέρους ὡς πρὸς τὰ ἑαυτῶν πράγματα καὶ αἱ εὐγενεῖς αὐτῶν καρδίαι ἀναζωογονηθεῖσαι διὰ τῆς συναφείας ταύτης ἐπανήρχοντο ἰσχυρότερα εἰς τὰς διαμάχας τῆς ζωῆς.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1869 ὁ κύριος δὲ λὰ Πάβ ἐπανήρχετο, κεκοπιακῶς ἐκ τινος εἰς τὴν ἄκραν Ἀνατολὴν ἐκστρατείας. Μόλις ἔλαβε καιρὸν νὰ σφίξῃ τὴν χεῖρα τοῦ Μκυρίκιου τοῦ ἐποίου ἡ πυροβολαρχία εἶχε σαλῆ εἰς Ἀφρικὴν, τοῦ ὑπεσχέθη ὅμως νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν εἶρη καὶ νὰ διέλθῃ καιρὸν τινα μετ' αὐτοῦ ἀπ' οὗ τελειώσῃ θεραπείαν τινὰ ἐν Βισύ. Μετὰ τρεῖς ἐβδομάδας ὁ Μκυρίκιος δὲ Φρεμεζ ὅστις ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὴν σιωπὴν τοῦ Ροβέρτου ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν.

« Ἀπῆντησε ποτὲ ἐν τῷ κόσμῳ τὴν δεσποσύνην Μαριάνναν δ' Ἐπινουὰ θυγατέρα τοῦ ἀποθανόντος στρατηγοῦ δ' Ἐπινουὰ ; Ἀπάντησόν μοι τηλεγραφικῶς. Λίαν κατεπεῖγον.»

Ἀπ' οὗ μάλιστα ἐζήτησε τὴν ἐννοίαν τῆς λακωνικῆς ταύτης ἐπιστολῆς, ὁ κύριος δὲ Φρεμεζ ἔστειλε τηλεγραφικῶς τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν.

« Πῶποτε »

Καὶ περιέμενεν ὄχι ἄνευ ἀνυπομονησίας ἐξηγηματικὴν ἐπιστολὴν ἣτις ἔφθασε μετὰ τινος ἡμέρας. Τὴν μεταφέρομεν ἐνταῦθα προσθέτοντες τὰ σχόλια τὰ ὁποῖα ἐνέπνεεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸν Μαυρίκιον:

« Ἀγαπητὲ πλαιῖοι μου φίλε,

« Ἠξέυρω καλῶς ὅτι ποτὲ δὲν ἠγάπησα !... (Ἄ ! αὐτὸ εἶναι νέον !...) Ἄπὸ τσσαράκοντα ὀκτὼ μόνον ὠρῶν, δύναμι νὰ λέγω ὅτι γνωρίζω πρᾶγματι τὸν ἔρωτα... (Ἄδύνατον !...) Εἶναι ὡς ὁ κεραυνός !... (Πῶ ! πῶ ! πῶ ! πῶ !) Ἐνόμισα ἐνίοτε ὅτι εἶμι ἐρωτευμένος... (Πράγματι !...) Ἄ ! φίλε μου, ποῖα ἀπάτη ! Ὅσον τὰ ἀστοργα αὐτὰ πάθη μὰς φρίσσονται, μικρά, ψευδῆ, ἀθλια ὅταν διὰ μιᾶς παρουσιασθῇ ὁ ἀληθὴς ἔρωσ ! πῶς αἰσθάνεται τις ὅτι εἶναι αὐτὸς τέλος !... ὁ κύριος... ὁ θεός ! Deus ! ecce Deus !.. (Εἶναι τρελλός, μὰ τὴν πίστιν μου !...) Εἶμι πρᾶγματι πεπεισμένος ὅτι εἶναι τι πεπρωμένον νὰ ἀγαπήσωμεν μίαν μεταξὺ ὄλων τῶν γυναικῶν... Τὴν ζητοῦμεν ἐνίοτε ἐπὶ μακρόν... νομίζομεν ἐνίοτε ὅτι τὴν εὐρομεν... (ὦ ! ναί, συχνὰ μάλιστα !) ἀλλ' ὅταν τέλος τὴν εὐρωμεν τί αἰφνῆδιον θάμβος ! ποῖα παραζάλη !... Πῶς ἀναφωνοῦμεν εὐθύς : — Αὐτὴ εἶναι !... Διὰ ποῖων μυστηριωδῶν, πκνισχύρων δεσμῶν, μὰς ἐλκύει, μὰς περιβάλλει καὶ μὰς δεσμεύει διὰ μιᾶς. (ὦ ! ἐπῆρς δρόμον !)

« Ἐνοεῖς τώρα, ἀγαπητὲ φίλε, τὴν παράφορον μικρὰν ἐπιστολὴν μου τῆς προχθές... (Καθόλου !) Ὅταν ἠσθάνθην ἑαυτὸν καταληφθέντα ὑπὸ τοῦ κεραυνοβόλου αὐτοῦ πάθους, ὅταν ἠνόησα ὅτι πρόκειται νὰ δεσμεύσω τὴν καρδίαν μου, τὸν νοῦν μου, τὴν ζωὴν μου, τὴν ψυχὴν μου, τὸ πᾶν...

κατελήφθην ὑπὸ μιᾶς ὑποψίας... ἐνὸς φόβου... εἶπον κατ' ἑμαυτόν, — γνωρίζεις τὰς φαντασιοπληξίας μου! — ὅτι ἴσως ἀπήντησες τὴν νέαν ταύτην κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἐν Παρισίοις καὶ ὅτι ἂν τὴν συνήνησες ἔπρεπε ἀπρέκτως νὰ τὴν ἀγαπήσῃς!... Ἐπὶ ζητήματος τόσο σπουδαίου ἠθέλησα νὰ φωτισθῶ παρευθὺς διότι θὰ ἐξόριζον ἑμαυτὸν μᾶλλον εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου παρά νὰ καταστρέψω τὴν ἱερὰν φιλικὴν μας χάριν ἐνὸς ἔρωτος... (Καυμένο παιδί!) Ἄλλά, χάρις τῷ θεῷ, δὲν εἶδες τὴν Μαριάνναν... ἄρα δὲν τὴν ἀγαπᾷς — ἐπομένως τὴν νυμφεύμαί! Τοιοῦτος τοῦλάχιστον εἶναι ὁ σκοπός μου, τὸ ὄνειρόν μου, ἡ ἐλπίς μου!

«Γνωρίζεις, φίλε μου, πόσον ἀγαπῶ τὰς γυναίκας... (Ναί, βεβαίως τὸ γνωρίζω!). Μόλις ἔφθασα εἰς Βισύ, μοὶ ἐφάνη ὡς πρὸς τοῦτο τοῦλάχιστον ἡ δικιμονὴ θελακτικώτατη. Τὸ πλῆθος τῶν ὠραίων γυναικῶν αἵτινες περιπατοῦσιν εἰς τὸν κήπον κατὰ τὴν ὥραν τῆς μουσικῆς εἶναι ἀναριθμητόν. Ἐθέληθην καὶ συνεκινήθην εὐθὺς ὡς ἄνθρωπος ὅστις φυσικῶς ἀγαπᾷ τὸ ὠραῖον καὶ ὅστις ἐπὶ πλέον ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἰνδοκίαν. Ἐλεγα εἰς τὸν Κάρολον δὲ Βιλδιέ τὸν ὅποιον εὗρον ἐδῶ καὶ ὅστις μὲ ὠδήγει: — Νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάβολος, μοὶ ἔρχεται ὄρεξις νὰ φύγω· εἶναι πάρα πολλὰ εὐμορφοὶ κυρίαί ἐδῶ, καὶ αὐτὸ μοῦ ἐξεγείρει τὰ νεῦρα, δυσκολεύει τὴν θεραπείαν μου... Εὐρισκόμην εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὅταν τὴν παρελθούσαν τρίτην τὸ ἀπόγευμα, κατὰ τὴν ὥραν τῆς μουσικῆς — δ' καιρὸς ἦτο λαμπρότατος — δύο κυρίαί τὰς ὁποίας δὲν εἶχον ἰδεῖ ἀκόμη, ἡ μὲν νέα ἡ δὲ γραικὴ, διέρχονται σεμνοπρεπῶς τὸ πλῆθος, καὶ κἀληνται δύο ἀπ' ἡμῶν σχεδὸν βήματα... Παρευθὺς, φίλε μου, αἱ ὠραϊαί μου τῆς χθὲς, τὰ ἀντικείμενα τοῦ παρεφθόρου ἐνθουσιασμοῦ μου, πᾶσιν ὑπάρχουσαι· ὅλαί αἱ περὶ ἐμὲ εἶναι ἀμορφα ἀνδρικόελα καὶ κηκόμορφα ἀνθρωπάκια. Μία μόνη γυνὴ εὐμορφος ὑπάρχει πλέον εἰς τὸν κήπον, ... εἰς τὸ Βισύ, ... εἰς τὸν κόσμον: ἐκεῖνη!

» — Ἄ! Θεέ μου! εἶπον εἰς τὸν Βιλδιέ· τί εἶναι αὕτη;

» — Αὕτη, μοὶ ἀπήντησε ὁ Βιλδιέ, εἶναι θεά.

» — Τὸ βλέπω... ἀλλὰ τὸ ὄνομά της, τὸ ὄνομά της ὡς θνητῆς.

» — Εἶναι ἡ δεσποσύνη δ' Ἐπινουά, τὸ βραβυστικόν της δὲ ὄνομα εἶναι Μαριάννα, θυγάτηρ τοῦ μακαρίτου στρατηγοῦ δ' Ἐπινουά, πλησίον της εἶναι ἡ κυρία δὲ Κομπαλέ — μήτηρ τοῦ Κομπαλέ... τῆς Λέσχης. — Ἐρωτῶ τὸν Βιλδιέ ἂν γνωρίζῃ προσωπικῶς τὰς κυρίας αὐτάς, — τὰς γνωρίζει. Τὸν παρακαλῶ νὰ μὲ παρουσιάσῃ καὶ μὲ παρουσιάζει. Τὸ ἔσπερας, τὰς ἐπανεύρισκω εἰς τὴν Λέσχην. Ὁμίλησα ἢ μᾶλλον ἀντήλλαξ ὀλίγας λέξεις μετὰ τῆς δεσποσύνης δ' Ἐπινουά. Ἄπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἐνόησα ὅτι ὠρίσθη ἡ τύχη μου. Κατὰ τὴν ἐπομένην δὲ νύκτα, φίλε μου, μὲ κατέλαβον οἱ φαντασιώδεις ἐκεῖνοι φόβοι τοὺς ὁποίους διέλυσε εὐτυχῶς τὸ φίλκτον τηλεγράφημά σου.

«Τώρα, ἀγαπητέ φίλε, νὰ σοὶ σχεδιάσω τὴν εἰκόνα τῆς δεσποσύνης δ'

Ἐπινουά; Ποτὲ δὲν θὰ λάβω τὴν ἀνκίδειαν ταύτην. Εἶναι ὠραία ἀναμφιβόλως... ἀλλ' οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μὲ τὰς ἄλλας γυναίκας. Ἐχει μοναδικὸν τὸ ὕψος, τὴν περιβολὴν, τὸ βόδισμα, δὲν ἠξέυρω τί τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ περιγραφῇ, τὸ ὅποιον ἔκκαμνε τὸν Βιλδιέ τὸν πεζότερον τῶν ἀνθρώπων νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι θεά! — Διατὶ θεά;... δὲν ἠξέυρω... *Incessu patuit!*... Ἴδου τὸ πᾶν!

«Σὲ βλέπω, λοχαγέ μου, μειδιῶντα καὶ ἐννοῶ τὸ μειδίσμα σου. Πῶς τολμᾷ, θὰ λέγῃς, ὁ ἀγαθὸς αὐτὸς Ροβέρτος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐξωτερικὸν δὲν εἶναι ἀνωτέρω ἐπικρίσεως, νὰ κολακεύηται ὅτι ἀρέσκει εἰς τὴν οὐράνιον αὐτὴν θεάν; — Φίλε μου, καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐκπλήτσομαι, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν τῆς ἀπαρέσκω. Ἐν πρώτοις ἠξέυρεις ὅτι ὅ,τι θέλω τὸ θέλω καὶ ἔπειτα ἔχω τὸ βλέμμα καὶ τὸ ὕψος πειρατοῦ καὶ αἱ γυναίκες δὲν ἀπεχθάνονται τοῦ εἶδους τούτου τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπὶ πλέον — διότι πρέπει τὰ πάντα νὰ σοὶ εἴπω, — ἔνεκα τῶν συνεχῶν οἰκογενειακῶν δυστυχημάτων εἶμαι κύριος σήμερον εἰσοδήματος τριακοσίων χιλιάδων φράγκων καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο περιβάλλει διὰ χρυσῆς αἴγλης καὶ τὸ κοινότερον μέτωπον. Ἡ δεσποσύνη δ' Ἐπινουά, εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν εἶναι ποσῶς πτωχή, — ἔχει προῖκα τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων χιλιάδων φράγκων δηλ. εἴκοσι ἔως εἴκοσι πέντε χιλιάδων εἰσοδήμα — ἀλλ' οὐχ ἤττον πάντοτε εἶμαι δι' αὐτὴν μία καλὴ τύχη. Ἡ θεία φαίνεται βλέπουσά με εὐμενῶς. Ἡ οἰκογένεια εἶναι εὐπόλητος... Ἐπὶ τέλους, φίλε μου, μ' ὄλον ἐτι βθεῖα ἄβυσσος χωρίζει τὸν πειρατὴν ἐμὲ ἀπὸ τὸ θεσπέσιον αὐτὸ πλάσμα, ἐλπίζω ὅμως ὅτι τὰχιστα θὰ σοὶ δώσω ἀδελφὴν δι' ἣν θὰ μὲ εὐχαριστήσῃς. — Ἐπὶ τούτοις σὲ ἀσπάζομαι... ὅχι σὲ καταπνίγω ἀπὸ ἀσπασμούς!

Ροβέρτος

«Ἄλλως τε ἠξέυρεις ὅτι ὁ γάμος ἦτο πάντοτε τὸ ἰδανικόν μου.»

— Τὸ ἰδανικόν του! ἐπιθύρῃσεν ὁ κύριος δὲ Φρεμεζ διπλῶν τὴν ἐπιστολήν, διάβουλε, βέβαια! Ἄναμφιβόλως!... Εἶναι ἡ μανία των!... Οἱ ναυτικοὶ δύο μόνον πράγματα ποθοῦσι, νὰ ἱππεύωσι καὶ νὰ νυμφευθῶσιν... Ἐπὶ τέλους!

Δὲν ἔγραψεν ὅμως εἰς τὸν κύριον δὲ λὰ Πάβ τὰς δυστρόπους σκέψεις τοῦ ἠρκέσθη νὰ περιπαιξῇ αὐτὸν ὀλίγον ὅτι ἀνάπτει εὐθὺς καὶ νὰ συμβουλεύσῃ φιλικῶς νὰ μὴ ἐπισπεύδῃ τὰ πράγματα ὥστε νὰ ἔχη καιρὸν νὰ σπουδάσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτόμου τὸ ὅποιον ἐφαίνετο μέλλον νὰ λάβῃ τοιαύτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τῆς ζωῆς του.

Ὁ Ροβέρτος δὲ λὰ Πάβ, μὲ ὄλην τὴν θερμότητα τῶν αἰσθημάτων του, δὲν ἦτο ἄμοιρος λογικοῦ καὶ εὐθυκρισίας· δὲν περιέμενε τὰς φρονίμους παραινέσεις τοῦ φίλου του διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἀνθρώπους κελῶς εἰδόμενος πληροφορίας αὐθεντικὰς ὅσον ἀφορᾷ τὴν δεσποσύνην δ' Ἐπινουά· αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος περιέβηλε τὰς πληροφορίες τὰς μετὰ τὰς ἰδίαις παρατηρήσεις. Τὸ

ἀποτέλεσμα τῆς διπλῆς αὐτῆς ἐξετάσεως, ὑπῆρξεν ὡς συνήθως, ἐντελῶς ἄγονον διότι τὰ ἤθη μὰς ἀπαιτοῦν ὥστε ὁ σύζυγος νὰ μὴ γνωρίζῃ ποσῶς τὸν χαρακτήρα τῆς γυναικὸς τοῦ πρὸ τοῦ γάμου, ἐπιφυλάσσοντα εἰς αὐτὸν δλόκληρον τῆς ἐκπλήξεως τὴν ἡδονήν.—"Ἄλλως τε ἡ σειρὰ τῆς διηγήσεως θὰ δείξῃ ὅτι ὑπὸ τὸ ἀδιαχώρητον ἄγνωστον τῆς καλῶς ἀνατε-θραμμένης κόρης, ἡ μνηστὴ τοῦ κυρίου δὲ λὰ Πάβ δὲν ἔκρυπτεν οὐδὲν τὸ ἠθικῶς τερατῶδες· ἦτο ἀπλῶς γυνή, ὡς ἡ προμάμμη αὐτῆς Εὔξα, γυνὴ πλουσιοπαρόχως πεπρικοισμένη δι' ὅλων τῶν ὀρυμφοῦτων τοῦ φύλου τῆς, καὶ μὲ τὸ ἀνάλογον εἰς αὐτὴν πνεῦμα.

Μόλις ἡ δεσποσύνη δ' Ἐπινοῦα παρετήρησε (καὶ δὲν παρήλασε πολὺς πρὸς τοῦτο καιρὸς) ὅτι ὁ Ροβέρτος δὲ λὰ Πάβ ἦτο ἐρωτευμένος, ἠτήθθη καὶ αὐτὴ συμπάθειάν τινα πρὸς αὐτόν. Ἐγνώριζε, πράγματι, ὅτι εἶχε τριακοσίων χιλιάδων εἰσόδημα· ἀλλ' εἰλικρινῶς ἐπίστευσε ὅτι καὶ ἄνευ αὐτοῦ θὰ τὸν ἠγάπα καὶ δὲν ἦτο ἀδύνατον, διότι, ὅπως καὶ ὁ Ροβέρτος αὐτὸς τὸ παρετήρησεν ἡ ἀρεσωνπὴ ἀγέρωχος καὶ πυρρώδης ἀσχημῖα τοῦ ἐπεδάλ-λετο εἰς τὰς γυναῖκας. "Ἄλλως τε ἐστρουβίλιζε θαυμασίως.

Ὁ γάμος ἐγένετο εἰς Ἀγίαν Κλοτίλδην τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο νέων ἐν Βισύ. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδεμὶα χάρα εἶναι ἄδολος εἰς αὐτόν τὸν κόσμον, ἡ καρδία τοῦ Ροβέρτου ἐθλίβετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγίστης αὐτοῦ εὐτυχίας ἐνεκὰ τῆς ἀπουσίας τοῦ φίλου τοῦ Μαυρικίου, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς Γαλλίαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εὐρισκόμενος εἰς ἐκστρατεῖαν.

Μετὰ τὸ τῶν συνειρῶν τοῦ γάμου τούτου ἐπῆλθε τις ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Ὁ ἔρωσ τοῦ κυρίου δὲ λὰ Πάβ πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν συνήθη εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις, σειρὰν δηλ· νὰ προχωρῇ μειούμενος ἐφάνετο ἀξάνων διὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο βεβαίως ἔφερε μεγάλαν τιμὴν εἰς τὴν κυρίαν δὲ λὰ Πάβ, δυστυχῶς ὅμως πάθος τόσον ἰσχυρὸν καὶ βελτὸ δὲν κατακαμθάνει τὸν ἄνδρα χωρὶς νὰ προζενήσῃ εἰς αὐτόν καὶ ἠθικὴν τινα κατάπτωσιν. Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ ἀδεία του καὶ προσεκληθῇ ὁ Ροβέρτος νὰ ἀνακλάθῃ τὴν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὑπηρεσίαν του, δὲν ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐγκαταλείπῃ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τὴν λατρευομένην αὐτὴν γυναῖκα ἐπροτίμησε νὰ παραιτηθῇ τοῦ σταδίου του καὶ νὰ καταθέσῃ τὰς ἐπωμίδας. "Ἄν καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη ἦτο βεβαίως νόμιμος καὶ κατ' οὐδὲν προσέκρουεν εἰς τὴν τιμὴν, οὐχ' ἦττον δυσηρέστησεν ὑπερβολικὰ τὸν λοχαγὸν δὲ Φρεμέζ· διέβλεψεν ἂν ὅχι ἐγκατάλειψιν τοῦ καθήκοντος ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἀδυναμίαν ἣτις ἐβλάπτει κατὰ τι, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς του, τὸν χαρακτήρα τοῦ φίλου του. Τὰ πρὸς αὐτόν αἰσθημὰτά του δὲν ἠλιώθησαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ εἰδὸς τι ἀντιπαθείας καὶ μνησι-κακίας ἐναντίον τῆς κυρίας δὲ λὰ Πάβ, τὴν ὁποίαν κατηγορεῖ ὅτι ἔθεσε ἄτρεκτον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ μετὰ τοῦ Ροβέρτου ἐν το-

σούτῳ ἀλληλοῤγχνφία ἐξηκολούθει ἐπίσης συνεχῶς καὶ φιλική· ἀφῆκεν ὅμως νὰ φωνῇ, ὑπὸ ἐκφράσεις ἐλαφρῶς εἰρωνικὰς ἢ ὑπόκωφως ἔχθρα τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔτρεφεν ἐναντίον τῆς συζύγου τοῦ φίλου του.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπεσκέφθη αὐτόν εἰς Κωνσταντίνην ἡ μήτηρ του, ἡ κόμησση δὲ Φρεμέζ γράφει πολυτάραχος, νοήμων καὶ εὐφυῆς, ἣτις διήρχειτο τὴν ζωὴν τῆς προσπαθοῦσα νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν περιουσίαν τοῦ υἱοῦ τῆς, ἣτις σπουδαίως εἶχε μείνῃ ἕνεκα τῶν ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις ἐπιχειρήσεων τοῦ μακαρίτου κόμητος δὲ Φρεμέζ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου τῆς ἀπεσύρθη εἰς κτήματά τι τὸ ὁποῖον εἶχον ἐν Νορμανδίᾳ ὑπερ ἐγεινιάζεν, ὡς προείπομεν μὲ τὸ κτήμα καὶ τὸν πύργον δὲ λὰ Πάβ. Ἡ ἀφιξίς καὶ ἡ ἐγκατάστασις τοῦ νεαροῦ ζεύγους εἰς τὸν πύργον δὲ λὰ Πάβ ὅστις ἀπὸ καιροῦ ἦτο κενὸς καὶ ἐγκαταλελειμμένος, ὑπῆρξε σπουδαῖον συμβάν διὰ τὴν μονήρη ζωὴν τῆς κυρίας δὲ Φρεμέζ. Δὲν ἔλειψε δὲ νὰ διηγηθῇ ὅλας τὰς λεπτομερείας εἰς τὸν υἱὸν τῆς ὅστις νῦν χριστήθη μανθάνων περὶ τῆς ὠραίας Μαριάννας καὶ ἀπὸ ἄλλον ἦττον τοῦ συζύγου ἐνδιαφερόμενον. Κατὰ τὴ λέγειν τῆς κυρίας δὲ Φρεμέζ ἡ Μαριάννα δὲ λὰ Πάβ ἦτο γυνὴ θελεκτικωτάτη.

— Εἶναι ἀληθὴς ὁδαλίση, ἔλεγεν ἡ γράφειας κυρία, καὶ ὁ φίλος σου Ροβέρτος τῆς ἀρμόζει κάλλιστα, διότι εἶναι καὶ αὐτὸς ἀληθὴς τοῦρκος ὡς πρὸς τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν δύναμιν. Ἡ ζηλοτυπία του τὸν ὤθησεν εἰς τὸ νὰ δῶσῃ τὴν παραιτήσίαν του, καὶ ἂν θέλῃς νὰ μὲ πιστεύσης ἔκαμε μεγάλην ἀνοησίαν. . . διότι ὑπάρχει σύνθημά τι τιμῆς μετὰξὺ τῶν συζύγων τῶν ναυτικῶν, καὶ εἶναι πρᾶγμα σπανιώτατον νὰ παρεκκλίνωσι κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν συζύγων των. . . Κατὰ τὴν ιδέαν μου, ὁ Ροβέρτος θὰ ἔκαμε καλλίτερα ἂν ἔλειπεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπὶ ἐν τῇ δύο ἔτη. Θὰ ἦτο τοῦλάχιστον ἀσφαλῆς κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα! . . Ἄλλ' αὐτὸς ἐξεναντίας τὴν κουράζει ἀδιακόπως διὰ τοῦ ἐρωτός του καὶ τῆς ζηλοτυπίας του καὶ θὰ ἔχη κακὰ τέλη, νὰ ἰδῇς. . . Ἠδὴ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα, ἐν Παρισίοις, μοὶ ἔγραψον φίλοι μου, ὅτι ἐλάβθανεν ὕφος κανιβά-λου ὅταν ἡ σύζυγός του ἐχόρευε μὲ ἄλλον τινά. . . Εἶναι ἐντελεστῆ, ἡ νεορὰ αὐτὴ γυνὴ· μέχρι τοῦδε. . . ἐξαιρετικῶς τιμία, ἀλλὰ φιλάρεστος ἐκ φύσεως. . . Εὐχαριστεῖται εἰς τὸ νὰ φαίνεται, νὰ ἀρέσκη, νὰ τὴν περιτριγυρίζωσι καὶ νὰ τὴν θυμώζωσι. Ἀκρεῖει τοὺς Παρισίους, τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὴν σκηνήν! . . Καὶ ὅμως! θὰ ἰδῇς ὅτι ὁ Ροβέρτος ὅστις βλέπει ταῦτα θὰ βραχύνη ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὴν ἐν Παρισίοις διαμονὴν καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἡ σύζυγός του θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐξοχὴν. . . Καὶ ἐφέτος τὴν ἔφερε περὶ τὰ μέσα ἀπριλίου. . . καὶ τὸν ἀκούω συχνάκις ἀποτολμῶντά νὰ ὁμιλῇ ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα. . . νὰ ἐκθειάζῃ τὴν ζωὴν τοῦ γαιοκτῆμονος εὐπατρίδου, τοῦ μεγάλου ἄρχοντος ὅστις ζῆ ἀξιοπρεπῶς εἰς τὰς γαίους τοῦ δίδων καλὰ παραδείγματα. Πρέπει νὰ ἰδῇς τὸ πρόσωπον

της ωραίας Μαριάννας ἐν ὧσιν ὁ σύζυγός της ὀμιλεῖ οὕτω! . . Δὲν φαίνεται σκεπτομένη νὰ δώσῃ τὰ καλὰ αὐτὰ παραδείγματα, σὲ βεδαιῶ . . Ἡμέραν τινὰ ὁ Ροβέρτος εἶπεν ὅτι θὰ πωλήσῃ τὸ μεγαρὸν του τῆς ὁδοῦ Βαριέν . . Ἡ σύζυγός του ἐγένετο πελιδνή . . Ἄλλως πηγαίνουν καλὰ . . . πολὺ καλὰ . . ἀλλ' αὐτὸ εἶναι σημεῖον τῆς διχονοίας! . . Αἰ! θεέ μου! ἐγὼ βέβαια, θὰ ἤμην ἐνθουσιασμένη ἂν τοῦ, εἶχον γείτονας κατ' ὄλον τὸ ἔτος . . Ἄλλ' ἡ νεαρὰ αὐτῆ γυνὴ ἔχει ἀνάγκην ἀέρος καὶ κινήσεως . . . καὶ πρέπει νὰ δίδῃς τόπον εἰς τὴν φωτιὰ νὰ ξεθιμαίνῃ, ἂν δὲ ὁ Ροβέρτος τὴν κλείσῃ εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ χωρίον θὰ γίνῃ μανιώδης . . . καὶ ὁ φίλος σου δὲν θὰ κερδίσῃ τίποτε . . . θὰ ἐρωτευθῇ τὸν πρῶτον τυχόντα, τὸν συμβολαιογράφον ἴσως!

Αἱ μητρικαὶ αὐταὶ πολυλογίαι, ἂν καὶ προσκάλουν τὸ μειδίχμα ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ Μαυρικίου, ἐπροξένουν οὐχ ἦττον καὶ ἀνησυχίαν τινὰ εἰς αὐτόν. Ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς σκεπτικῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξαχρίσεως ἐν ἣ ἤμην θὰ ἐκπλαγῆτε βεδαιῶς βλέποντες ἄνθρωπον σπουδαίως σκεπτόμενον περὶ τῆς εὐτυχίας ἢ τῆς δυστυχίας φίλου. Ἡ φίλις εἶναι ἀσθητικὰ ἀπαιτοῦν ψυχὴν ἰσχυράν. Ἡ ψυχὴ δὲ τοῦ κ. δὲ Φρεμέζ ἦτο τοιαύτη. Ἐλυπήθη λοιπὸν πολὺ διὰ τὰς ἀπαισιοδόξους διὰ τὸ νεαρὸν ζεῦγος προφητείας τῆς μητρὸς του· χωρὶς νὰ παραδεχθῇ τὰ πάντα δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι αἱ προκισθήσεις αὐταὶ εἶχον τι τὸ ἀληθές κατὰ βέβαιον. Ἡσθάνθη αὐξανομένην τὴν ἀντιπάθειάν του κατὰ τῆς ἀμοίρου γυναικὸς ἣτις ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸ στάδιον τοῦ Ροβέρτου ἠπεῖλει νὰ ἐκθέσῃ ἡμέραν τινὰ τὴν ἡσυχίαν του ἴσως καὶ τὴν τιμὴν του. Ἄλλὰ συγχρόνως ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλην τὴν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Ροβέρτου ἐπιροήν του διὰ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ τῶν παραλόγων σχεδίων του καὶ τὸν ἀπαλλάξῃ οὕτως ἀπὸ σφαλμάτων ἀνεπανορθώτων. Ἄν αἱ ἐπιστολαὶ του ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δὲν ἤθελον ἀρκέσει, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἄδειαν καὶ νὰ φέρῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰς συμβουλὰς του εἰς τὸ οὖς καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ὡς ἀδελφοῦ ἀγαπωμένου φίλου.

Ἄλλὰ τὸ πεπρωμένον ἀπαλλάττον αὐτόν τῆς ἀποστολῆς ταύτης τῷ ἐπεφύλαττεν ἄλλην λεπτοτέρην καὶ δυσκολοτέραν.

(ἀκολουθεῖ).

(Μετάφρασις Δ. Π. Α.).

Ι. Φ. ΙΟΥΛΙΟΥ ΣΜΙΘ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Περὶ τοῦ κομήτου. — Ὁ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1883 ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ Broocks κομήτης, εἶναι ὁ αὐτὸς τὸν ὁποῖον κατὰ πρῶτον εἶδεν ὁ Pons ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1812, καὶ τοῦ ὁποῖου τὴν περίοδον ὑπελόγησε τότε ὁ Encke εἰς 72 ἔτη. Κατὰ τὴν ὑπολογισθεῖσαν λοιπὸν τροχίαν ἀνεμένετο ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ κατὰ τὸ 1883, δὲν εἶχον ἀλόγη περατώσει οἱ ἐν Παρισίοις ἀστρονόμοι Schulhof καὶ Bessel τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν περὶ τοῦ φαινομένου δρόμου τοῦ κομήτου εἰς τὸ στερέωμα, ὅτε ὁ Broocks ἀνεκάλυψε τὸν ἀναμενόμενον ἀστέρα. Ἐνεκ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς γῆς ἐφαίνετο κατ' ἀρχὰς λίαν μικρὸς καὶ ἀμυδρός. Τὴν 23 Σεπτεμβρίου παρουσίασεν αἴφνης μεγίστην φωτόσφαιραν, ἐννοεῖται πάντοτε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου δρακτῆν, καὶ πυρῆνα πυκνότατον, μὴ ἀναλυόμενον ὑπὸ τοῦ τηλεσκοπίου εἰς νεφελότητα. Τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου ἦτο δυσκόλως ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς ἀστὴρ 6^{ου} μεγέθους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1884 ἦτο ὁ κομήτης πλησιέστατα πρὸς τὴν γῆν ἀπέχων αὐτῆς περίπου 16 ἑκατομμύρια μιλίων. Φαίνεται νῦν κατὰ τὸ ἐσπέραις πρὸς δυσμὰς καλῶς διὰ γυμνοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς νεφελώδης ἀστὴρ 3^{1/2} μεγέθους, μετὰ καλῶς ὀριζομένης κόμης 5⁰ ἕως 6⁰ μήκους πλητίον τοῦ ἀστέρος β τοῦ ἀσερισμοῦ τοῦ Κήτους. Μετὰ μεγάλης ταχύτητος σπεύδει πρὸς νότον, καὶ ταχέως θὰ ἦναι ἀόρατος εἰς τὸν ἡμέτερον ὀρίζοντα. Κατὰ τὸ ἔτος 1955 θὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν ἥλιον.

Περὶ τοῦ λυκόφωτος. — Τὸ λαμπρὸν καὶ ποικιλόχρουν φαινόμενον τοῦ ἐσπερινοῦ λυκόφωτος, ὅπερ ἔσχε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν μεγίστην ἔντασιν ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1883, ἐξακολουθεῖ καθ' ἑκάστην αἰθρίαν ἐσπέριν φαινόμενον μᾶλλον ἢ ἦττον λαμπρὸν. Εἶναι ἤδη 55 ἡμέραι, κατὰ τὰς ὁποίας (ἐξαιρουμένων ὀλίγων συννεφωδῶν ἐσπερινῶν) ἐμφανίζεται πρὸς δυσμὰς. Παρουσιάζει τοῦτο τὸ ἰδιάζον ὅτι σύγκριται ἐκ δύο φάσεων. Κατὰ τὴν πρώτην φάσιν ἀναπτύσσεται τὸ μέγα πορφυροῦν τόξον μετὰ μεγάλων ἀτκινσειδῶς ἀποκλινουτῶν ἐρυθρῶν ταινιῶν, δῦει δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα, ὅταν δὲ ἐξοφανισθῇ τότε παρουσιάζεται τὸ δεύτερον ἐρυθρὸν φῶς εἰς ὕψος 30⁰-40⁰, ὅπερ καθιστάμενον ταχέως λαμπρὸν καὶ βυθῆος ἐρυθροῦ χρώματος, ἐν σχήματι τόξου, κατέρχεται βραδέως πρὸς τὸν ὀρίζοντα. Ἡ τελευταία ἀπόσβεσις τῆς ἐρυθρότητος εἰς τὸν ὀρίζοντα συμβαίνει ἀπὸ τῆς 1 Δεκεμβρίου 10 ἕως 20 λεπτὰ βραδύτερον τοῦ τέλους τοῦ κανονικοῦ λυκόφωτος, ἐκ τῆς περιπτώ-

σεως δὲ ταύτης ἐξάγεται τεκμήριον βεβαίως συνηγοροῦν ὑπὲρ τοῦ ἀτυνη-
θους χαρακτῆρος τοῦ φαινομένου. Ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων σημείων τῆς γῆς
ἐγένοντο γνωσταὶ εἰδήσεις, περὶ τῆς ἀξιοσημειώτου ἐρυθρότητος τοῦ λυκό-
φωτος, μεταξὺ τούτων ὅμως, καθ' ὅσον μέχρι τοῦδε βλέπω, οὐδεμία
ἔχουσα ἀξίαν ἐπιστημονικὴν, πολλὰ καὶ ἀνευ χρονολογίας, ἀρα ὅπως
ἄχρηστοι· ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ φαίνεται ὅτι ἡ 26 Νοεμβρίου εἶναι ἡ
πρωϊκιάτη χρονολογία τῆς ἐμφανίσεως τοῦ λυκόφωτος, ἐν Βαταβία ἡ
20 Ὀκτωβρίου. Ἄλλα εἰδήσεις οὐδὲν λέγουσι περὶ ἐρυθροῦ φωτός, ἀλλὰ
περὶ τοῦ κυκνοῦ ἢ χλωροῦ χρώματος τοῦ ἡλίου εἶναι ὅπως μάταιον νὰ
θελήσῃ τις νὰ συζητήσῃ ἤδη νῦν περὶ τῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου, ὅπερ
ἔχει ἴσως ἀπωτάτας αἰτίας, τὰς ὁποίας τότε πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν
ὅπως ἐξεύρωμεν, ὅταν θὰ ὑπάρχωσι ἀξιόπιστοι παρατηρήσεις ἐξ ὅλων τῶν
μερῶν τῆς γῆς.

**Περὶ μεγάλων καταπτώσεων χιόνος καὶ χαλάζης ἐν Ἑλ-
λάδι.** — Δύναται τις νὰ ἦναι βέβαιος, ὅτι πάντοτε ὁπόταν αἱ ἐφη-
μερίδες ἀναφέρουσι μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος, ἢ ῥαγδασιότατην βροχήν,
ἢ ἰσχυρότατον σεισμόν οὐδαμοῦ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῆς εἰδήσεως οἱ συνή-
θεις ἀγέροντες οἵτινες οὐδέποτε ἐνθυμοῦνται ὅμοιον συμβάν. Καὶ τοῦτο
οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ συμβαίνει. Ἰσχυρὰ καὶ
πιστὴ μνήμη εἶναι ὁ κληρὸς ἐλαχίστων καὶ ὅπου δὲ αὕτη ὑπάρχει δὲν
ἐκτείνεται πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος. Ἐκεῖνος ὅστις πρὸς
ὄρισμένον σκοπὸν παρατηρεῖ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, καταγράφει αὐτὰ καὶ
οὕτως ἀποτελοῦνται τὰ μαρτύρια, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ μόνον στηρίζεται ἡ
ἐπιστήμη, καὶ ἐξ ὧν εἰς τὸ μέλλον δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τῆς συχνότη-
τος τῶν φαινομένων. Ἄς συμβουλευθῶμεν λοιπὸν ἀπλῶς, τὰ παρ' ἐμοῦ
ἐνταῦθα ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 25 ἐτῶν ἐν ταῖς μετεωρολογικαῖς παρατηρήσεσι
σημειωθέντα. Αὐταὶ εἶναι πλήρεις ἀπὸ τοῦ 1858 διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθη-
νῶν, διὰ τὴν Ἀττικὴν ὅμως καὶ πολλῶν μᾶλλον διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα
βεβαίως λίαν ἐλλειπεῖς, ἐπειδὴ ἀναγινώσκω ὀλιγίστας ἐφημερίδας καὶ
δὲν λαμβάνω οὐδὲ ὅπως ὑπ' ὄψει τὰς εἰδήσεις, αἵτινες ἀναφέρονται ἀνευ χρο-
νολογίας.

Ἄν περιορισθῶμεν εἰς τὴν γιόνα, ἀλλὰ μόνον ὅταν τὸ βῆθος τοῦ στρώ-
ματος αὐτῆς φθάσῃ 0,1 μέτρον καὶ καλύπτει κατὰ συνέπειαν, ἐπὶ βραχὺ
ὅμως, ἄπασαν τὴν Ἀττικὴν πεδιάδα, ἔχομεν τὰς ἐξῆς περιπτώσεις (ἀπα-
σαι αἱ χρονολογίαι κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον)

1850 Ἰανουαρίου 20 ἡ γνωστὴ μεγάλη κατάπτωσις χιόνος καὶ παγετός.
(Ἡ χρονολογία 20)8 Ἰανουαρίου ἀνεκοινώθη μοι κατὰ τὸ 1859,
ἀλλ' ἡ ἀκριβεία αὐτῆς ἐτέθη βραδύτερον ἐν ἀμφιβόλῳ παρὰ τοῦ
μακαρίτου Α. Παλάσκου.

- 1856 Ἀπριλίου 15 μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος 0,15 μέτρον, σημειω-
θεῖσα παρὰ Φ. Κάγερ.
- 1858 Δεκεμ. 18, 19, 20, μεγίστην κατάπτωσιν χιόνος 0,2 μέτρον ἄπασα
ἡ Ἀττικὴ ἐλευκάνθη.
- 1859 Φεβρ. 24, ἡ Τήνος, ἡ Ἄνδρος, ἡ Εὐβοία ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πυκνῆς
χιόνος.
- 1861 Ἰαν. 21, 28, 29 βραθεῖα χιόνων μέχρι τῆς παραλίας.
- 1862 Ἰαν. 7 μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος.
- 1864 Ἰαν. 5, 6, 7, 8, 13, 14 πυκνοτάτη χιών καθ' ἄπασαν τὴν Ἑλ-
λάδα, βῆθος αὐτῆς 0,15 ἐν τῇ πόλει. Ἀπὸ τῆς 3-30 Ἰανουαρίου
ἔκειτο ἡ χιών ἐν Λαμίᾳ ἐν μέρει βῆθους 1 μέτρον καὶ τμήμα τῆς
θαλάσσης παρὰ τὴν Στυλίδα ἐπάγη.
Ἰαν. 11 μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος ἐν Κύμῃ.
Ἰαν. 12-18 ἔκειτο ἡ χιών καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Σαλαμίνος καὶ Αἰγίνης.
Φεβρ. 9 ἔκειτο ἔτι πολλὴ χιών ἐπὶ τῆς Νάξου.
Ἀπρ. 4. Μετρία κατάπτωσις χιόνος ἐν τῇ πόλει.
- 1867 Δεκ. 24, 25, 28, 29 ἀρκούντως μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος.
- 1868 Ἰανουαρ. 11, 31 ὁμοίως.
Φεβρ. 18 μεγίστην κατάπτωσιν χιόνος καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Σαλαμί-
νος, ἀντεστοίχει πρὸς ὕψος 3 γραμμῶν ὕδατος.
Μαρτίου 25 ὁ Ὑμηττός ἐκαλύφθη ὑπὸ πυκνῆς χιόνος μέχρι τῆς
πεδιάδος.
Νοεμ. 12 κατὰ τὴν μεσημβρίαν μεγίστην κατάπτωσιν χαλάζης ἐν
τῇ πόλει. Τότε κατέρριψεν ἡ θύελλα τὸν φοῖνικα τὸν παρὰ τῶν
Μενδρεσέ.
Δεκ. 11 ἰσχυρὰ χιονοθύελλα.
- 1869 Ἰαν. 19, 21. ἀξιόλογος κατάπτωσις χιόνος καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγίνης καὶ
Σαλαμίνος ἔδωκε 1, 15 γραμμὰς ὕδατος.
Ὀκτ. 6 τὸ ἐσπέρας μεγάλην καὶ καταστρεπτικὴν κατάπτωσιν χα-
λάζης σημειωθεῖσα καὶ περιγραφεῖται παρὰ τοῦ κ. Α. Βούρλη.
- 1870 Ἰαν. 29 μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος.
- 1871 Φεβρ. 16 ἰσχυρὰ χιονοθύελλα ἡ χιών ἐκάλυψε ἐπὶ βραχὺ μόνον
τὴν Ἀττικὴν.
- 1872 Ἰουνίου 17 ἰσχυρὰ χιόλαζα ἐν Ἀμαρουσίῳ.
- 1873 Φεβρ. 18 μεγάλην κατάπτωσιν χιόνος ἀντιστοιχοῦσα πρὸς ὕψος
ὕδατος 2,2 γραμμῶν.
Μαΐου 1 Σφοδρὰ χιόλαζα.
- 1874 Ἰαν. 29, 30 Πολλὴ χιών.
Φεβρ. 3, 4, 5 Πολλὴ χιών, 0,07 βῆθους ἀντιστοιχοῦσα πρὸς στή-
λην ὕδατος 1,54 γραμμ.

- Φεβρ. 12 ἄπασα ἡ Ἀττικὴ ἐλευκάνθη.
 Μαρτ. 3, 4, 5, 6, 17 πυκνοτάτη χιών· τότε καὶ τὸ Σουεζ αὐτὸ ἐκαλύφθη ὑπὸ χιόνος.
- 1875 Ἰαν. 8, χιών. 27 σφοδροτάτη χάλαζα.
 Μαρτίου 25, 26, 27 πολλή χιών καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Αἰγίνης.
 Δεκ. 31 μεγάλη χιονοθύελλα.
- 1877 Μαρτ. 2 μεγάλη κατὰπτωσις χιόνος καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Αἰγίνης, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς 1 γραμμὴν ὕδατος.
 Ὀκτωβρ. 4. ἀξιοσημείωτος χάλαζα.
- 1878 Ἰαν. 20 μεγάλη χιονοθύελλα.
- 1879 Μαρτ. 9 ἐπίσης.
 Δεκ. 20, 28 χιών 0,1 μέτρου βάρους.
- 1880 Ἰαν. 12 πολλή χιών.
 Μαρτ. 9, 10 ἀλλ'ἰδίως Μαρτ. 13, 14 μεγίστη κατὰπτωσις χιόνος 0,2 μέτρ. βάρους ἀντιστοιχοῦσα πρὸς 3,6 γραμ. ὕδατος· ἀκόμη καὶ μέχρι τῆς 24 ὄλαι αἱ Κυκλάδες ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ χιόνος.
- 1882 Ἰαν. 14, 15 16 ἀρκετὴ χιών.
 Ἰαν. 31 μεγάλη κατὰπτωσις χιόνος.
 Φεβρ. 1 ἐπίσης 0,12 μέτρα βάρους ἔδωκε 3,5 γραμμὰς ὕδατος, ἄπασαι αἱ νῆσοι ἦσαν κεκαλυμμέναι.
 Φεβρ. 23 ἐπίσης.
- 1883 Φεβρ. 27 μεγάλη κατὰπτωσις χιόνος 0,1 μέτρ.
 Ἀπρ. 23 μεγάλη χάλαζα ἐν Κηφισσίῳ.
- 1884 Ἰαν. 20 μεγάλη κατὰπτωσις χιόνος 0,18 μέτρ. βάρους, ἀσθενῆς ἐπὶ τῆς Σαλαμίνος.
- Ἐκτὸς τοῦ 1850, ἐγένετο ἡ μεγίστη κατὰπτωσις χιόνος κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1864, ἐπίσης τὸ 1864 ἦτο τὸ βροχερώτατον ἔτος πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ 1858, μόνον δὲ τὸ ἔτος 1883 ὑπερέβη αὐτό.

Ἀθήναι 1881 Ἰαν. 24)12

Δρ Γ. Φ. Ίούλιος Σιάβ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΡΓΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Τὴν 6'. Κυριακὴν τοῦ Ἰανουαρίου συνεκροτήθη ἡ ἐτησίαι συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας ἐκ δὲ τῆς ἀναγνωσθείσης περὶ τῶν ὑπὸ τῆς ἐταιρίας πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1883 ἐκθέσεως τοῦ περισπουδάστου καθηγητοῦ καὶ γραμματέως αὐτῆς κ. Στ. Α. Κουμκουόδη ἐμύθημεν, ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο αἱ ἐργασίαι τῆς ἐταιρίας ἦσαν πολλοῦ λόγου ἄξιαι καὶ ἐν πολλοῖς ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίαις ἐπεστέφθησαν.

Καὶ πρῶτον ἐξηκολούθησαν αἱ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀρξάμεναι ἀνασκαφαὶ εἰς τρία διάφορα μέρη ἧτοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐν Ἐλευσίνῃ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, αἱ ὁποῖαι ἀνέδειξαν διὰ νέων σκαφῶν πολλὰ καὶ ἄξια λόγου ἀρχαῖα κινήτα καὶ ἀκίνητα προβιβάζοντα μεγάλως τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τοῦ ἀρχαίου βίου. Καὶ ἡ μὲν τῆς Ἀκροπόλεως καθάρσις μετενεχθεῖσα ἀπὸ τοῦ πρὸς Α. τοῦ Μουσείου μέρους ἀνέδειξεν εἰς φῶς ἀρχαῖα πολύτιμα λίθινα καὶ πήλινα, περὶ τῶν ὁποίων κατὰ διαφόρους χρόνους ἐγένετο καὶ ἐν τῷ Παρασῳ λόγος καὶ τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς ἀσφαλεῖς θέσεις τοῦ Μουσείου ἐν ἰκρίωμασι καὶ ἐν ἐρμαρίοις.

Τὰ δὲ κυριώτατα ἐξαγόμενα τῶν τοῦ λήξαντος ἔτους ἀνασκαφῶν ἐν Ἐλευσίνῃ εἶναι τὰ ἐξῆς: Ἡ πρόναος στοὰ ἀπεκαλύφθη καθ' ὄλοκληρίαν καὶ σχεδὸν ἀπανταχοῦ σώζει τὰς πλακοστρώσεις τοῦ δαπέδου τῆς, διεσώθη δὲ καὶ μικρὸν τεῖχος τοῦ σηκοῦ, ὡς δὲ εἰκάζει ὁ διευθύνων τὰς ἀνασκαφὰς ταῦτας ἄριστος κ. Δημ. Φίλιος ἐκ τοῦ ἐνεπιγράφου ἐπιγράμματος τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ τεύχει τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος ὑπ' ἀριθ. 20 δημοσιευομένου καὶ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεώς του, ἐπιρρωνύονται αἱ εἰκασίαι ὅτι δύο ἦσαν αἱ πρὸς τὴν στοὰν ἀνοιγόμεναι πύλαι τοῦ σηκοῦ, ὅπερ καὶ ἄλλως εἶναι πρατιμητέον τῆς γνώμης τῶν Dilettanti κατὰ τὸν κ. Φίλιον, τῆς ἐξενεχθείσης ἐν τῷ διαγράμματι αὐτῶν, καθόσον μίαι ἐτέραι πύλη θὰ ἀντίκρυζε τὸν τέταρτον ἦτοι τὸν μεσαῖον στυλον τοῦ πρὸς τὴν στοὰν τοῖχου. Πρέπει ὅμως νὰ ρηθῆ, ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, διότι δὲν ἀπεκάλυψεν εἰσέτι ὅλα τὰ μέρη, ἀλλὰ μόνον τὰ πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον. Πρὸς Δ. δὲ προχωρήσασα ἡ σκαφὴ ἀπεκάλυψε καὶ ἄλλον τὸ ἄλλο ἐμβαδὸν τοῦ σηκοῦ πλὴν τοῦ ὑπὸ τῆς ἡδοῦ κατεχομένου.—Εἰς ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη οὔτε πλουσία οὔτε λαμπρά ὡς προσεδοκᾶτο, πήλινα δὲ ἀγγεῖα καὶ ἔργα γλυπτὰ εὐρέθησαν ἐλάχιστα· ἄξια δὲ μνείας εἶναι δύο γυναικεῖοι κορμοὶ καὶ τὰ ἀνευρεθέντα χρυσεῖα πέταλα εἰς κόσμημά τι ἀνήκοντα. Τῶν εὐρε-

θέντων νομισμάτων ἐν εἴναι λόγου ἄξιον ἀργυροῦν τετράδραχμον, ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια ἀμφιβάλλονται ἐκ εἴναι ἀπτικῆ. Ἄπαντα δὲ ταῦτα ἐτέθησαν εἰς τὸ αὐτόθι ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Οἱ ἀνευρεθέντες ἐνεπίγραφοι λίθοι εἶναι μέτριοι κατὰ πρῶτον καὶ ποιῶν, οἱ δὲ ἀξιολογώτεροι τούτων δημοσιεύονται διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας.

Τρίτη ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἡ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ περὶ τῆς ὁποίας ὁ αὐτόθι ἔφορος ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίκης γράφει ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ ἐκθέσει του τὰ ἐξῆς ἐν συντόμῳ. Ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ 1883 ὑπῆρξαν ἡ ἀποκάλυψις ὀλοκλήρου τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι δωρικὸν ἐξάστυλον περιπτερον ἔχων ὁμῶς κατὰ μῆκος τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἕνδεκα κίονας, ὅπερ πράερχεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι μικρότερον τοῦ σηκοῦ σχετικῶς πρὸς τὸ πλάτος καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπάρχει ὀπίσθεν τοῦ σηκοῦ καὶ τοῦ ἀντιστοίχου προνάου πρόστασις· ἕτερον γὰρ ἀρχαιολογικὸν ἐν τούτῳ εἶναι, ὅτι ὡσπερ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔχει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀνωφερὲς ἐπίπεδον ἐκ λίθων ὀικοδομημένον, δι' οὗ μόνον ἀνῆρχοντο εἰς τὰ δάπεδα αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων, παριστάντων ἐν μὲν τῷ ἀνατολικῷ ταυρομαχίαν ἐν δὲ τῷ δυτικῷ ἀμαζονομαχίαν, ἣς θεᾶται Ἰτακται νηρηίδες. Ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος ὑπάρχει ἀρχαῖον φρέαρ 25 μέτρων βάρους, περιέχον εἰσέτι ἱκανὸν πόσιμον ὕδωρ, ἐκ πολλῶν δὲ λόγων εἰκάζει ὁ κ. Καββαδίκης, ὅτι τὸ προκείμενον οἰκοδόμημα εἶναι ἐκεῖνο, ἐν ᾧ κατεκλίνοντο οἱ ξένοι καὶ ἐθεραπεύοντο τὴν νόστιν ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Πλαστικὰ δὲ ἔργα εὐρέθησαν ἀγάλματα τινὰ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος καὶ κεφαλὴ ἀμαζόνος ἐκ τῶν τοῦ δυτικοῦ καὶ ἀργυρᾶ τινὰ φραγκικὰ νομίσματα. Ἐπιγραφαὶ δὲ εὐρέθησαν περίπου τεσσαράκοντα, τῶν ὁποίων σπουδαίοντα εἶναι δύο τῶν περιφημῶν ἐκείνων στηλῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Πικυανίου καὶ Στράβωνος μνημανευομένων, ἐν αἷς ἦσαν καταγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν θεραπευθέντων ξένων, ἡ νόσος καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας αὐτῶν καὶ τρίτη ἐπιγραφή ἡ καταγράψουσα τὴν θεραπείαν ξένου τινος ἐκ Καρίας, πάσχοντος ἐκ κεφαλαλγίας καὶ δυσπεψίας τοῦ στομάχου.

Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν ἐστάλη ὁ αὐτὸς ἔφορος εἰς Ἐπίδαυρον ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἑτέρου κτίσματος παρὰ τῷ πρῶτῳ κατασκευασθέντι περὶ τῆς ἐταιρείας, ἐν ᾧ συνάγονται τὰ εὐρεθέντα ἔργα ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας, μετ' αὐτοῦ δὲ συναπῆλθε καὶ ὁ γερμανὸς Διόρπφελδ ἵνα σχεδιάσῃ ὀλοκλήρον τὸν χώρον. Τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων μετακομισθέντα πρὸ μηνῶν τινῶν ἐξ Ἐπιδαύρου ἐξετέθησαν χάριν τοῦ κοινοῦ ἐν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ὡς ἐγκλίμως ἀνεγρήθη ἐν τῷ Παρισσοῦ.

Τετάρτη ἀνασκαφὴ ἀπερατίσθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, ὡς εἶπεν ὁ κ.

γραμμικῶς νὰ γείνη ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα καὶ μετὰ τὰ μεγάλα ἔργα τῶν γερμανῶν πολὺς εἰσέτι προσδοκᾶται ὁ ἀρχαιολογικὸς θερισμὸς, καὶ ληφθείσης παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς ἀδείας ἀνετέθη ἡ ἐπιστάσις τῶν ἐργασιῶν εἰς τὸν αὐτόθι ἔφορον κ. Δημητριάδην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ βραδέος χειμῶνος καὶ ἄλλων ἀσχυολιῶν ἐκεῖ τοῦ ἐφόρου, καταγινομένου εἰς τὴν αὐτόθι οἰκοδόμησιν μουσείου, δὲν ἤρχισαν εἰσέτι αἱ ἐργασίαι, μέλλουσιν ὁμῶς ν' ἀρχίσωσι λίαν προσεχῶς.

Ἄλλαι τιναι μικρὰ ἀποπειρακτῆριοι σκαφὰ ἐπεχειρήθησαν ἐν Λιοσίοις, ἐν τῷ δημοσίῳ δένδροκομείῳ καὶ ἐν Ἀμπελοκήποις, δὲν ἀπέβησαν ὁμῶς εὐτυχεῖς.

Κατ' αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας τὸ Συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἐπεχείρησεν ἀποπειρακτῆριον ἐρευνᾶν ἄλλου εἶδους, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἀγαθὴν ἔκβασιν ἐπεκαλέσθη ὁ ἀξιότιμος καθηγητῆς τὰς εὐχὰς πάντων τῶν ἐταίρων καὶ τῶν φιλοκρητιῶν. Τὸ Συμβούλιον ἰδόν, ὅτι συχνάκις ἡ θάλασσα ἀναδίδει ἔργα τῆς ἀρχαιότητος ἄξια λόγου, ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐρευνᾶν τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης τοῦ πορθμοῦ τῆς Σαλαμίνας δι' ἐμπείρων δυτῶν Ἑλλήνων, ἵνα ἀποδειχθῆ, ἐὰν εὐρίσκεται τι ἀνεκλύσιμον ἐκ τῶν ναυκρητιῶν τῆς ἐπὶ Ἐρέξου ναυμαχίας. Ἐγένετο δὲ συμφωνία νὰ ἐργασθῶσιν οἱ δυτὰ διὰ μηχανῶν καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ἕνα μῆνα ἀντὶ δραχμῶν 1200, πᾶν δὲ τυχὸν εὐρέθησόμενον πᾶν μαθηματικὸν οἰκοδόμημα ὕλης καὶ χρόνου θ' ἀνήκῃ τῇ ἐταιρείᾳ, ἡ κυβέρνησις ἐχορήγησε τὴν πρὸς τοῦτο ἀδειαν καὶ ὑπόσχεται πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τὸ ἔργον, τοῦ ὁποίου θέλει ἐπιστατήσῃ ὁ ἔφορος κ. Χρῆστος Τσουντάς. Ὡς δὲ λίαν ὀρθῶς προσέβηκεν ὁ κ. Κουμκουόδης ἡ μὲν ἀπόπειρα αὕτη εἶναι αὐτὸ τοῦτο ἀπόπειρα, ἡ δὲ ἐπιτυχίᾳ ἐν γούνασι κεῖται θεῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τοῦ Ποσειδῶνος.

Ἄλλο ἔργον οὐχὶ ἀρξάμενον, ἀλλὰ προπαρσκευασθὲν δεόντως καὶ ἔχον μεγάλην βεβαιότητα ἐπιτυχίας εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἐγινώσκετο ἤδη πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὑπὸ τῶν τότε προϊσταμένων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας καὶ ἄλλων πολιτῶν, ὅτι ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας τοῦ ἱατροῦ κ. Π. Λύτσια τῆς παρὰ τὸ ὠρολόγιον τοῦ Ἀνδρονικοῦ Κυρρίστου καὶ ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῆς ὑπῆρχον ὀλοκλήροι κίονες δωρικοῦ ρυθμοῦ στηριζόμενοι ἐπὶ μαρμαρίνων βάσεων, ὄντες ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀποτελοῦντες τὴν μίαν ἑξαμηνίαν τοῦ γράμματος Γ. Τὴν οἰκοδομὴν λοιπὸν ταύτην τοῦ κ. Λύτσια ἠγόρασαν ἐφέτος ἡ ἐταιρεία καὶ μέλλει τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον, ὅτε λήγει ἡ μίσθωσις τῶν ἐνοικούντων νὰ καταδαφίσῃ, ὅπως ἀναδείξῃ τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ὅπερ πιθανώτατα τότε θέλει λάβει τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα τῶ γῦν ἀγνωσμένου καὶ θέλει δείξῃ εἰς ποίαν θέσιν εὐρίσκεται πρὸς τὰ ἄλλα πλησιάζοντα ἀρχαῖα κτίσματα.

Πολλάκις δ' ἐμελετήθη καὶ σπουδαίως ἡ ἐπισκευὴ τῶν ὑπερθύρων τοῦ

ἐν Μυκῆναις θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ τῆς πύλης τῶν λαόντων, μέλλει δὲ ὡς ἐλπίζεται νὰ τελεσθῆ τὸ ἔργον προσεχῶς.

Ἀγαθαὶ μνημείων ἀρχαίαις τέχνης καὶ ἐπιγραφῶν ἐγένοντο πολλαὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπανηθέντος ποσῶ 27,542 δραχμῶν. Μεταξὺ τῶν ἀγαπηθέντων ὑπάρχουσιν ὅχι ὀλίγα πολλοῦ λόγου ἀξία, τινῶν τῶν ὁποίων καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἀντίγραφα καὶ ἀπεικονίσματα, ἄλλα δὲ μέλλουσιν ἐν καιρῷ εὐθέτω νὰ τύχωσι τῆς δημοσιεύσεως. Δωρεαὶ ἀρχαίων ἐγένοντο μέτριαι κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιόν.

Ἐνταῦθα ἐποιήσατο λόγον ὁ ἀξιότιμος γραμματεὺς τῆς ἐταιρίας καὶ περὶ τῆς συλλογῆς τῶν αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων τῆς δωρηθείσης ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Δημητρίου, περὶ ἧς εἶπεν, ὅτι ληφθείσης ἐπιστολῆς τοῦ δωρητοῦ, διῆς ἐπετρέπετο τῇ ἐταιρίᾳ ἡ ἀποσφράγισις τῶν κιβωτίων καὶ ἄνευ τῆς ἀποστολῆς τοῦ κκετλόγου (ὡς διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐπιστολῆς ὁ δωρητῆς διέτασεν, ἐγένετο ἡ ἀποσφράγισις αὐτῶν ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία εἶχε συστήθῃ διὰ τὰ τῆς προτέρας ἀποστολῆς, τὰ δὲ ἀρχαῖα ἀπαντα ἐξελθόντα μέλλουσι νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῇ οἰκείᾳ αἰθούσῃ τοῦ Μουσείου τῇ ἐπικληθείσῃ Ἰωάννου Δημητρίου. Ὁ δὲ ἐκτεθῶσι δὲ προσέτι λίαν προσεχῶς ἐν παρεσκευασμένῃ αἰθούσῃ τὰ ὑάλινα καὶ ὀστεῖνα σκεύη ἐν δὲ τῇ αἰθούσῃ Ἰωάννου Δημητρίου καὶ ἐκεῖνα τὰ αἰγυπτιακῆς τέχνης, τὰ ὅποια ἡ ἐταιρία εἶχε συλλέξει πρὸ τῆς μεγάλης δωρεᾶς τοῦ Ἰωάννου Δημητρίου. Ὁ δὲ ἐκδοθῆ δὲ πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινῆς κκετλόγου πάντων τῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου ἀρχαίων.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐταιρίας ηὐξήθη ἰκανῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξ ἀγορῶν καὶ δωρεῶν, πρὸ πάντων, δ' ἐκρίθη χρήσιμον ν' ἀγοράζονται μουσειογραφικὰ βιβλία.

Τοιαῦτα κατ' ἀκριβῆ σημείωσιν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας κατὰ τὸ ληξάν ἔτος.

ANEKDOTON ARGYROYN NOMISMA THS POLEWZ EPIΔAYPOY

Πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐπιδαύρου, τῆς κειμένης ἀπέναντι τῆς νήσου Αἰγίνης, ἐξετείνετο ἐν τῷ μέσῳ γραφικωτάτῳ ὄρει τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἄλλος. Πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν γῆν τῶν Ἐπιδαυρίων, ὅπως προσφέρωσι ἀφ' ἐνὸς θυσίας τῷ θεῷ, τοῦ ὁποίου ἡ θεραπευτικὴ δύναμις ἦτο γνωστὴ καθ' ἅπαντα τὸν τότε κόσμον καὶ θαυμάσωσιν ἀφ' ἐτέρου τὰ ἔργα τῶν περιφήμων διδασκάλων τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας.

Ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ νὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἵστατο τὸ χρυσελεφάντινον

ἀγάλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Θρασυμήδους Ἀριγνώτου· παρίστατο δὲ ὁ θεὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου κρατῶν βικτηρίαν, τὴν δὲ ἐτέραν τῶν χειρῶν ὑπὲρ κεφαλῆς ἔχει τοῦ δράκοντος, καὶ οἱ καὶ κύων παρακατακείμενος πεποίηται.» κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πικυτανίου, (Κορινθιακά. Βιβλ. 2, σελ. 164). Παρὰ τὸν ναὸν ὑπῆρχεν οἴκημα περιφερές, ὄλος καλούμενον, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῆν συγγραφέων καὶ θέατρον θεᾶς ἀξίον τοῦ Πολυκλείτου, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ ὑπὲρ τὰς δώδεκα χιλιάδας ἀκρατῶν, Νκαὶ Ὑγίειαις, Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος, ἀγάλματα, κρήνη, στήλι ἀναγράφουσαι φωνῇ τῇ Δωρίδι τὰ ὀνόματα τῶν ἀσθενῶν, τὰ νοσήματα καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας αὐτῶν καὶ παντὸς εἶδους οἰκήματα ἐκόσμουσαν τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἄλλος. Τέλος ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀναβίβασις τῶν σπουδαιότερων δραχμάτων τῆς ἀρχαίας ποιήσεως καὶ ἡ τέλεσις ἀγῶνων πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ, τὰ Ἀσκληπιεῖα, ἐδίδον ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς τὴν ἔρημον νῦν γῆν, ἐνθα, πλὴν τοῦ θεάτρου, εἰρήνια παρελούσης δόξης συναντᾷ ὁ ποῦς τοῦ περιηγητοῦ.

Τὰ νομίσματα τῆς πόλεως Ἐπιδαύρου καὶ ἰδίως τὰ ἀργυρᾶ σπκνίως εὐρίσκονται, διότι ἡ σειρὰ αὕτη δὲν εἶναι ἐκ τῶν πλουσίων, φέρουσι δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν, τὴν Ὑγίειαν, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὰ ἱερά αὐτῶν σύμβολα.

Ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ κεῖνται τὰ ἐξῆς ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς Ἐπιδαύρου ἀρίστης διατηρήσεως.

1. Κεφαλὴ δαφνοστεφῆς Ἀσκληπιοῦ πρὸς δεξιὰ.

Ἔπ. Ἀσκληπιὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου κρατεῖ ἀριστερᾷ χειρὶ βᾶθρον, τὴν δεξιὰν δ' ἐκτείνει ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ δράκοντος· κάτωθεν τοῦ θρόνου κύων καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τὸ γράμμα Ε.

ΑΡ. 5. Γραμμ. 5,51

2. Κεφαλὴ δαφνοστεφῆς Ἀπόλλωνος πρὸς δεξιὰ ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων.

Ἔπ. Ἀσκληπιὸς καθήμενος. . . . ὡς ἄνω, πλὴν κάτωθεν τοῦ θρόνου τὰ γράμματα ΘΕ. Τὸ ὄλον ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων.

ΑΡ. 5. Γραμμ. 4,35.

3. Ὁμοῖος τύπος.

ΑΡ. 5. Γραμμ. 4,455

4. Κεφαλὴ δαφνοστεφῆς Ἀσκληπιοῦ πρὸς ἀριστερά· ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς ἐν τῷ πεδίῳ τὸ γράμμα Ε.

Ἔπ. ΕΠ ἐν μονογράμματι ἐντὸς στεφάνου δάφνης ΑΡ. 3. Γραμμ. 2,375

5. Ὁμοῖος τύπος.

ΑΡ. 2. Γραμμ. 2,33

Πρῶτος ὁ Sestini ἐδημοσίευσεν τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 νόμισμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ (Descrizione di molte medaglie antiche greche esistenti in più musei. Firenze. 1828, pag. 93, Tav. XII, 16). Εἶτα ἀναδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν Φραγκίσκου Streber ἐν Numismata nonnulla graeca ee museo Regis Bavariae, σελ. 159. Πίν. II, 4, Leake ἐν Numismata Hellenica.

European Greece, σελ. 50, 1854 καὶ Jul. Friedlaender ἐν τῷ περιοδικῷ Berliner Blätter für Münz-Siegel-und Wappenkunde. III Band. Berlin 1866. Πίν. XXX, ἀρ. 3.

Τὸ νομισματικὸν μουσεῖον τοῦ Μονάχου κατέχει δύο νομισματικὰ ὅμοια τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 2, τὸ δὲ τοῦ Βερολίνου ἐν. Κατατάσσονται δὲ εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων ἕνεκα τοῦ ῥυθμοῦ τῆς τέχνης καὶ τῆς σπανιότητος αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῷ συγγράμματι τοῦ Mionnet (Description de Medailles antiques, tom. II, p 237) ἀναφέρονται δύο μόνον ἀργυρᾶ νομισματικὰ τῆς πόλεως ταύτης, τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 4 καὶ 5.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων ἀργυρῶν νομισμάτων τῆς Ἐπιδαύρου δῆλον γίγνεται, ὅτι τὸ σήμερον δημοσιευόμενον ὑπ' ἀριθμὸν 1, τὸ φέρον τὴν καλλιτεχνικὴν ὄντως κεφαλὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐστὶν ἀνέκδοτον καὶ τὸ σπανιότερον τῆς σειρᾶς ταύτης. Εἶναι περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Πηυστινίου περιγραφὴ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ νομισματος παράστασιν καὶ ὅτι ὁ «παρκακτακείμενος κύων» ἐναφέρεται εἰς τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν τῆς γενέσεως τοῦ θεοῦ. Ἡ αὐτὴ σχεδὸν παράστασις τοῦ Ἀσκληπιοῦ μετὰ τοῦ κυνὸς ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ χρυσοῦ τινος νομισματος τῶν Μαγνητῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Κλεωνῶν τῆς Ἀργολίδος. Βλέπε F Imhoof-Blumer, Monnaies Grecques, p. 133. Πίν. I, ἀρ. 26.

Τ' ἀνωτέρω περιγραφέντα νομισματικὰ εὐρέθησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ πλησίον τοῦ Ἱεροῦ κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1883.

Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἰανουάριος 1884.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Δύο ἐγένοντο τακτικαὶ συνεδρίαι τὸν λήξαντα μῆνα. Ἐγένοντο δὲ καὶ τὰ ἐξῆς ἀνχνώνσματα.

Τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Παπαρηγοπούλου ἐπιτίμου προέδρου τοῦ Συλλόγου περὶ τῶν περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ὄσμανικοῦ κράτους ἐν Ἐυρώπῃ ιστορικῶν προθεσμιῶν.

Τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ τακτικοῦ μέλους, περὶ τῆς τετρακοσιετηρίδος τοῦ Λουθέρου.

Τοῦ κ. Α. Πασπάτη ἐπιτίμου μέλους, περὶ βυζαντινῶν ἀνακτόρων β') τοῦ κ. Γωάννου Τσίτση τακτικοῦ μέλους, περὶ τῶν ἐποχῶν καὶ εἰδῶν τῆς ἱερᾶς μελοποιίας τῶν Βυζαντινῶν μετ' ἐξαγγελίας μελῶν διαφόρων αἰώνων ἐπὶ κλειδοκυβέλλου.

Τοῦ κ. Ι. Ἰσιδ. Συκλίσση τακτικοῦ μέλους περὶ τοῦ ἀν' ἐπιπέδου ἐπιγραφῶν τοπαικτεῖν.

Ἐκομίσθησαν καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν νέων μετεωρολογικῶν σταθμῶν ἅτινα διαταγῇ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν εἰσῆχθησαν ἀτελῆ. Ἀπεστάλησαν δ' ἤδη ταῦτα εἰς τοὺς νέους συστάνας μετεωρολογικοὺς σταθμοὺς ἐν Ἀργοστολίῳ, Βώλῳ καὶ Μεσολογγίῳ. Διωρίσθησαν δὲ διευθυνταὶ τούτων τοῦ μὲν α' ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Ροσόλιμος, τοῦ β' ὁ κ. Ι. Ἀποστολίδης καὶ τοῦ γ' ὁ ἱατρός κ. Ε. Νίδερ.

Συζητήθησαν σχέσεις μετὰ τοῦ ἐνταῦθα συστάνας Συλλόγου ἡ αὐτοβοήθεια.

Ἐξελέχθησαν μέλη τακτικᾶ ἐνεργὰ οἱ κ. κ. Ἰφικράτης Κοκκίδης ἀντισυνταγματάρχης, Θ. Ἡπίτης ἀντισυνταγματάρχης, Τηλ. Κομνηνὸς διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, Π. Κηκλής καὶ Δημ. Ἐπ. Δεληγεώργης διδάκτορες τοῦ δικαίου. Μέλος τακτικὴν πάρεδρον ὁ κ. Ν. Τζάλης καὶ μέλος ἐπίτιμον ἐν Ροβερέτῳ ὁ καθηγητὴς κ. Φρ. Πάωλι.

Τὸν λήξαντα μῆνα ἀπεβίωσαν ἐν Ἀθήναις ὁ **Ἠάναος Ἠέσσας** ἱατρός, μέλος ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ προσφιλεστέρων καὶ ἐν Βιέννῃ ὁ **Ἀλέξανδρος Δόσιος** ἀντεπιστέλλον μέλος, ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ἐργασθεὶς μετὰ ζήλου καὶ ἐπανελημμένως ἀπὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ ὀμιλήσας.

Ἀλλὰ καὶ βρύτερον ἐπεφυλάσσετο τῷ Συλλόγῳ πένθος. Ὁ **Ἰούλιος Σμιθ** ἐπίτιμον μέλος ἀπὸ τῆς συστάσεως ἰδίᾳ τῶν τμημάτων ταύτης, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τοῦ Συλλόγου, ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως ἐκ συγκοπῆς ὁ Σύλλογος ἅμα τῇ εἰδήσει τοῦ θανάτου αὐτοῦ συνελθὼν εἰς συνεδρίαν ἑκτικτον τὴν 26 Ἰανουαρίου ἐξέδοτο τὸ ἐξῆς ψήφισμα:

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς συνελθὼν ἐκτίκτως ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιτίμου αὐτοῦ μέλους

Ἰωάννου Φρειδερίκου Ἰουλίου Σμιθ

Ψηφίζει

1) νὰ διακοπῶσιν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, πρὸς ἔνδειξιν πένθους·

2) νὰ παρακολουθήσῃ ἐν σώματι τὴν κηδεῖν τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρός·

3) νὰ κατατεθῇ στέφανος δάφνης ἐπὶ τῆς σοροῦ αὐτοῦ·

4) νὰ ἀνκτηθῇ εἰς τὸ τακτικὸν αὐτοῦ μέλος κ. Δ. Κοκκίδην ἡ ἐκφώνησις ἐπιταφίου λόγου·

5) νὰ ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριῶν.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ σοφὸς ἀνὴρ ὅστις ζῶν πλὴν τῆς μετεωρολογίας αὐτοῦ καὶ φαινομενολογίας τῆς Ἀττικῆς, ἦν πρὸς τῷ Συλλόγῳ πρὸς ἔκδοσιν, τοσαύτως ἀνεκρίνου εἰδήσει καὶ τοσαύτως ἐδημοσίευσεν δικαιοῦς ἐν

τῷ Παρνασσῷ, καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ παρόντι τεύχει, καὶ θνήσκων δὲν ἐλησμώνησε τὸν Σύλλογον καὶ κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ 700 δραχ. ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Ὁ καθηγητῆς κ. Δημήτριος Κοκκίδης ποιήσεται ἐν προσεχῇ ἀναγνώσμητι τοῦ Συλλόγου λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ βίου τοῦ θανόντος ἥτις δημοσιευθήσεται ἐν τῷ Παρνασσῷ ὡς ὑστατος εὐγνωμοσύνης φόρος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμήμα καλῶν τεχνῶν. — Δύο συνεδρίαί τοῦ τμήματος ἐγένοντο κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τῆς 8 Ἰανουαρίου ἀνεγνώσθη ἔγγραφο τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας δι' οὗ αὕτη ἀγγέλλουσα ὅτι ἀποδέχεται τὴν μετὰ τοῦ τμήματος σύμπραξιν πρὸς τέλεισιν ἱστορικῆς ἐκθέσεως ἀντικειμένων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 παρακκλεῖ τὸ τμήμα νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν δύο ἐξαμελῶν ἐπιτροπῶν, τῆς μὲν ἐφορευτικῆς τῆς δὲ δικαστηρικῆς, αἵτινες θέλουσι συνεργασθῆ μεθ' ὁμοίων ἐπιτροπῶν ὑπὸ τῆς ἐταιρείας ἐκλεχθησομένων πρὸς ὀργανισμὸν τῆς ἐκθέσεως ταύτης. Τὸ τμήμα ἀποδεχόμενον τὴν πρότασιν ταύτης ἐκλέγει τῆς μὲν ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς μέλη τοὺς κ. κ. Μ. Μελέην, Ι. Ι. Σκυλίτσην, Α. Παράσχον, Α. Θεοφιλέην, Ν. Γ. Πολίτην, καὶ Ἀνδ. Μεταξέην, τῆς δὲ δικαστηρικῆς τοὺς κ. κ. Ν. Κουρῆν, Κ. Βάμβου, Χ. Ἀννινον, Στ. Βάλβην, Κ. Κουτσαλέζην καὶ Ν. Μοσχάκην. Ἡ δὲ δευτέρα συνεδρία ἐγένετο τὴν 25 Ἰανουαρίου ἐκτάκτως. Ἐν αὐτῇ, ὡς εἶχεν ἀποφασισθῆ ὑπὸ τοῦ τμήματος, ὁ κ. Ι. Γζέτζης ἐξετέλεσε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἄμικτα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ἐπὶ κλειδοκυμβάλου.

Τμήμα νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. — Δύο ἐγένοντο συνεδρίαί κατὰ τὸν μῆνα Ἰανουαρίου. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων ὁ κ. Α. Γ. Σκουζῆς ἀναπτύξας τὴν χρησιμότητα τοῦ ποινολογίου, ὅπερ ἐστὶν ὀδηγὸς φωτίζων τὸν δικαστὴν πρὸς ἀκριβῆ καὶ δικαίαν τῆς ποινῆς ἐπιμέτρησιν, προέτεινεν ἵνα τὸ τμήμα συστήσῃ τοῖς ἀρμοδίοις τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ θεσμοῦ τούτου. Τὸ τμήμα ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν ταύτην.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ ἤρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς πρὸς βελτίωσιν τῶν δικαστηρίων ἐπιτροπῆς. Πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Α. Λέκας συνεφώνησε μὲν κατὰ τὰ πλείστα πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν προσέθηκε δὲ καὶ ἰδίαις τινὰς τροποποιήσεις. Καὶ πρῶτον μὲν εἰς τὰς παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς ὀριζόμενας ποινὰς προσέθηκε καὶ τὴν στέρησιν τοῦ μισθοῦ κατὰ τῶν ἀπυσιάζοντων δικαστῶν, ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς ἀπουσίας των, καὶ τὴν στέρησιν τοῦ πρὸς προβιβασμὸν δικαιοῦματος ἐν περιπτώσει ἀπουσίας ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς συνεδρία; ἄνευ κωλύματος ἐπαρκῶς δεδικαιολογημένου. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν διανομὴν τῆς ἐργασίας, προέτεινεν ἵνα αἱ συζητούμεναι ἐν ἐκάστῃ συνεδρίᾳ ὑποθέσεις διανεμῶνται ἐν συμβουλίᾳ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν, νὰ

ἐπιβάλλωνται δὲ ποιναὶ κατὰ τῶν μὴ ἐκδιδόντων τὰς ἀποφάσεις των ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Προκειμένου δὲ περὶ προβιβασμοῦ προέτεινεν ἵνα ζητηται ἡ γνωμοδότησις τῶν Προέδρων καὶ Εἰσαγγελέων. Μετὰ τὴν δαιλίαν τοῦ κ. Λέκκα ἡ συζήτησις ἀνεβλήθη διὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίαν.

Τμήμα φυσιογνωστικόν. — Μίαν συνεκρότησε τὸ τμήμα τοῦτο συνεδρίαν καθ' ἣν ὁ Ἰούλιος Σμιθ ἀνεκοίνωσε α') περὶ τοῦ ἐσχάτως ἀναφανέντος καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ δρατοῦ καταστάσαντος κομήτου τοῦ Πῶνς, οὕτινος ἡ λάμψις ἐλαττοῦται βαθμηδὸν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκλείπει ἐντελῶς· β') περὶ τοῦ ἐκτάκτου λυκόφωτος ὅπερ ἐξακολουθεῖ φαινόμενον ἀπὸ δύο μηνῶν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ ὀρίζοντος, καὶ περὶ μεγάλων καταπτώσεων χιόνος καὶ χαλάζης ἐν Ἑλλάδι. Καὶ αἱ τρεῖς ἀνακοινώσεις τοῦ ἀφ' ἡμῶν ἀποπτάντος σοφοῦ ἀνδρὸς δημοσιεύονται ἐν τῷδε τῷ τεύχει. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Θ. Χελδράκις ἀνεκοίνωσε τ' ἀποτελέσματα πενθημέρου ἐκδρομῆς πρὸς μελέτην τῆς χλωρίδος Ἀττικῆς, ἐντολῇ τοῦ Συλ. εἰς τὰ βορειοανατολικά μέρη τοῦ Πάρνηθος, ἰδίως δὲ εἰς τὰ πέραν τῆς Δεκελείας μέχρι· Ὠρωποῦ, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Μπούκας, εἰς τὸ ἀλίπεδον καὶ τὰ περίχωρα τοῦ Ὠρωποῦ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, τελευταίω ὀρίου τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν τῇ ἐκδρομῇ ταύτῃ ἀνευρέθησαν πέντε νέαι φυτὰ μὴ εὐρεθέντα εἰς ἄλλα τῆς Ἀττικῆς μέρη. Εἰς τὸ χωρίον Μίλησι παρατηρήθη ὅτι φύεται ἀφθόνως τὸ κώνειον, ὅπερ οἱ ἄλβανοὶ τοῦ χωρίου κάτοικοι ὀνομάζουσι κοινῶς καρμπούσα.

Μετ' αὐτὸν ὁ κ. Ἐμμ. Δραγοῦμης ἀνέγνω ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐξυγιάνσεως τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν διὰ μὲν τὰ ὄμβρια ὕδατα ὀλίγα· ὑπόνομοι, καταλλήλως κατασκευαζόμενα, ἀρκουσι· διὰ δὲ τὰ ἀκάθαρτα ἐκ τῶν οἰκιῶν ὕδατα καὶ τὰ διαχωρήματα νομίζει κατ' ἀλλήλον τὴν κατασκευὴν ὑπονόμων διὰ πηλίνων σωλήνων, ὡς γίνεται ἐν Ἀμστελοδάμῳ. Αἱ πρὸς τοῦτο δαπάναι θ' ἀνέλθωσιν εἰς 600,000 δραχμῶν, ἥτοι 6 δραχμὰς δι' ἕκαστον ἄτομον. Ἡ πρότασις τοῦ κ. Δραγοῦμης προκάλεσε συζήτησιν ἧς μετέσχον οἱ κ. Α. Θεοφιλέας, Γ. Μπικλάνος, Γ. Πιλάβιος, Π. Γεννάδιος κτλ.

Ἐν τέλει ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Πάτρικις ἱατροῦ κ. Κορίλλου διακοινοῦντος ἰδίαις μετεωρολογικαῖς παρατηρήσεις, ὁ κ. δὲ Τ. Ἀργυρόπουλος πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, ἀνήγγειλεν ὅτι ἀφίκοντο ἐκ Παρισίων τὰ τελευταίως παραγγεθέντα ἐργαλεῖα τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν, ἅτινα ἐντὸς ὀλίγου ἀποσταλήσονται εἰς τοὺς ἰδρυθέντας νέους σταθμούς.

Τμήμα φιλολογικόν καὶ ἀρχαιολογικόν. — Μίαν συνεκρότησε τὸ τμήμα συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ κ. Ι. Σκελλίων ἐκ χειρογράφου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τῆς Πατριτικῆς βιβλιοθήκης ἀνεκοίνωσεν ἐπιστολὰς ἀνεκδότου· Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, πενθεροῦ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, α') Ἐπιστολὴν Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ πρὸς τὸν Πάπην Ῥώμης, δι' ἧς προσκαλεῖται οὗτος νὰ συγκροτήσῃ σύνοδον πρὸς ἀναγνώ-

ρισιν τοῦ Πατριάρχου Θεοφυλάκτου, δεκαεξαετοῦς μόλις χειροτονηθέντος. β') Προσφώνησιν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς Μητροπολίτας γ') Ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἄμιρ τῆς Αἰγύπτου καὶ δ') πρὸς Συμεῶνα τὸν ἐξουσιαστήν τῶν Βουλγάρων, ἐν ἧ φάνηται ὅτι ὁ φυλετικὸς χαρακτηρ τῶν Βουλγάρων εἶναι «τὸ νοσφίζεσθαι τ' ἄλλότρια.» Μετ' αὐτὸν ὁ κ. Ἀλέξ. Ν. Μελετόπουλος ἐπέδειξεν εἰς τὸ τμήμα ἀρχαῖα χειρουργικὰ ἐργαλεῖα εὐρεθέντα ἐν Παιρικεῖ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὀπισθεν τοῦ Νεκροταφείου, ἐν τινι ἀρχαίῳ τάφῳ, συγκαίμενα ἐξ ἐνὸς μαχαίριου, μιᾶς βελόνης, δύο βελονοθηκῶν, μιᾶς ὠτοφόρου μήλης, τεσσάρων ὑκλίνων φιαλίδων, μιᾶς σικύκας καὶ ἐνὸς μικροῦ ἀκανίου.

Ὁ κ. Σ. Βάλδης προτείνει διόρθωσιν τοῦ δοῦ στίχου τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους

«Καὶ νῦν τι τοῦτ' αὖ φασὶ πανδήμῳ πόλει
κῆρυγμα θεῖναι τὸν στρατηγὸν ἀρτίως.»

ὡς ἐξῆς: «Κῆρυγμα θεῖναι τὸν κράτη στήντ' ἀρτίως.»

Τελευταῖος ὁ κ. Μιχαὴλ Λάμπρος ἀνακοινεῖ τινὰ συμπληρωτικὰ περὶ τῶν ἀνασκευῶν τοῦ ἄρτι ἀνακκλυθέντος περὶ τὸν Ἁγίον Φίλιππον ὑδραγωγείου.

Μετεωρολογικὴ ἄποψις τοῦ 1883. Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινουμένας ἡμῖν εἰδήσεις τὸ ληξάν ἔτος 1883 μετεωρολογικῶς παρουσίκατ τὰ ἐξῆς ἐν Ἀθήναις φαινόμενα.

Ἡ μέση βρομετρικὴ θλιψις ἦν 751,59 ἐνῶ ἡ τοῦ 1882 ἦν 753,07. Καὶ ἡ ἐλαχίστη μὲν θλιψις ἦν τὴν 12 Μαρτίου (734,16) μεγίστη δὲ τὴν 22 Φεβρουαρίου (762,17). Πᾶσαι δὲ αἱ παρατηρήσεις αὐταὶ εἶναι ἀνηγμέναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς θερμοκρασίαν 0 τοῦ ὑδρογύρου.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο εἰς βῆθμους τῆς ἑκατονταβῆθμου διαίρεσεως Κελσίου 17,50 ἤτοι περίπου ἡ αὐτὴ ἢ καὶ τῷ 1882 ἦτις ἦν 17,98. Καὶ μεγίστη μὲν θερμοκρασία ἦν τὴν 20 Ἰουλίου (35,5) ἐλαχίστη δὲ τὴν 22 Ἰανουαρίου (-2,8).

Ὁ μέσος ὄρος τῆς θερμοκρασίας τῶν τεσσάρων τοῦ ἔτους ἐποχῶν ἦν ὁ ἐξῆς. Χειμῶν 8,91 Ἅρ 15,40 Θέρρος 26,26 Φθινοπώρον 19,44

Ἡμέραι καταπτώσεως ὕδατος εἴτε ὡς βροχῆς, εἴτε ὡς χιόνος, εἴτε ὡς δρόσου ἔσχομεν 127 ἐνῶ πέρυσι ἔσχομεν 101, καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆλθεν εἰς 616,25 χ. μ. Ὡστε τὸ ληξάν ἔτος δύναται νὰ καταριθμηθῇ μετὰξὺ τῶν πολυμοβοτότερων ἐν Ἀθήναις.

Ἄνεμοι δ' ἔπνευσαν ἐν συνόλῳ N 108, BA. 73, B. 65, NE. 52, A. 24 A. 28, BΔ. 8 καὶ NA 7.